

Welvaart in Nederland

2016

Welvaart in Nederland

2016

**Inkomen, bestedingen en vermogen
van huishoudens en personen**

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
-	Nihil
-	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2015-2016	2015 tot en met 2016
2015/2016	Het gemiddelde over de jaren 2015 tot en met 2016
2015/'16	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2015 en eindigend in 2016
2013/'14-2015/'16	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2013/'14 tot en met 2015/'16

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag
Druk: Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
ISBN 978-90-357-1837-1
ISSN 2352-362X

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2016.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

In deze derde uitgave van *Welvaart in Nederland* presenteert CBS de nieuwste gegevens over inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en bijbehorende huishoudensleden. De cijfers belichten actuele sociaaleconomische onderwerpen zoals (her)verdeling van het inkomen, vermogensongelijkheid, koopkrachtontwikkeling en belastingdruk in Nederland.

De uitkomsten bevestigen het beeld van herstel van de economische crisis die Nederland sinds eind 2008 in zijn greep had. Zo nam in 2014 na vier jaar daling de koopkracht duidelijk toe. Voor veel huishoudens en personen betekende dit dat ze meer financiële armslag kregen. Vooral werknemers profiteerden van het economisch herstel.

Tussen 2008 en 2012 halveerde het doorsnee-vermogen van huishoudens, vooral als gevolg van de afgenomen waarde van de eigen woning. Het herstel van de woningmarkt maakte in 2014 een eind aan de vermogensdaling. Ook kwam in 2014 de stijging van het aantal huishoudens met een hypotheekschuld hoger dan de woningwaarde tot stilstand. In 2015 daalde dit aantal met bijna 100 duizend.

De bestedingen van huishoudens aan goederen en diensten liepen in 2013 nog terug, maar het consumentenvertrouwen begon in dat jaar al weer op te krabbelen. Na 7,5 jaar voortdurend in de min te hebben gestaan, kwam deze indicator medio 2015 voor het eerst weer boven de nullijn uit. Daarna zakte deze weer iets in, maar bleef ook begin 2016 nog boven de kritische grens.

De economische crisis had geen consequenties voor de inkomensongelijkheid van huishoudens. In 2014 lag deze vrijwel op hetzelfde niveau als in de voorgaande vijftien jaar. Anders is het gesteld met de ongelijkheid in vermogen. Huishoudens met een lager vermogen werden door de daling van de huizenprijzen zwaarder getroffen dan huishoudens met een hoger vermogen. Hierdoor werd de vermogensongelijkheid vanaf 2009 groter. De stabilisatie van de huizenprijzen in 2014 beëindigde deze ontwikkeling.

Tegenover deze manifestaties van economisch herstel staan ook minder positieve uitkomsten. Terwijl het aandeel huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens in 2014 stabiliseerde, nam het aandeel huishoudens dat al ten minste vier jaar van een laag inkomen moest rondkomen verder toe.

Gedurende 2001–2014 werd in Nederland een steeds groter deel van het inkomen herverdeeld. Het deel van het bruto-inkomen van huishoudens gevormd door loon, inkomen uit eigen onderneming en vermogensinkomsten werd iets kleiner, terwijl het deel dat uit uitkeringen (inclusief pensioenen) bestaat, juist iets groter werd. Deze ontwikkeling ging niet gepaard met een toename van de premie- en belastingdruk: deze druk bleef in deze periode nagenoeg gelijk.

Welvaart in Nederland 2016 bevat diverse nieuwe thema's. Zo is de ongelijkheid in welvaart van huishoudens beschreven op basis van een nieuwe, samengestelde maat waarin zowel inkomen als vermogen is verdisconteerd. Ook komt de inkomens- en vermogenspositie van de groeiende groep zelfstandigen aan de orde.

Meer cijfermateriaal over de verschillende onderwerpen in *Welvaart in Nederland 2016* is terug te vinden op StatLine, de elektronische databank van het CBS (www.cbs.nl).

Directeur-Generaal
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Den Haag/Heerlen/Bonaire, juni 2016

Inhoud

Voorwoord **3**

Samenvatting **8**

1. Bereik van de welvaartsstatistieken 16

1.1 Welvaart: een breed begrip **17**

1.2 Een kijkje in de portemonnee van huishoudens **23**

2. Inkomen van huishoudens 27

2.1 Samenstelling huishoudensinkomen **28**

2.2 Inkomen van huishoudens, 1977-2014 **34**

2.3 Verdeling huishoudensinkomen **37**

2.4 Inkomen naar kenmerken van het huishouden **39**

2.5 Regionale inkomensverdeling **41**

3. Inkomen van personen 45

3.1 Samenstelling persoonlijk inkomen **46**

3.2 Verdeling persoonlijk inkomen **49**

3.3 Inkomen naar kenmerken van de personen **51**

3.4 Economische zelfstandigheid **53**

4. Koopkrachtontwikkeling en inkomensdynamiek 57

4.1 Koopkrachtontwikkeling naar sociaaleconomische groep **58**

4.2 Dynamiek op de inkomensladder **63**

5. Zelfstandigen 68

5.1 Inkomen van zelfstandigen **69**

5.2 Ondernemersinkomen: hoofd- of bijzaak? **72**

5.3 Inkomensverzekeringen **75**

5.4 Inkomensverschillen tussen zelfstandigen en werknemers **79**

5.5 Vermogen van zelfstandigen **84**

6. Vermogen 88

- 6.1 Samenstelling vermogen **89**
- 6.2 Vermogen van huishoudens, 1993-2014 **90**
- 6.3 Vermogensverdeling **92**
- 6.4 Onderwaarde eigen woning **94**
- 6.5 Vermogen naar kenmerken van het huishouden **96**
- 6.6 Regionale vermogensverdeling **99**
- 6.7 Pensioenaanspraken **101**
- 6.8 Nalatenschappen **107**

7. Lage en hoge welvaart 111

- 7.1 Kans op armoede volgens de lage-inkomensgrens **112**
- 7.2 Risico op armoede of sociale uitsluiting in Europa **117**
- 7.3 Huishoudens met hoge welvaart **123**

8. Ongelijkheid in welvaart 130

- 8.1 Perspectieven op ongelijkheid **131**
- 8.2 Inkomensparade en inkomensongelijkheid **134**
- 8.3 Vermogensparade en vermogensongelijkheid **141**
- 8.4 Welvaartsongelijkheid **146**
- 8.5 Regionale verschillen in inkomens- en vermogensongelijkheid **150**

9. Trends in uitgaven en consumentenvertrouwen 153

- 9.1 Consumptieve uitgaven **154**
- 9.2 Ontwikkeling uitgaven in inkomensgroepen **155**
- 9.3 Posten van uitgaven **156**
- 9.4 Trends in consumentenvertrouwen, koopbereidheid en economisch klimaat **162**

10. Belastingen en toeslagen 167

- 10.1 Druk van belastingen, volksverzekeringen en overige premies **168**
- 10.2 Belastingvoordeel aftrek eigen woning **172**
- 10.3 Zorgtoeslag **174**
- 10.4 Huurtoeslag **177**
- 10.5 Kinderopvangtoeslag **180**
- 10.6 Kindgebonden budget **185**
- 10.7 Cumulatie van toeslagen **187**

Bijlagen	190
Literatuur	195
Bronnen	198
Medewerkers	201

Samenvatting

In *Welvaart in Nederland 2016* presenteert CBS de nieuwste gegevens over inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen in Nederland. Evenals in de vorige editie wordt ingegaan op belangrijke sociaaleconomische onderwerpen zoals de (her)verdeling van het inkomen, ongelijkheid, koopkrachtontwikkeling en belastingdruk. Onder meer de volgende vragen komen aan de orde:

- Hoe is de samenstelling van het inkomen, de bestedingen en het vermogen?
- Hoe is de welvaart verdeeld over de verschillende bevolkingsgroepen en regio's?
- Hoe heeft de inkomens- en vermogensongelijkheid ontwikkeld?
- Welke bevolkingsgroepen profiteren het meest van herverdeling van het inkomen?
- Hoe hebben de koopkracht en het consumentenvertrouwen zich ontwikkeld?
- Hoe hoog is de belastingdruk en wie heeft baat van belastingvoordelen?

Nieuw in deze editie is de beschrijving van de welvaartspositie van de groeiende groep zelfstandigen. Ook wordt de ongelijkheid van welvaart in kaart gebracht op basis van een nieuwe maat waarin het inkomen en het vermogen zijn gecombineerd. Verder zijn in deze uitgave voor het eerst uitkomsten opgenomen over de dynamiek op de inkomensladder, pensioenaanspraken en nalatenschappen.

De uitkomsten in deze publicatie bevestigen het beeld van herstel van de economische crisis die Nederland sinds eind 2008 in zijn greep had. De koopkracht nam in 2014 na vier jaar daling voor het eerst weer toe en de afname van het vermogen van huishoudens kwam na zes jaar tot stilstand. Daarnaast was medio 2015 voor het eerst sinds jaren weer sprake van een positief consumentenvertrouwen. Het herstel betekende voor veel huishoudens meer financiële armslag. Maar niet iedereen profiteerde mee: het aandeel huishoudens dat al ten minste vier jaar van een laag inkomen moest rondkomen, is in 2014 verder toegenomen.

Herverdeling geleidelijk iets toegenomen

Het bruto-inkomen van huishoudens bedroeg in 2014 gemiddeld 58,5 duizend euro. Driekwart van het totale bruto-inkomen van huishoudens wordt gevormd door loon, inkomen uit eigen onderneming en vermogensinkomsten. Een kwart bestaat uit uitkeringen, inclusief pensioen. Dit aandeel van ontvangen overdrachten is vooral door de vergrijzing de afgelopen periode langzaam toegenomen tot 25 procent; in 2001 was het nog 22,3 procent.

De herverdeling wordt gefinancierd via premies en belastingen. Jongeren en ouderen profiteren het meest van de herverdeling: zij ontvangen meer dan dat zij afdragen. Bij jongeren gaat het vooral om studiefinanciering, bij ouderen om pensioen. Gepensioneerden hebben hun bijdrage aan de herverdeling veelal al gedurende hun actieve beroepsleven geleverd.

Inkomen 20 procent hoger dan eind jaren zeventig

Het besteedbare inkomen van huishoudens was in 2014 gemiddeld 34,2 duizend euro. Wanneer rekening wordt gehouden met de inflatie en het steeds kleiner worden van huishoudens had een doorsnee huishouden 20 procent meer te besteden dan in 1977 en 14 procent meer dan begin jaren negentig. De toename komt onder andere door de stijging van de arbeidsproductiviteit en de daaruit voortvloeiende inkomensverbetering. Ook gingen steeds meer vrouwen de arbeidsmarkt op waardoor er meer anderhalf- en tweeverdienershuishoudens kwamen.

Koopkracht na vier jaar daling weer in de plus

Na vier jaar daling nam in 2014 de koopkracht van de Nederlandse bevolking met 1,5 procent toe. De aanhoudende daling in de jaren 2010–2013 volgde op een lange periode van groei waarbij vanaf 1985 de koopkracht jaarlijks met gemiddeld 1,8 procent steeg. Werknemers gingen er in 2014 met 2,7 procent het meest op vooruit. Dat kwam mede door verlaging van de pensioenpremies. Ook bij bijstandsontvangers verbeterde de koopkracht met 1,8 procent flink, terwijl zelfstandigen en pensioenontvangers met 0,4 procent het minst profiteerden. Pensioenontvangers leverden gedurende de crisisjaren het meest aan koopkracht in.

Aanzienlijke mobiliteit op inkomensladder

De spreiding in koopkrachtveranderingen is groot. Hierdoor komen mensen op een andere plek op de inkomensladder terecht dan ze eerst bezetten. Zo maakt jaarlijks 6 procent een grote sprong omhoog en streeft 20 procent van de bevolking in inkomen voorbij. De mobiliteit is het hoogst bij jongeren en neemt met het toenemen van de leeftijd af. Vanaf de pensioengerechtigde leeftijd verandert voor de meesten de inkomenssituatie niet meer en is er nauwelijks nog sprake van mobiliteit.

Persoonlijk inkomen van vrouwen lager dan dat van mannen

In 2014 hadden 12,9 miljoen mensen in Nederland een eigen inkomen. Van hen ontvingen er 1,3 miljoen slechts een deel van het jaar inkomen, bijvoorbeeld scholieren met een vakantiebaantje. Het persoonlijk inkomen van de 11,7 miljoen mensen die het hele jaar door inkomen hadden, bedroeg gemiddeld ruim

32 duizend euro. Voor vrouwen was dit gemiddelde een stuk lager dan voor mannen: 23,8 duizend euro tegen 40,2 duizend euro. Dit komt vooral doordat vrouwen minder dikwijls werken, en als ze werken dat overwegend in deeltijd doen. Daarnaast hebben ze gemiddeld een lager uurloon dan mannen.

Man-vrouw verschil in economische zelfstandigheid kleiner

Vrouwen zijn minder vaak economisch zelfstandig dan mannen. In 2014 verdiende ruim de helft van de vrouwen van 20 tot 65 jaar met werken minimaal een inkomen op bijstandsniveau, bij mannen was dat 72 procent. Dit verschil is sinds 2001 wel kleiner geworden. Steeds meer vrouwen zijn (meer uren) gaan werken, hierdoor nam vooral tussen 2005 en 2008 de economische zelfstandigheid onder hen toe. Bij mannen liep deze tijdens de crisis terug doordat zij vaker werken in conjunctuurgevoelige sectoren.

Meer vrouwen met aanvullend pensioen

In 2014 had 62 procent van de vrouwen een aanvullend pensioen naast de AOW, in 2000 was dat nog 50 procent. Bij de mannen steeg dit aandeel van 87 procent naar 93 procent. Onder gehuwde of samenwonende vrouwen was het aandeel met een aanvullend pensioen nog steeds betrekkelijk klein, ondanks de verdubbeling in veertien jaar tijd van 21 procent naar 43 procent.

Inkomen zzp'er ruim onder dat van zelfstandige met personeel

Van de bijna 1,1 miljoen zelfstandigen in 2014 hadden er bijna 800 duizend geen personeel (zzp'er) en ruim 250 duizend wel (zmp'er). Het doorsnee persoonlijk inkomen van zzp'ers lag met 24,4 duizend euro ruim 40 procent onder dat van zmp'ers (42,6 duizend euro). Zzp'ers in de financiële dienstverlening hadden met 59,6 duizend euro verreweg het hoogste inkomen. Voor zzp'ers in de horeca, de handel of het onderwijs was het inkomen met minder dan 20 duizend euro het laagst.

Vermogen daalt niet langer

Begin 2014 bedroeg het doorsnee-vermogen van huishoudens 19 duizend euro. Dat was bijna twee derde minder dan begin 2008, toen dat nog 52 duizend euro was. Deze daling werd voor een groot deel veroorzaakt door de waardevermindering van de eigen woning. In 2014 kwam aan de krimp van het vermogen een einde: de huizenprijzen stabiliseerden zich en begonnen gaandeweg 2014 te stijgen.

De eigen woning vormt het voornaamste bestanddeel van het vermogen van huishoudens. Bijna zes op de tien huishoudens hebben een eigen woning. Begin 2014 bedroeg de doorsnee-waarde hiervan 207 duizend euro. Op het merendeel

van de eigen woningen rustte een fiscale hypotheekschuld van in doorsnee 164 duizend euro. Hierbij is geen rekening gehouden met opgebouwde tegoeden bij spaar- en beleggingshypotheeken.

Minder woningen onder water

Sinds het begin van de economische crisis liep het aantal huishoudens met een fiscale hypotheekschuld hoger dan de waarde van de eigen woning alsmaar op en bereikte begin 2014 met bijna 1,5 miljoen huishoudens een piek. Daarna daalde dit aantal met 84 duizend huishoudens. Begin 2015 waren er bijna 1,4 miljoen huishoudens waarvan de woning onder water stond. Dit komt neer op 32 procent van alle huishoudens met een eigen woning.

Meeste vermogen bij hoge inkomens

Van het totale vermogen van huishoudens was bijna 35 procent in handen van de 10 procent huishoudens met de hoogste inkomens. Begin 2014 bedroeg hun vermogen in doorsnee 190 duizend euro. In de op een na hoogste inkomensgroep was dat met 89 duizend euro beduidend minder. De 10 procent laagste inkomens hadden in doorsnee 1 000 euro aan vermogen.

Begin 2014 waren er 157 duizend miljonairshuishoudens. Dat zijn er 6 duizend meer dan begin 2013, maar minder dan begin 2008 toen hun aantal nog op 164 duizend uitkwam.

Vermogens worden vaak gevormd door incidentele grote ontvangsten en uitgaven van huishoudens. Onder meer spelen nalatenschappen hierbij een rol. De ruim 140 duizend mensen die in 2012 zijn overleden lieten bijna 14,7 miljard euro aan vermogen na. De nagelaten vermogens liepen flink uiteen. Bij bijna 15 procent ging het om een bedrag van twee ton of meer, bij 37 procent om hooguit 10 duizend euro.

Spaarpotje in vorm van pensioenaanspraken

Twee derde van de huishoudens beschikte in 2012 over werkgerelateerde pensioenaanspraken, opgebouwd door een of meer huishoudensleden. Gemiddeld kwam de opgebouwde aanspraak neer op een jaarlijks bruto te ontvangen pensioenbedrag ter hoogte van 6,7 duizend euro.

Risico op langdurige armoede toegenomen

In 2014 had 10,4 procent van de huishoudens een laag inkomen, dat aandeel was vrijwel even groot als in 2013. Tussen 2008 en 2013 nam het risico op armoede nog bijna ieder jaar toe. Anders is het gesteld met het risico op langdurige armoede, waarbij een huishouden ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen moest rondkomen. Dit percentage kwam in 2014 uit op 3,3 en is daarmee

ten opzichte van 2013 (3,0 procent) sterk gestegen. In 2011 bedroeg het aandeel huishoudens met langdurig een laag inkomen nog 2,4 procent.

Volgens EU-criteria heeft Nederland na Tsjechië met 16,5 procent het kleinste aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting.

Meeste welgestelden bij 55- tot 65-jarigen

Huishoudens met een hoofdkostwinner tussen de 55 en 65 jaar oud zijn het vaakst welgesteld: zij hebben een hoog inkomen of een hoog vermogen, of beide. Met een kwart welgestelden ligt hun aandeel ruim boven het landelijk gemiddelde van bijna 17 procent. Mensen van deze leeftijd bevinden zich tegen het eind van hun werkzame leven. Vaak hebben ze carrière gemaakt en steeds beter betaalde functies gekregen. Velen hebben bovendien een aanzienlijk vermogen opgebouwd door te sparen en hun hypotheek af te lossen.

Helft huishoudens in Laren, Bloemendaal en Rozendaal welgesteld

Huishoudens met een hoge welvaart wonen vaak in kleine gemeenten. In Laren, Bloemendaal en het Gelderse Rozendaal gaat het hierbij om rond de helft van alle huishoudens. Welgestelde huishoudens zijn vooral te vinden in Noord- en Zuid-Holland, in Utrecht en in Noord-Brabant rond Eindhoven.

Kerkrade staat bovenaan de top-10 van de gemeenten met de minste welvaart. Ook de aangrenzende gemeenten Brunssum en Heerlen maken deel uit van deze lijst. Daarmee is de voormalige Oostelijke Mijnstreek de minst welgestelde regio van Nederland. In de top-10 staan verder vijf gemeenten in de provincie Groningen, Den Helder en Enschede maken de lijst compleet.

Lage en constante inkomensongelijkheid

Nederland kent een relatief platte inkomensverdeling. De verschillen tussen huishoudens in (gestandaardiseerd) besteedbaar inkomen zijn naar Europese maatstaven klein en blijven al geruime tijd op een vrijwel gelijk niveau. Samen met onder meer Slovenië, Tsjechië en Scandinavische lidstaten heeft Nederland de meest egalitaire inkomensverdeling binnen de Europese Unie. Binnen afzonderlijk deelgroepen van de bevolking zijn er wel verschillende ontwikkelingen te onderkennen. Zo nam de inkomensongelijkheid onder jonge hoofdkostwinners (tot 25 jaar) tussen 2011 en 2014 toe. Jongeren gingen toen vanwege de verslechterde kansen op de arbeidsmarkt wat langer doorleren, waardoor in deze groep steeds meer lage inkomens tegenover steeds minder hoge inkomens kwamen te staan. Bij zelfstandigen nam de ongelijkheid tijdens de crisis juist af. Deze groep groeide toen flink in omvang. Daarbij steeg het gemiddeld inkomen van de zelfstandigen aan de onderkant van de inkomensladder, terwijl het aan de bovenkant daalde.

Stijging vermogensongelijkheid voorbij

Het vermogen is aanmerkelijk schever verdeeld dan het inkomen. Begin 2014 was 86 procent van het vermogen in handen van de 20 procent meest vermogende huishoudens. Sinds de economische crisis is de vermogensongelijkheid voortdurend gestegen, maar in 2014 nam deze niet verder toe. De stijging was vooral het gevolg van de daling van de huizenprijzen tijdens de crisis. Hierdoor zagen veel huishoudens hun vermogen slinken. Bij huishoudens die bijvoorbeeld over grote spaartegoeden of omvangrijke aandelenportefeuilles beschikten, was het effect op het totale vermogen minder groot. Doordat de woningmarkt in 2014 weer aantrok, kwam er een eind aan de toename in de vermogensongelijkheid. Wanneer de waarde van de eigen woning en de bijbehorende hypotheekschuld buiten beschouwing worden gelaten, is de vermogensongelijkheid tussen 2006 en 2014 vrijwel gelijk gebleven.

Meeste ongelijkheid in welvaart bij jong en oud

In een overkoepelende welvaartsindicator heeft CBS aan het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen een deel van het (gestandaardiseerd) vermogen toegevoegd. Omdat met het oplopen van de leeftijd steeds minder jaren overblijven om het vermogen op te kunnen maken, is de hoogte van het toe te voegen vermogensdeel afhankelijk gesteld van de levensverwachting van de hoofdkostwinner. Hoe korter de resterende levensverwachting, hoe groter het deel van het vermogen dat aan het inkomen toegevoegd is.

Uit de uitkomsten blijkt dat onder jongeren en ouderen de verschillen in welvaart het grootst zijn. Bij jongeren komt dit doordat hun welvaart vrijwel alleen van het inkomen afhangt en de ongelijkheid in inkomen bij hen groter is dan in de oudere leeftijdsgroepen. Bij ouderen bepalen de verschillen tussen huurders en eigenwoningbezitters de bovengemiddelde ongelijkheid in welvaart. Het inkomen en vermogen van oudere huurders zijn relatief gering, terwijl beide juist hoog zijn onder oudere eigenwoningbezitters.

Bestedingen tussen 2008 en 2013 gedaald

De bestedingen van huishoudens zijn afgenomen van 34,6 duizend in 2008 naar 33,0 duizend euro in 2013 (in prijzen van 2013). Tussen 2000 en 2008 namen de uitgaven steeds toe. Huisvesting, water en energie vormen de grootste uitgavenpost van huishoudens. Met gemiddeld bijna 10 duizend euro waren ze goed voor bijna 30 procent van de totale bestedingen in 2013. Daarna kwamen voedings- en genotmiddelen met ruim 4,7 duizend euro, en recreatie en cultuur met ruim 4,6 duizend euro (beide 14 procent). Het minst werd uitgegeven aan communicatie.

Consumentenvertrouwen in 2015 weer positief

Na jaren van economisch somberen begon in 2013 het consumentenvertrouwen weer op te lopen en kwam in het tweede kwartaal van 2015 boven de nullijn uit. Daarmee waren er voor het eerst sinds 7,5 jaar weer meer mensen optimistisch over de economie dan pessimistisch. Sindsdien bleef het consumentenvertrouwen positief, maar in het eerste kwartaal van 2016 zakte het wel terug naar een positie net boven de nullijn. De koopbereidheid bleef weliswaar doorstijgen, maar het vertrouwen in het economische klimaat daalde voor het derde kwartaal op rij. De aanhoudende geopolitieke spanningen en economische onzekerheden, zowel nationaal als internationaal, dempen het prille optimisme over de economische ontwikkelingen. Ondanks deze dip ligt het huidige consumentenvertrouwen ruim boven het gemiddelde van de afgelopen twintig jaar.

Druk van belastingen en premies nauwelijks gestegen

De druk van de inkomstenbelasting, premies volks- en sociale verzekeringen, indirecte belastingen en lokale belastingen op het bruto inkomen van huishoudens bedroeg in 2013 gemiddeld 51,3 procent. Ten opzichte van 2006 is dit een stijging van 1,8 procentpunt. Met name de premie voor de ziektekostenverzekering is de laatste jaren gestegen, terwijl de premies van de werknemersverzekeringen zijn gedaald. De druk van de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen lag 1 procentpunt hoger dan in 2006.

Wel toename belastingdruk bij laagste inkomensgroep

Zonder drukverlichting door aftrekposten, vrijstellingen en heffingskortingen zou in 2013 de laagste inkomensgroep 32,4 procent van het bruto-inkomen kwijt zijn geweest aan inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen. Bij de hoogste inkomensgroep was dat 38 procent. Door de drukverlichting kwamen deze percentages netto uit op 7,1 procent voor de laagste inkomens en 27 procent voor de hoogste inkomens. In 2011 was dat nog respectievelijk 6,5 procent en 27,1 procent. De laagste inkomensgroep is dus naar verhouding meer belasting gaan betalen. In totaal was de nettodruk in 2013 gemiddeld 19,7 procent, evenveel als 2011.

De lagere inkomens hebben naar verhouding het meeste baat van heffingskortingen, terwijl de hoogste inkomens het meest profiteren van aftrekposten en vrijstellingen.

Belastingvoordeel aftrek eigen woning op 14,2 miljard euro

Een belangrijke aftrekpost betreft de hypotheekrenteaftrek. Daarnaast speelt de eventuele kwijtschelding van het eigenwoningforfait voor huiseigenaren een rol. In 2014 kwam de fiscale aftrek voor de 4,2 miljoen huishoudens met een eigen woning uit op 33,2 miljard euro. Het hiermee gemoeide belastingvoordeel

bedroeg 14,2 miljard euro. Eigenaren van woningen in de laagste 10%-groep van het bruto-inkomen hadden maandelijks gemiddeld 140 euro belastingvoordeel en betaalden na deze aftrek nog maar 70 euro aan inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen. Voor woningeigenaren in de hoogste inkomensgroep kwamen die bedragen uit op 510 euro respectievelijk 3 910 euro.

Minder zorgtoeslag, maar meer huur- en kinderopvangtoeslag

De overheidsuitgaven aan zorgtoeslag zijn tussen 2012 en 2014 met 0,5 miljard euro gedaald. Het aantal huishoudens met deze toeslag nam af van 4,5 naar 4 miljoen; het gemiddeld uitgekeerde bedrag daalde van 960 naar 940 euro. Bij de huurtoeslag is door de jaren heen juist sprake van een stijging van het aantal ontvangende huishoudens en de hoogte van de toeslag. In 2014 ontvingen 1,2 miljoen huishoudens van de 3,2 miljoen in een huurwoning gemiddeld ruim 2 100 euro aan huurtoeslag. Dit was goed voor een derde van de kale huur. Na drie jaar van daling is in 2015 het aantal ontvangers van kinderopvangtoeslag weer licht toegenomen. Ook de toeslag ging iets omhoog. Gemiddeld ontvingen ruim een half miljoen huishoudens 3 500 euro kinderopvangtoeslag waarmee (gemiddeld) 62 procent van de opvangkosten werd vergoed.

1.

Bereik van de

welvaartsstatistieken

Dit hoofdstuk bevat een beknopte toelichting op het onderwerp van deze publicatie: de welvaartspositie van (groepen van) personen en huishoudens in Nederland. De verschillende concepten waarmee dit in beeld gebracht wordt, komen hier in hun onderlinge samenhang aan de orde. Ook wordt een overzicht getoond van financiële gegevens van huishoudens.

1.1 Welvaart: een breed begrip

Welvaart wordt doorgaans gedefinieerd als de mate waarin behoeften met schaars beschikbare middelen worden bevredigd. De welvaart van personen en huishoudens betreft niet alleen materiële aspecten, zoals inkomen, bestedingen en vermogen, maar heeft ook te maken met de mate waarin voldaan wordt aan gevoelde behoeften. Denk hierbij aan de behoefte aan een veilige en schone leefomgeving. Ook hechten mensen doorgaans belang aan vrijheid, werk, bescherming van eigendomsrechten, vrije tijd en zo meer. Sommige van deze zaken zijn voor geld te koop, maar in bepaalde gevallen neemt de overheid de productie voor haar rekening, zoals bij het openbaar bestuur, de landsverdediging, de zorg en het onderwijs.

Welvaartsmaatstaven

De materiële welvaartspositie van huishoudens wordt hier in kaart gebracht aan de hand van het inkomen, de bestedingen en (de veranderingen in) het vermogen. Andere factoren die de welvaart bepalen, blijven daarmee buiten beeld.

Inkomen

CBS publiceert informatie over de vorming en herverdeling van het inkomen. Het in de economie gevormde, verdiende (primaire) inkomen bestaat uit de beloning voor arbeid, de opbrengst van vermogen en het resultaat van een eigen onderneming. De overheid herverdeelt het primaire inkomen door heffing van premies en belasting aan de ene kant en het verstrekken van uitkeringen aan de andere kant. Uit het proces van verwerving en herverdeling resulteert het besteedbaar inkomen, dat het uitgangspunt vormt voor de beschrijving van de inkomensverdeling en de koopkrachtontwikkeling door CBS.

Feitelijk is het totale inkomen van een huishouden gelijk aan het besteedbaar inkomen aangevuld met ontvangen sociale voorzieningen in natura en het profijt van collectieve goederen. Bij voorzieningen in natura gaat het onder meer om ontvangsten als gratis onderwijs, de overheidsbijdrage in het openbaar vervoer en vergoedingen voor medicijnen en medische behandelingen uit de zorgverzekering. Bij collectieve voorzieningen betreft het posten waarvan het profijt moeilijk of niet aan afzonderlijke huishoudens is toe te rekenen, zoals het openbaar bestuur, de politie en de aanleg en het onderhoud van onze dijken. Het Sociaal en Cultureel Planbureau brengt regelmatig het profijt van de overheid in kaart (zie Pommer, Jonker, Van der Torre en Van Kempen, 2011). Recentelijk heeft CBS uitkomsten gepubliceerd over de verdeling van sociale voorzieningen in natura over bevolkingsgroepen (zie Bruil en Koymans, 2015).

Bestedingen

Op basis van enquêtegegevens van het Budgetonderzoek worden de bestedingen en het bestedingspatroon voor alle typen huishoudens samengesteld. De bestedingen aan goederen en diensten zijn ingedeeld naar functie: goederen en diensten die in een bepaalde behoefte voorzien, zijn in dezelfde groep ingedeeld. Zo vallen de uitgaven aan benzine of openbaar vervoer in de groep 'vervoer', de uitgaven aan smartphones in de groep 'communicatie' en die aan televisies in 'recreatie en cultuur'. De bestedingsbedragen zijn inclusief de indirecte belastingen, zoals belasting op toegevoegde waarde (btw) en accijnzen.

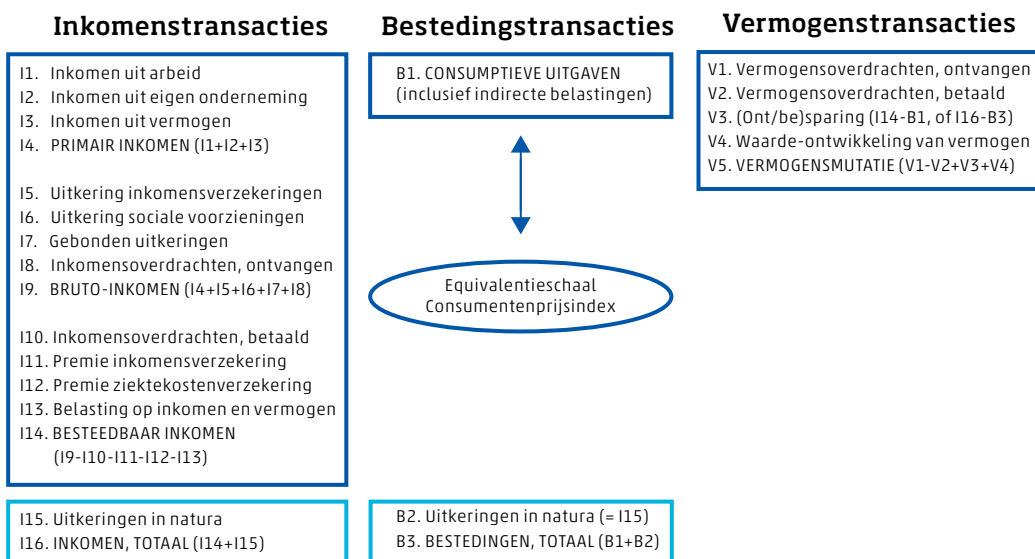
Vermogenstransacties

Huishoudens hebben incidentele grote ontvangsten en uitgaven. Die tellen niet mee als inkomsten en bestedingen, maar zij worden geregistreerd als vermogenstransacties. Voorbeelden zijn ontvangen erfenissen en schenkingen. Ook de aankoop en verkoop van de eigen woning worden als vermogenstransacties gezien. Het positieve verschil tussen het besteedbaar inkomen en de bestedingen (de besparing) of een negatief verschil (de ontsparing) wordt ook onder de vermogenstransacties opgenomen. De vermogenspositie van huishoudens wordt ten slotte ook beïnvloed door waardeverandering van de vermogensbestanddelen in de loop van het jaar. CBS heeft geen statistiek die een omvattend beeld geeft van de vermogenstransacties.

Een conceptueel kader van inkomen, bestedingen, vermogensvorming en vermogen

Stand vermogen (per 1 januari)

W1. Bezittingen
W2. Schulden
W3. VERMOGEN (W1 - W2)
W4. Aanspraken op sociale zekerheid

(Deels) in deze publicatie opgenomen   Geen informatie in deze publicatie vermeld

Vermogen

Het vermogen bestaat uit het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen zijn onder meer samengesteld uit tegoeden op bank- en spaarrekeningen, aandelenbezit, de eigenwoning en het ondernemingsvermogen van zelfstandigen. De hypotheekschuld die rust op de eigen woning, is veruit de belangrijkste post bij de schulden van huishoudens. In de informatie die CBS verstrekt over het vermogen ontbreken voorsnog de tegoeden die zijn opgebouwd bij een spaar- of beleggingshypotheek.

Terwijl het inkomen, de bestedingen en de vermogenstransacties over een heel kalenderjaar gemeten zijn, heeft het vermogen betrekking op de stand aan het begin van het jaar. De mutatie in het vermogen tussen twee opeenvolgende jaren volgt uit het saldo van de vermogenstransacties.

Aanspraken

Tegenover de premies die personen betalen (of die hun werkgever voor hen afgedragen), bouwen zij een aanspraak op toekomstige uitkeringen op. Bij (sociale) verzekeringen tegen loonverlies door werkloosheid en arbeidsongeschiktheid wordt die aanspraak doorgaans niet gekwantificeerd. De waarde ervan is daarvoor ook te onzeker. Bovendien gaat het hier om een omslagstelsel (lopende uitkeringen worden betaald uit lopende premies) en niet om kapitaaldekking. Bij de ouderdoms- en nabestaandenverzekeringen ligt dit anders. Rekening houdend met de gemiddelde levensverwachting kan hieraan een waarde worden toegekend. De aanspraak verandert jaarlijks op grond van de premie-inleg dan wel uitkering van pensioen, maar is ook onderhevig aan het beleggingsresultaat van pensioenfondsen. Over de pensioenaanspraken kan een huishouden in het algemeen niet vrijelijk beschikken. Het is als het ware 'geblokkeerd' vermogen, totdat de gerechtigde voldoet aan de voorwaarden voor een uitkering. De aanspraken op sociale zekerheid zijn daarom niet als een onderdeel van het vermogen, maar als een afzonderlijke post opgenomen. CBS publiceert over de waarde van opgebouwde AOW-aanspraken (ofschoon deze niet door kapitaal gedekt zijn) en de werkgerelateerde pensioenaanspraken.

Onderzoekspopulatie, standen en stromen

De beschrijving van de welvaartspositie heeft betrekking op de bevolking in Nederland naar de stand van 1 januari in jaar t+1 of (hiermee gelijk te stellen) de stand per 31 december in jaar t. Voor deze populatie worden het inkomen en de bestedingen over jaar t en het vermogen per 1 januari van jaar t+1 vastgesteld. In de beschrijving van de onderlinge samenhang tussen de componenten van materiële welvaart worden het inkomen en de bestedingen van het jaar t dus steeds aan het vermogen op 1 januari van t+1 gerelateerd: al deze componenten hebben immers betrekking op de bevolking van eenzelfde moment.

In de gepubliceerde cijfers over de welvaartspositie wordt de bevolking in instellingen, inrichtingen en tehuizen buiten beschouwing gelaten, omdat de besteding van hun inkomen grotendeels vastligt (denk aan de verzorgingsbijdrage van tehuisbewoners).

Equivalentieschaal en consumentenprijsindex

Huishoudens verschillen in omvang en samenstelling. Het besteedbaar inkomen waar een alleenstaande goed van rond komt, kan voor een gezin met kinderen een krap budget zijn. Om het inkomen van de verschillende huishoudens onderling vergelijkbaar te maken, past CBS equivalentiefactoren toe. Een aanpassing van het inkomen kan ook wegens inflatie gemaakt worden. Door prijsstijgingen krijgen huishoudens immers minder waar voor hun geld. Om het inkomen uit uiteenlopende jaren vergelijkbaar te maken, wordt het gecorrigeerd met de consumentenprijsindex. Zowel de gebruikte equivalentieschaal (bijlage A) als de consumentenprijsindex (bijlage B) zijn conceptueel afgestemd op de definitie van bestedingen.

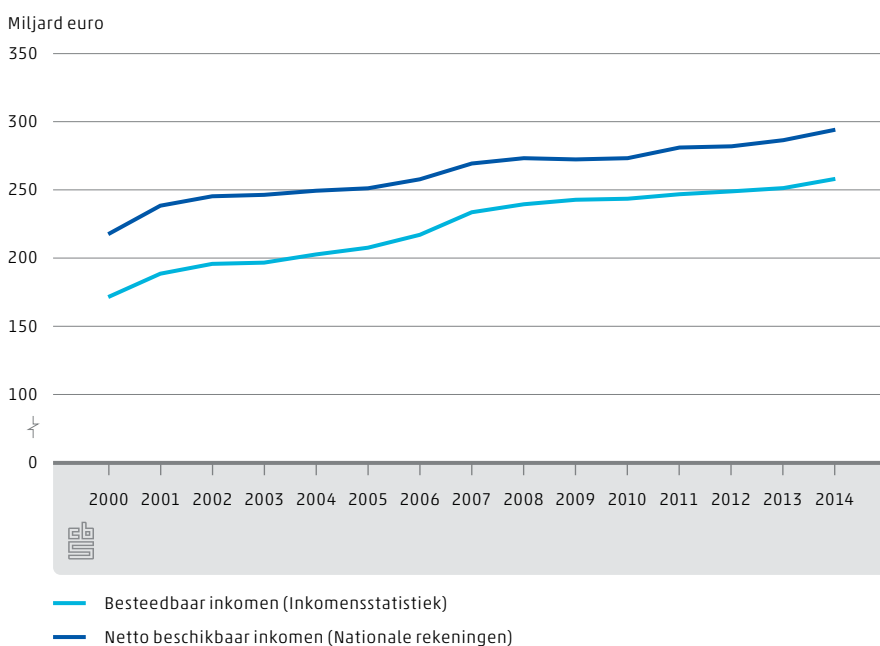
Besteedbaar versus beschikbaar inkomen

Bij de Welvaartsstatistieken ligt de nadruk op de *verdeling* van inkomen, bestedingen en vermogen over de diverse bevolkingsgroepen. Deze zijn hierbij naar uiteenlopende kenmerken gedetailleerd zoals samenstelling van het huishouden, hoogte van het inkomen, bron van het inkomen en regio. De Nationale rekeningen publiceren voor de sector huishoudens eveneens deze begrippen, maar het gaat hier vooral om het *totaalbedrag*. Als we bijvoorbeeld het inkomen uit beide statistieken onder de loep nemen, dan blijkt dat het besteedbaar inkomen uit de Inkomensstatistiek voor alle huishoudens tezamen en het beschikbaar inkomen voor de sector huishoudens uit de Nationale rekeningen niet met elkaar overeen komen. Dit heeft diverse oorzaken.

– In de eerste plaats is er een verschil in populatie. Het besteedbaar inkomen betreft het inkomen van personen in particuliere huishoudens die aan het eind van het jaar tot de Nederlandse bevolking behoren, terwijl het beschikbaar inkomen betrekking heeft op alle personen die gedurende het jaar in Nederland waren. In het besteedbaar inkomen ontbreekt dus het inkomen van personen die in een instelling, inrichting of tehuis verbleven en van degenen die in de loop van het jaar overleden of geëmigreerd zijn.

- In de tweede plaats zijn er verschillen in de definitie van het inkomensbegrip. Zo worden de diensten van banken die tot uitdrukking komen in een hogere rentevoet over leningen dan over tegoeden, in de Nationale rekeningen als een besteding van huishoudens opgevat, terwijl in de Inkomensstatistiek de feitelijk betaalde en ontvangen rente hiervoor niet aangepast worden.
  - Ten derde zijn er ook verschillen doordat het besteedbaar inkomen niet volledig waargenomen wordt. Zo ontbreekt in het besteedbaar inkomen bijvoorbeeld het saldo van inkomensoverdrachten van huishoudens van en naar het buitenland, terwijl dit saldo wel in het beschikbaar inkomen is verdisconteerd.
  - Tot slot is er een verschil in waarneming. Het besteedbaar inkomen is (vooralsnog op basis van een steekproef) waargenomen bij personen (het gaat dan vooral om gegevens van de Belastingdienst), terwijl het beschikbaar inkomen berust op totaalbedragen van onder meer bedrijven (loonkosten), uitkeringsinstanties en pensioenfondsen (uitkeringen, AOW en pensioen).
- De relatieve kloof tussen beide begrippen is tussen 2000 en 2014 afgenomen van zo'n 25 procent in de jaren 2000–2004 tot 14 procent in 2010–2014.

Besteedbaar inkomen en beschikbaar inkomen

1.2 Een kijkje in de portemonnee van huishoudens

In deze publicatie worden de meest actuele uitkomsten besproken voor de diverse welvaartsmaatstaven. Deze paragraaf schetst voor 2013 een samenvattend overzicht van de beschikbare financiële gegevens van huishoudens in Nederland. Hierbij zijn de bijna 7,5 miljoen huishoudens naar hoogte van het besteedbaar inkomen in vijf (kwintiel)groepen van gelijke omvang verdeeld.

De laagste inkomens zijn voor hun levensbehoeften relatief vaak afhankelijk van een uitkering, terwijl loon verreweg de belangrijkste bron vormt voor de groep met het hoogste inkomen. De hoogste inkomens hadden in 2013 gemiddeld genomen 6 maal zoveel te besteden als de laagste inkomens, maar moesten anderzijds gemiddeld met 2,6 maal zoveel mensen van het inkomen rondkomen. Na correctie voor omvang en samenstelling van het huishouden (zie bijlage A) was hun inkomen gemiddeld bijna viermaal zo hoog als dat van de laagste inkomens.

De verschillen in de totale bestedingen tussen de inkomensgroepen zijn minder groot dan bij het inkomen. De hoogste inkomens besteedden in 2013 met gemiddeld 51 700 euro 2,7 maal zoveel als de laagste inkomens met 19 500 euro. Dit verschil is mede minder groot dan bij het inkomen doordat zich onder de laagste inkomens ook zelfstandigen bevinden met een incidenteel laag inkomen die hun bestedingen hebben afgestemd op hun (hogere) inkomsten over een langere periode.

Gemiddeld genomen heeft de 20 procent met de laagste inkomens in 2013 ruim 8 duizend euro meer uitgegeven dan ze aan inkomen ontvingen. De hoogste inkomens konden daarentegen ruim 16 duizend euro opzij leggen. In de laagste inkomensgroep gaat het deels om zelfstandigen die interen op hun vermogen, deels ook om zelfstandig wonende studenten die hun levensonderhoud voor een deel financieren door het aangaan van een studieschuld. Bedacht moet worden dat de besparingen niet direct waargenomen zijn, maar het verschil vormen van het besteedbaar inkomen en de bestedingen die uit twee verschillende statistieken afkomstig zijn. Deze zijn weliswaar op elkaar afgestemd, maar eventuele meetfouten komen dus ook tot uitdrukking in de besparingen.

1.2.1 Inkomen, bestedingen en vermogen per huishouden naar 20%-groep van het besteedbaar inkomen, 2013

20%-groep van besteedbaar inkomen

	Totaal	1e (laagste)	2e	3e	4e	5e (hoogste)
Onderzoekspopulatie (1.1.2014)	x 1 000					
Huishoudens	7 488	1 498	1 498	1 498	1 498	1 498
Personen	16 452	1 838	2 421	3 253	4 124	4 816
Inkomenstransacties	1 000 euro					
1 Inkomen uit arbeid	41,5	5,5	15,6	29,3	54,7	102,5
2 Inkomen uit eigen onderneming	3,6	-0,1	0,7	1,6	3,3	12,3
3 Inkomen uit vermogen	-1,4	-0,5	-0,6	-1,4	-3,0	-1,6
4 Primair inkomen	43,7	5,0	15,7	29,6	55,0	113,2
5 Uitkering inkomensverzekeringen	12,1	6,7	12,3	14,8	13,1	13,6
6 Uitkering sociale voorzieningen	1,8	3,1	1,9	1,4	1,3	1,3
7 Ontvangen gebonden overdrachten	0,3	0,8	0,6	0,2	0,0	0,0
8 Ontvangen inkomensoverdrachten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
9 Bruto inkomen	58,0	15,5	30,6	46,0	69,5	128,2
10 Betaalde inkomensoverdrachten	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2
11 Premie inkomensverzekeringen	11,2	1,7	4,6	8,1	14,7	26,7
12 Premie ziektekostenverzekeringen	7,1	2,1	4,2	6,6	9,6	13,0
13 Belastingen op inkomen en vermogen	6,0	0,6	1,1	2,7	5,3	20,4
14 Besteedbaar inkomen	33,6	11,1	20,6	28,6	39,7	67,9
Bestedingstransacties						
Bestedingen, totaal	33,0	19,5	24,4	31,3	38,0	51,7
waaronder indirecte belastingen	4,8	2,6	3,5	4,6	5,7	7,3
	%					
Bestedingen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Huisvesting, water en energie	30,0	39,0	35,8	32,1	28,3	24,0
Voedings- en genotmiddelen	14,3	15,7	15,2	14,6	14,5	13,2
Recreatie en cultuur	14,1	10,7	11,8	12,3	14,5	17,4
Vervoer	10,0	5,9	8,5	10,5	11,4	11,1
Overige bestedingen	9,7	8,0	8,8	9,0	9,6	10,4
Stoffering en huishoudelijke apparaten	5,5	3,9	4,7	6,0	5,6	6,2
Kleding en schoeisel	5,0	3,8	3,8	4,6	5,3	6,1
Consumptiegebonden belastingen, overheidsdiensten	3,9	5,4	4,0	4,1	4,0	3,8
Hotels, cafés en restaurants	4,1	3,4	3,5	3,3	3,5	5,0
Communicatie	3,4	4,2	3,9	3,5	3,3	2,8

1.2.1 Inkomen, bestedingen en vermogen per huishouden naar 20%-groep van het besteedbaar inkomen, 2013 (slot)

	20%-groep van besteedbaar inkomen					
	Totaal	1e (laagste)	2e	3e	4e	5e (hoogste)
Vermogenstransacties	1 000 euro					
waaronder						
besparingen	0,6	-8,4	-3,8	-2,7	1,7	16,2
nalatenschappen (2012)	-1,7	-1,4	-1,7	-1,8	-1,5	-2,3
Vermogen (stand per 1.1.2014)						
1 Vermogen	150,0	68,0	72,0	111,0	140,0	357,0
1.1 Bezittingen	254,0	103,0	113,0	190,0	275,0	589,0
1.1.1 Financiële bezittingen	82,0	31,0	29,0	47,0	67,0	234,0
1.1.1.1 Bank- en spaartegoeden	41,0	16,0	22,0	33,0	43,0	91,0
1.1.1.2 Obligaties	3,0	1,0	1,0	1,0	2,0	10,0
1.1.1.3 Aandelen	37,0	13,0	6,0	12,0	22,0	134,0
1.1.2 Onroerend goed	161,0	66,0	80,0	138,0	200,0	321,0
1.1.2.1 Eigen woning	140,0	44,0	71,0	125,0	181,0	277,0
1.1.2.2 Onroerend goed, overig	21,0	22,0	9,0	13,0	18,0	44,0
1.1.3 Roerende zaken enz.	5,0	6,0	2,0	3,0	4,0	10,0
1.1.4 Ondernemingsvermogen	6,0	1,0	1,0	2,0	5,0	23,0
1.2 Schulden	104,0	35,0	41,0	79,0	135,0	232,0
1.2.1 Hypotheekschuld eigen woning	91,0	24,0	36,0	72,0	125,0	198,0
1.2.2 Schulden, overig	13,0	11,0	4,0	7,0	10,0	34,0
Pensioenaanspraken ¹⁾ (jaarbedrag, 2012)	4,4	0,7	1,6	3,2	5,9	10,9

¹⁾ Betreft alleen de opgebouwde arbeidsgerelateerde jaarlijkse pensioenaanspraken van de bevolking tot 65 jaar. Feitelijk ontvangen pensioen is als inkomenstransactie opgenomen onder uitkering inkomensverzekeringen.

Tot de vermogenstransacties behoren onder meer ook nalatenschappen. De gemiddelde nalatenschap bedroeg in 2012 bijna 120 duizend euro. Gemiddeld over alle huishoudens kwam dit neer op een bedrag van 1 700 euro. In de laagste drie kwintielgroepen lag het aantal nalatenschappen een stuk hoger, doordat deze relatief veel ouderen bevatten. Bij de huishoudens die tot de 40 procent met het hoogste inkomen behoorden, kwamen nalatenschappen minder vaak voor, maar het ging daarbij wel gemiddeld om een aanzienlijk hoger bedrag.

Gemiddeld genomen bezitten alle inkomensgroepen een ruim vermogen. Bij de laagste inkomens ging het begin 2014 om gemiddeld 68 duizend euro, terwijl de hoogste inkomens konden beschikken over 357 duizend euro. Het vermogen is echter ongelijk verdeeld. Zo had de helft van de huishoudens in het laagste inkomenskwintielgroep een vermogen van ten hoogste zo'n 2 duizend euro.

Veel zelfstandigen echter met een laag of negatief inkomen beschikten wel over een substantieel vermogen. Mede door hen kwam het vermogen voor de laagste 20-procentsgroep gemiddeld aanmerkelijk hoger uit.

€ 8 400

ontspaard door laagste inkomens

De pensioenaanspraken in 2012 betreffen het tot dan toe opgebouwde arbeidsgerelateerde pensioen en is hier uitgedrukt als een bruto jaarbedrag van het te zijner tijd uit te keren pensioen. In het algemeen is dit bedrag hoger naarmate men een hogere premie betaald heeft en langer premie heeft afgedragen. Er zijn geen bedragen opgenomen voor personen die reeds ouderdomspensioen ontvangen. Hun pensioenuitkering is immers al als een inkomenstransactie opgenomen onder uitkering inkomensverzekeringen. De gemiddelde aanspraken zijn daardoor betrekkelijk laag in de drie laagste inkomensgroepen met relatief veel jongeren en gepensioneerden.

2.

Inkomen van

huishoudens

In dit hoofdstuk staat het inkomen van de huishoudens in Nederland centraal. Allereerst wordt ingegaan op de samenstelling van het inkomen. Daarbij komt ook de herverdeling van het inkomen via premies, belastingen en uitkeringen aan bod. Speciale aandacht is er daarnaast voor het aanvullend inkomen van AOW-huishoudens. Het besteedbare inkomen is het inkomen waarover een huishouden kan beschikken voor het doen van consumptieve uitgaven. Hoe is dit inkomen tussen huishoudens verdeeld en hoe zit het met de regionale inkomensverdeling? In welke richting heeft het besteedbare inkomen zich de afgelopen 35 jaar ontwikkeld?

2.1 Samenstelling huishoudensinkomen

Uitkeringen vormen een kwart van het bruto-inkomen

Het bruto-inkomen van huishoudens bedroeg in 2014 gemiddeld 58 500 euro. Driekwart van dit bedrag wordt gevormd door loon, inkomen uit eigen onderneming en vermogensinkomsten (het primaire inkomen). De resterende 25 procent bestaat bijna geheel uit uitkeringen (inclusief pensioen). Dit aandeel is mede door de vergrijzing de afgelopen periode langzaam gestegen: in 2001 bedroeg het nog 22,3 procent.

De samenstelling van het bruto-inkomen verschilt sterk tussen diverse bevolkingsgroepen. Huishoudens met een lager inkomen zijn in sterkere mate afhankelijk van een uitkering inkomensverzekering of sociale voorziening, terwijl het inkomen van de hogere inkomens grotendeels uit primair inkomen bestaat.

Primair inkomen: de beloning voor arbeid en vermogen

Het primaire inkomen van huishoudens bestaat uit de beloning voor het beschikbaar stellen van hun arbeid en kapitaal. Inkomen uit arbeid betreft het brutoloon van werknemers. Inkomen uit vermogen bestaat onder meer uit rente over spaartegoeden, dividenden en opbrengsten uit onroerend goed (waaronder de eigen woning). Betaalde rente (waaronder de hypotheekrente) wordt in mindering gebracht: per saldo valt het inkomen uit vermogen hierdoor gemiddeld zelfs negatief uit. Het ("gemengde") inkomen uit eigen onderneming vormt de beloning van zelfstandigen voor de inzet van hun arbeid en ondernemingsvermogen.

Besteedbaar inkomen: het inkomen na herverdeling

Huishoudens verzekeren zich tegen het verlies aan inkomen wegens werkloosheid, ziekte- en arbeidsongeschiktheid, ouderdom en het overlijden van een partner. Het gaat hier enerzijds om verplichte werknemers- en volksverzekeringen, anderzijds om (aanvullende) particuliere verzekeringen. De uitkeringen worden bij het inkomen geteld, terwijl de betaalde premies in mindering worden gebracht.

Uitkeringen sociale voorzieningen, waartoe onder meer de bijstandsuitkering behoort, vormen het financiële vangnet voor huishoudens waarvoor het primaire inkomen en de uitkeringen inkomensverzekering ontbreken of onvoldoende zijn. Tot de uitkering sociale voorzieningen, die uit de algemene middelen wordt gefinancierd, behoren ook de kinderbijslag (waarvoor geen inkomenstoets geldt) en het inkomensafhankelijke kindgebonden budget.

Huishoudens met een lager inkomen hebben recht op tegemoetkomingen die gebonden zijn aan bepaalde bestedingen als de huur en studiekosten. Inkomensoverdrachten betreffen met name de partneralimentatie die door het ene huishouden ontvangen en door het andere betaald wordt.

Het bruto-inkomen bestaat uit het primaire inkomen en het ontvangen, herverdeelde inkomen. Het bruto-inkomen van alle huishoudens tezamen is geflatteerd, doordat het zowel de uitkeringen als de premies inkomensverzekeringen (die in het brutoloon verdisconteerd zijn) omvat. Om te komen tot het besteedbare inkomen worden deze premies, de belastingen op inkomen en vermogen en de betaalde inkomensoverdrachten op het bruto-inkomen in mindering gebracht.

Premies ziektekostenverzekeringen zijn verplicht en deels inkomensafhankelijk. Daarom worden zij niet als een (vrije) besteding gezien, maar eveneens in mindering gebracht op het inkomen.

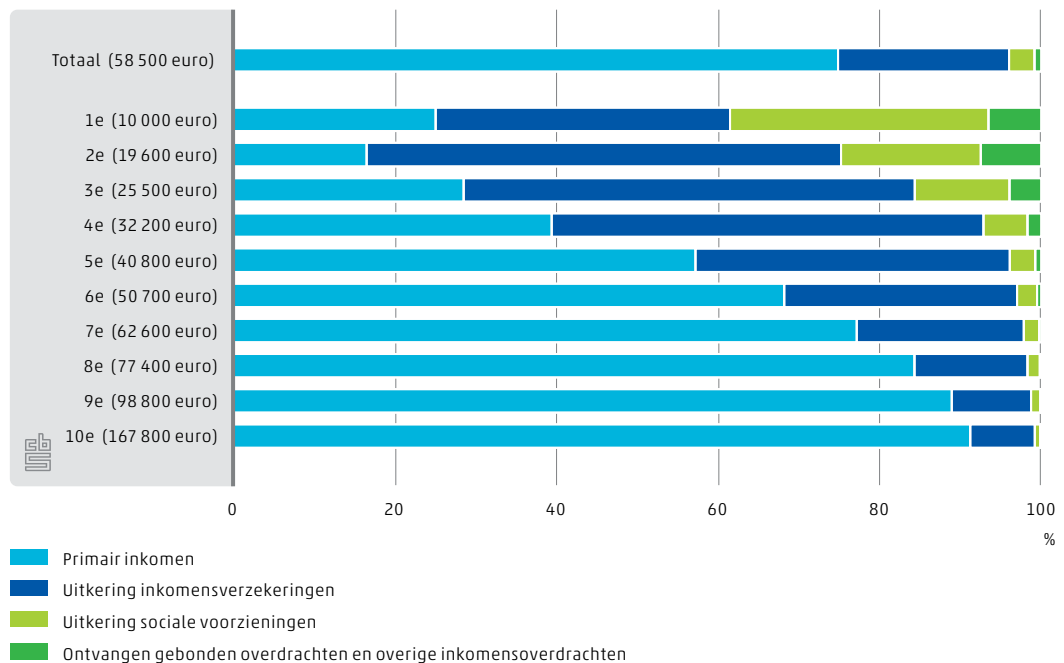

2.1.1 Samenstelling van het inkomen van huishoudens, 2014*

	Aantal huishoudens		Gemiddeld bedrag	Totaal bedrag	Aandeel van bruto-inkomen
	x 1 000	%	1 000 euro	mln euro	%
1 Inkomen uit arbeid	5 110	67,7	61,5	314 519	71,2
2 Inkomen uit eigen onderneming	865	11,5	29,8	25 797	5,8
3 Inkomen uit vermogen	6 760	89,6	-1,4	-9 629	-2,2
4 Primair inkomen (1+2+3)	7 155	94,8	46,2	330 687	74,9
5 Uitkering inkomensverzekeringen	3 830	50,7	24,4	93 511	21,2
6 Uitkering sociale voorzieningen	3 319	44,0	4,2	13 964	3,2
7 Ontvangen gebonden overdrachten	1 280	17,0	2,1	2 725	0,6
8 Ontvangen inkomenoverdrachten	54	0,7	10,6	572	0,1
9 Bruto-inkomen (4+5+6+7+8)¹⁾	7 548	100,0	58,5	441 793	100,0
10 Betaalde inkomenoverdrachten	75	1,0	8,0	596	0,1
11 Premie inkomensverzekeringen	7 282	96,5	11,4	83 296	18,9
12 Premie ziektekostenverzekeringen	7 547	100,0	6,9	52 322	11,8
13 Belastingen op inkomen en vermogen	7 198	95,4	6,6	47 268	10,7
14 Besteedbaar inkomen (9-10-11-12-13)	7 548	100,0	34,2	258 309	58,5

¹⁾ Inclusief inkomen van onbekende herkomst.

2.1.2 Samenstelling van het bruto-inkomen naar 10%-groep van het bruto-inkomen,¹⁾ 2014*

¹⁾ Tussen haakjes staat het gemiddeld brutojaarinkomen per inkomensgroep.

Jong en oud profiteren meest van inkomensherverdeling

De samenstelling van het inkomen varieert met de levensfase. Jongeren zijn voor hun levensonderhoud deels aangewezen op de studiefinanciering, die net als de overige sociale voorzieningen (waaronder de bijstandsuitkering) uit de algemene middelen betaald worden. In de leeftijd van 25 tot 45 jaar wordt het inkomen hoofdzakelijk uit arbeid betrokken, terwijl 45-tot-65-jarigen al wat vaker een beroep doen op een uitkering inkomensverzekering. Huishoudens met een 65-plusser als hoofdkostwinner halen 80 procent van hun bruto-inkomen uit een (pensioen)uitkering.

In 2014 werd gemiddeld 42 procent van het bruto-inkomen afgedragen in de vorm van premies en belastingen. Hierdoor resteerde een besteedbaar inkomen van gemiddeld 34 200 euro. De premies inkomensverzekering drukken het sterkst op huishoudens met een hoofdkostwinner tussen 25 en 65 jaar. Huishoudens met 65-plussers betalen nog nauwelijks premies voor inkomensverzekeringen: hiervoor hebben zij hun bijdrage al in hun actieve beroepsleven geleverd.

2.1.3 Samenstelling van het inkomen naar leeftijd hoofdkostwinner, 2014*

	Leeftijd hoofdkostwinner				
	Totaal	tot 25	25 tot 45	45 tot 65	65+
	bruto-inkomen = 100				
1 Inkomen uit arbeid	71	74	91	80	10
2 Inkomen uit eigen onderneming	6	2	7	7	2
3 Inkomen uit vermogen	-2	-2	-6	-2	6
4 Primair inkomen (1+2+3)	75	74	91	84	18
5 Uitkering inkomensverzekeringen	21	3	4	12	80
6 Uitkering sociale voorzieningen	3	21	4	3	1
7 Ontvangen gebonden overdrachten	1	2	1	0	1
8 Ontvangen inkomensoverdrachten	0	0	0	0	0
9 Bruto-inkomen (4+5+6+7+8)¹⁾	100	100	100	100	100
10 Betaalde inkomensoverdrachten	0	0	0	0	0
11 Premie inkomensverzekeringen	19	15	24	22	2
12 Premie ziektekostenverzekeringen	12	12	12	11	13
13 Belastingen op inkomen en vermogen	11	2	9	12	10
14 Besteedbaar inkomen (9-10-11-12-13)	58	70	56	54	74
	1 000 euro				
Gemiddeld besteedbaar inkomen	34,2	11,2	34,2	41,0	28,9
Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen	24,1	9,7	23,2	27,3	23,4
	x 1 000				
Aantal huishoudens	7 548	383	2 356	2 847	1 961

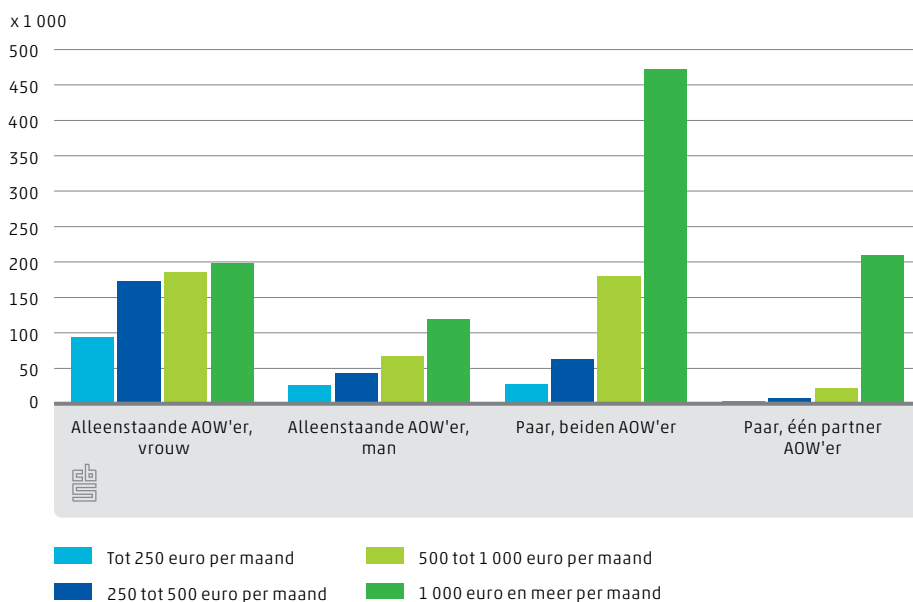
¹⁾ Inclusief inkomen van onbekende herkomst.

Grote verschillen in aanvullend inkomen naast de AOW

In 2014 ontvingen ruim twee miljoen huishoudens AOW. Alleenstaande AOW'ers kregen in 2014 gemiddeld 1 120 euro bruto per maand aan AOW. Partners, die gezien hun leeftijd beiden in aanmerking kwamen voor AOW, ontvingen samen 1 580 euro bruto. De aanvullende inkomsten verschilden sterk. Zo waren er 154 duizend huishoudens (ruim 7 procent) die naast hun AOW geen of hooguit 250 euro aanvullende inkomsten hadden. Aan de andere kant ontving 56 procent van de AOW-huishoudens maandelijks aanvullende inkomsten van 1 000 euro of meer.

2.1.4 AOW-huishoudens naar hoogte van inkomen aanvullend op de AOW, 2014*

AOW-huishoudens, aanvullend inkomen

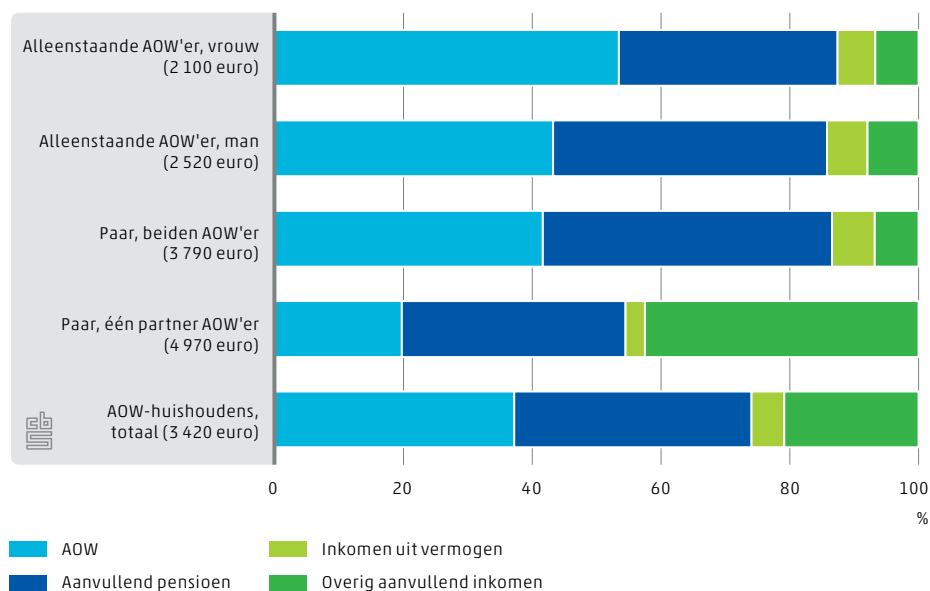
De AOW-huishoudens betreffen vooral alleenstaanden en paren, maar ook andere huishoudens met ten minste één persoon die gezien zijn/haar leeftijd in aanmerking zou komen voor AOW. Het gaat dan bijvoorbeeld om ouderen die bij één van hun kinderen wonen. AOW'ers die in een verzorgingstehuis verblijven, zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Vrijwel alle AOW-huishoudens ontvangen aanvullende inkomsten. Daarbij gaat het om inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, inkomen uit vermogen (waaronder de economische huurwaarde van de eigen woning), uitkeringen, aanvullend pensioen, huurtoeslag en overige ontvangen overdrachten. De zorgtoeslag is niet tot het aanvullend inkomen gerekend.

AOW en aanvullend pensioen even hoog

Het bruto-inkomen van AOW-huishoudens bestond in 2014 gemiddeld voor ruim 37 procent uit de AOW. Een vrijwel net zo groot aandeel kwam toe aan het aanvullend pensioen. Inkomen uit vermogen levert met gemiddeld iets meer dan 5 procent slechts een kleine bijdrage. Voor alleenstaande vrouwen vormde de AOW meer dan de helft van hun bruto-inkomen. Het aanvullend pensioen dat zij ontvangen is doorgaans een stuk lager dan dat van mannen (zie paragraaf 3.1).

2.1.5 Samenstelling van het bruto-inkomen van AOW-huishoudens, 2014*

¹⁾ Tussen haakjes is het gemiddeld brutomaandinkomen vermeld.

2.2 Inkomen van huishoudens, 1977-2014

Hoger inkomen door groei arbeidsproductiviteit en toename van arbeidsparticipatie van vrouwen

Het gestandaardiseerde inkomen van een Nederlands huishouden bedroeg in 2014 gemiddeld 24 100 euro. Hiermee had een doorsnee-huishouden 20 procent meer te besteden dan in 1977 toen het gestandaardiseerde inkomen 20 100 euro bedroeg. Deze toename kan onder meer toegeschreven worden aan de stijging van de arbeidsproductiviteit die zich vertaalde in hogere lonen. Daarnaast speelt ook de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen een belangrijke rol. Hierdoor verdwenen steeds meer eenverdieners om plaats te maken voor anderhalf- en tweeverdieners. Ook alleenstaande moeders zijn doordat ze vaker betaald werk hebben, nu minder sterk dan vroeger aangewezen op een uitkering. Tegelijkertijd zijn er ontwikkelingen die het gemiddeld inkomen juist iets omlaag gedrukt hebben. Zo had het groeiende aandeel alleenstaanden en gepensioneerden in de bevolking een negatief effect op het gemiddeld inkomen, doordat deze groepen relatief vaak een wat lager inkomen hebben.

Koopkracht: standaardisatie en correctie voor inflatie

Om inkomensbedragen van nu te vergelijken met een tijdstip in het verleden moet met een tweetal factoren rekening gehouden worden. In de eerste plaats speelt de prijsontwikkeling een rol. Ter wille van de vergelijkbaarheid is het inkomen daarom met de consumentenprijsindex (zie bijlage B) gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling. In de tweede plaats is de gemiddelde omvang van huishoudens steeds kleiner geworden. Zo moesten in 2014 gemiddeld 2,2 personen van het huishoudensinkomen rondkomen, terwijl dit in 1977 nog 2,9 personen waren. Met behulp van equivalentiefactoren (zie bijlage A) is het inkomen eveneens gecorrigeerd voor verschillen in de omvang en samenstelling van het huishouden. Het aldus gecorrigeerde besteedbare huishoudensinkomen wordt gestandaardiseerd inkomen of ook wel koopkracht genoemd.

2.2.1 Besteedbaar en gestandaardiseerd inkomen van huishoudens

	Aantal huishoudens	Gemiddelde omvang van huishouden	Besteedbaar inkomen		Gestandaardiseerd inkomen		Consumenten-prijsindex
			in lopende prijzen	in prijzen van 2014	in lopende prijzen	in prijzen van 2014	
	x 1 000	Personen	1 000 euro				2014 = 100
1977	4 681	2,9	12,7	31,8	8,0	20,1	40,0
1981	4 953	2,8	15,2	30,9	9,8	19,9	49,3
1985	5 447	2,6	15,8	27,8	10,5	18,5	56,7
1989	5 939	2,4	17,4	30,2	11,7	20,4	57,5
1990	6 128	2,4	18,4	31,1	12,5	21,2	59,0
1991	6 219	2,4	19,0	31,1	13,0	21,2	61,2
1992	6 309	2,4	19,5	30,6	13,4	21,1	63,5
1993	6 401	2,3	19,7	30,4	13,6	21,0	64,8
1994	6 454	2,3	20,3	30,4	14,0	21,0	66,6
1995	6 549	2,3	20,9	30,8	14,5	21,3	67,8
1996	6 617	2,3	21,3	30,8	14,8	21,4	69,2
1997	6 704	2,3	22,0	31,1	15,3	21,7	70,7
1998	6 783	2,3	22,7	31,5	15,9	22,1	72,1
1999	6 855	2,3	23,5	31,9	16,5	22,4	73,6
2000 ¹⁾	6 941	2,3	24,8	32,9	17,4	23,1	75,5
2000 ¹⁾	6 791	2,3	25,3	33,5	17,5	23,2	75,5
2001	6 862	2,3	27,5	35,0	19,1	24,3	78,6
2002	6 919	2,3	28,3	34,9	19,7	24,3	81,2
2003	6 948	2,3	28,3	34,2	19,8	23,8	82,9
2004	6 990	2,3	29,0	34,6	20,2	24,1	83,9
2005	7 063	2,3	29,4	34,5	20,6	24,1	85,3
2006	7 109	2,3	30,6	35,4	21,4	24,8	86,3
2007	7 166	2,2	32,6	37,2	22,8	26,0	87,7
2008	7 242	2,2	33,1	36,8	23,2	25,8	89,9
2009	7 303	2,2	33,3	36,6	23,3	25,6	91,0
2010	7 337	2,2	33,2	36,1	23,3	25,3	92,1
2011	7 416	2,2	33,3	35,3	23,3	24,8	94,3
2012	7 470	2,2	33,3	34,5	23,4	24,2	96,6
2013	7 488	2,2	33,6	33,9	23,6	23,8	99,0
2014*	7 548	2,2	34,2	34,2	24,1	24,1	100,0

¹⁾ De Inkomensstatistiek is herzien waardoor de cijfers uit de reeks 1977-2000 niet geheel vergelijkbaar zijn met die uit de reeks 2000-2014.

Het meten van inkomensontwikkeling

Als het gemiddelde inkomen stijgt, profiteert niet iedereen daarvan. De reeks van het gemiddelde inkomen laat weliswaar zien hoe het inkomen zich van het ene tot het andere jaar verhoudt, maar dit zegt niets over de inkomensontwikkeling van afzonderlijke huishoudens en de mensen die daar deel van uitmaken. Voor het bepalen van de inkomensontwikkeling van (groepen in) de bevolking kan

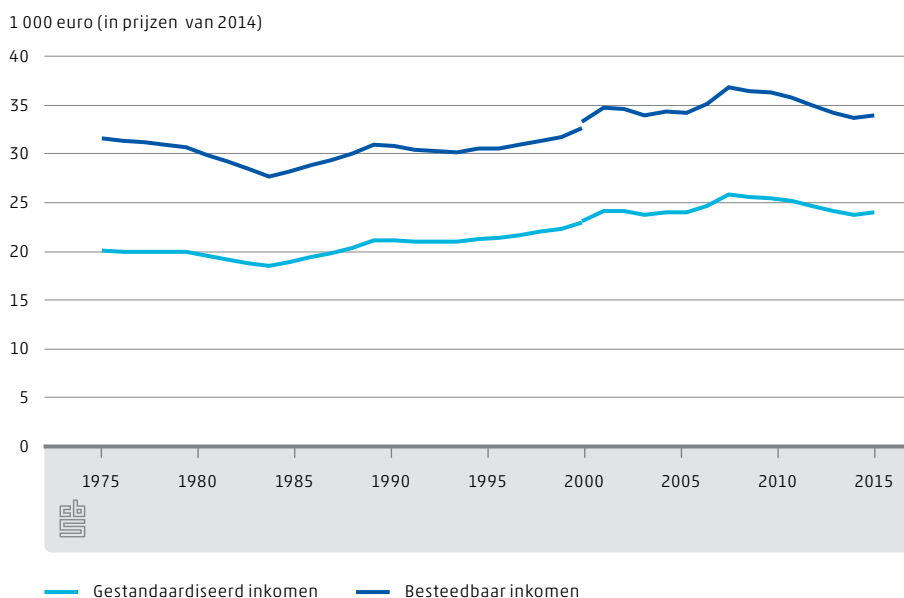
het best uitgegaan worden van jaar-op-jaar mutaties van het aan personen toegekende gestandaardiseerde huishoudensinkomen (individuele koopkrachtmutaties) zoals die in hoofdstuk 4 gepresenteerd zijn.

Cijfers over het gemiddelde inkomen geven bijvoorbeeld een antwoord op de vraag of de 65-plussers van nu het beter hebben dan de 65-plussers van 10 jaar geleden, terwijl cijfers over de koopkrachtontwikkeling laten zien hoe de koopkracht van personen die tot de 65-plussers (zijn gaan) behoren, zich door de tijd heen ontwikkeld heeft (zie Bos, 2016).

Gemiddeld inkomen vanaf 2008 teruggelopen

De structureel stijgende trend in het gemiddelde inkomen van huishoudens is in de periode 1977–2014 een aantal malen onderbroken door een (conjuncturele) inzinking. Het laagste inkomensniveau werd gerealiseerd rond 1985, toen de economie zich in een ernstige crisis bevond. Rond 1994 en 2004 was sprake van een kleinere achteruitgang als gevolg van de teruggelopen bedrijvigheid. Het hoogste inkomensniveau in de periode 1977–2014 werd bereikt in 2007, toen de economie floreerde. Door de financiële crisis is het gemiddelde inkomen sindsdien flink afgenomen. In 2014 ging het voor het eerst weer iets omhoog.

2.2.2 Besteedbaar en gestandaardiseerd inkomen per huishouden¹⁾

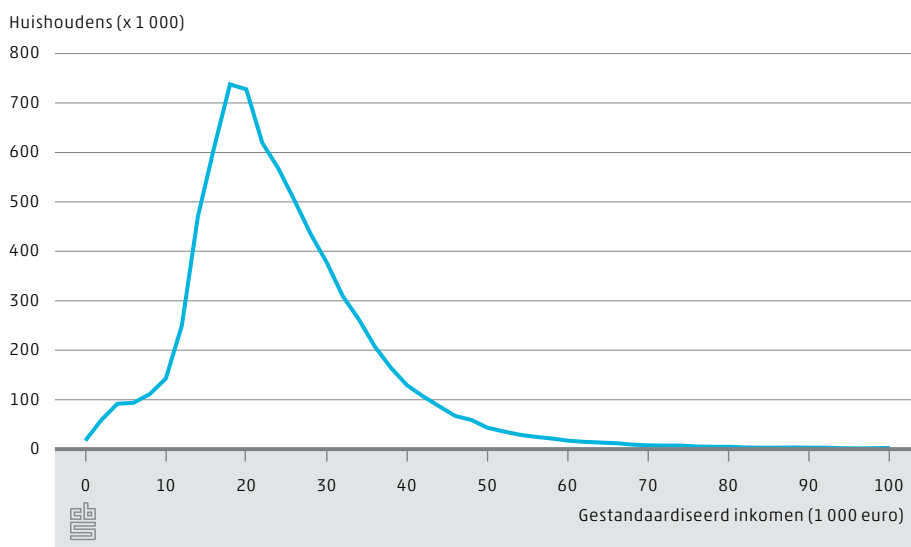
¹⁾ De Inkomensstatistiek is herzien waardoor de cijfers uit de reeks 1977–2000 niet geheel vergelijkbaar zijn met die uit de reeks 2000–2014. De uitkomsten voor de jaren 1978–1980, 1982–1984 en 1986–1988 zijn middels interpolatie tot stand gekomen.

2.3 Verdeling huishoudensinkomen

Inkomens scheef verdeeld

In 2014 hadden huishoudens in Nederland gemiddeld ruim 34 duizend euro te besteden. Het gestandaardiseerde inkomen, ofwel het voor omvang en samenstelling van het huishouden gecorrigeerde besteedbaar inkomen (zie paragraaf 2.2), kwam uit op gemiddeld 24,1 duizend euro. De inkomens zijn niet gelijk verdeeld. Het mediane ofwel middelste inkomen was met 21,4 duizend euro lager dan het gemiddelde. De hoogste piek in de inkomensverdeling betreft 10 procent van de huishoudens. Zij hadden een inkomen tussen de 16 en 18 duizend euro, bij de helft van hen was dat voornamelijk pensioeninkomen. Een inkomen tussen de 18 en 20 duizend euro, eveneens vaak uit pensioen, kwam bijna net zo vaak voor. Bij een half procent van alle huishoudens was er sprake van een negatief inkomen. In bijna de helft van de gevallen ging het hierbij om zelfstandigen die verlies hadden geleden. Aan de andere kant van de inkomensverdeling staan de huishoudens met de hoogste inkomens. Een half procent had een inkomen van meer dan een ton. Dit kwam neer op bijna 40 duizend huishoudens.

2.3.1 Huishoudens naar hoogte van het gestandaardiseerde huishoudensinkomen,¹⁾ 2014*

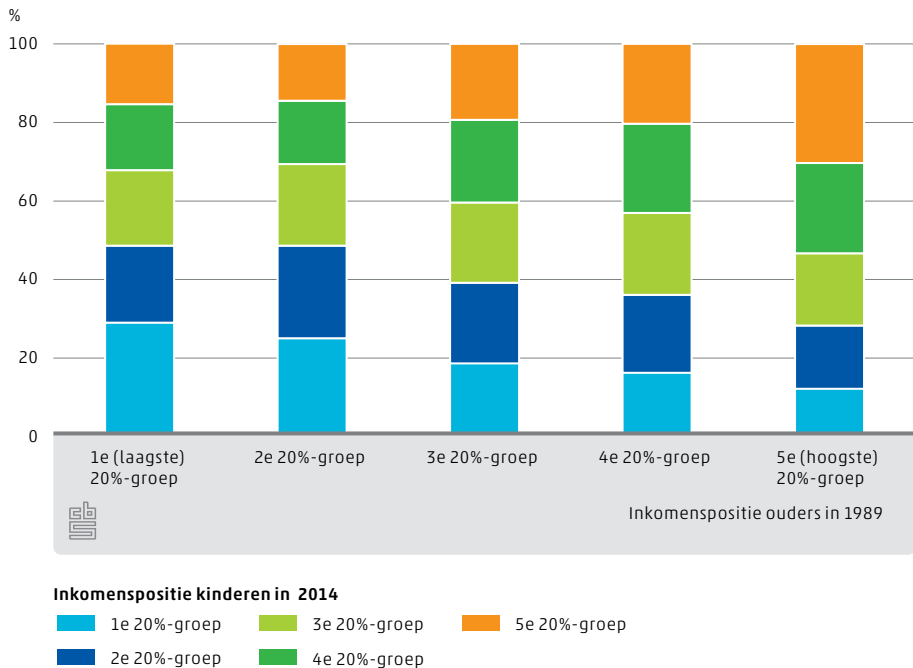

¹⁾ Aantal huishoudens per inkomensklasse met een breedte van 2 000 euro.

Verschillen en overeenkomsten tussen generaties

Inkomenswelvaart gaat in Nederland maar beperkt door van ouders naar kinderen. Van de kinderen die in 1989 opgroeiden in een gezin in de hoogste 20%-groep van het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen, behoorde 70 procent in 2014 zelf tot een lagere inkomensgroep. Tegelijkertijd slaagde ruim 70 procent van de kinderen uit de minst welvarende gezinnen erin om juist in een hogere inkomensgroep terecht te komen. Deels hangt dit samen met het zogenaamde plafondeffect: de inkomenspositie van kinderen uit de rijkste gezinnen kan immers niet meer verbeteren, evenmin als die van kinderen uit de minst welvarende gezinnen kan verslechteren. Maar ook in de middengroepen is de samenhang tussen de inkomens van ouders en kinderen niet groot. Wel hebben kinderen uit de rijkste gezinnen later een grotere kans op een inkomen in de hoogste inkomensgroep dan kinderen uit een gezin met minder inkomen. Ook het tegenovergestelde geldt: kinderen uit de minst welvarende gezinnen hebben later zelf ook vaker een ongunstige inkomenspositie.

Inkomenspositie kinderen (2014) naar inkomenspositie ouders (1989)

37 000 huishoudens
hebben negatief inkomen

2.4 Inkomen naar kenmerken van het huishouden

Inkomen tegen eind carrière het hoogst

Huishoudens met een hoofdkostwinner onder de 25 jaar hebben met gemiddeld 9,7 duizend euro in 2014 het laagste gestandaardiseerd inkomen. Deze kostwinners staan nog aan het begin van hun loopbaan. In de oudere leeftijdsgroepen neemt het inkomen steeds verder toe. Het hoogste inkomenspeil – 28,9 duizend euro – wordt bereikt bij huishoudens met een hoofdkostwinner in de leeftijd van 55 tot 60 jaar. Zij bevinden zich vlak voor het eind van hun carrière. Na 60 jaar neemt het inkomen weer af, doordat men minder gaat werken of stopt met werken.

Laagste inkomen bij alleenstaande ouders met jonge kinderen

Naar huishoudenssamenstelling blijkt het inkomen van alleenstaande ouders met louter minderjarige kinderen het laagst te zijn: gemiddeld 16,9 duizend euro. Deze huishoudens zijn aangewezen op het inkomen van maar één persoon, meestal de moeder. Relatief vaak betreft het dan een bijstandsuitkering. Bij paren tot 65 jaar zonder thuiswonende kinderen is het inkomen met 30,6 duizend euro het hoogst. Het gaat dikwijls om 50- tot 65-jarigen van wie de kinderen al het huis uit zijn. Daarnaast kennen stellen met ten minste één inwonend kind van 18 jaar of ouder een hoge inkomenswelvaart. De meerderjarige kinderen hebben regelmatig ook eigen inkomsten die bijdragen aan het gezinsinkomen.

2.4.1 Besteedbaar en gestandaardiseerd huishoudensinkomen naar kenmerken van het huishouden, 2014*

	Aantal huis- houdens	Omvang van het huishouden	Besteedbaar inkomen	Gestandaard- iseerd inkomen
	x 1 000	Personen	1 000 euro	
Totaal	7 548	2,2	34,2	24,1
Samenstelling huishouden				
Alleenstaande	2 769	1,0	19,6	19,6
tot AOW-leeftijd	1 864	1,0	19,0	19,0
vanaf AOW-leeftijd	906	1,0	20,9	20,9
Meerpersoonshuishouden	4 778	2,9	42,7	26,7
paar, totaal	4 120	2,9	44,3	27,7
paar zonder kinderen	2 146	2,0	38,9	28,4
hoofdkostwinner tot AOW-leeftijd	1 234	2,0	41,9	30,6
hoofdkostwinner vanaf AOW-leeftijd	912	2,0	34,8	25,4
paar met alleen minderjarige kinderen	1 304	3,9	47,5	25,7
paar met minimaal een meerderjarig kind	670	3,8	55,5	29,2
eenouder met alleen minderjarige kinderen	282	2,5	23,9	16,9
eenouder met minimaal een meerderjarig kind	242	2,5	33,3	22,3
overig meerpersoonshuishouden	134	3,9	48,2	25,1
Leeftijd hoofdkostwinner				
Tot 25 jaar	383	1,3	11,2	9,7
25 tot 30 jaar	527	1,7	25,3	19,9
30 tot 35 jaar	573	2,3	32,9	23,3
35 tot 40 jaar	570	2,8	37,1	23,9
40 tot 45 jaar	686	3,0	39,8	24,9
45 tot 50 jaar	768	2,9	41,9	26,1
50 tot 55 jaar	758	2,7	42,4	27,0
55 tot 60 jaar	693	2,2	41,9	28,9
60 tot 65 jaar	629	1,9	37,1	27,3
65 tot 70 jaar	618	1,7	33,6	26,0
70 tot 75 jaar	457	1,7	29,9	23,7
75 jaar en ouder	886	1,4	25,2	21,4
Herkomst hoofdkostwinner				
Nederland	6 020	2,2	35,5	25,0
Westers land	775	2,0	32,0	23,3
Niet-westers land	753	2,5	26,4	17,9
Voornaamste inkomensbron				
Inkomen uit arbeid	3 820	2,5	38,9	26,2
Inkomen uit eigen onderneming	910	2,8	46,9	30,2
Uitkering of pensioen	2 818	1,6	23,8	19,3
waaronder				
werkloosheidsuitkering	124	1,9	21,0	16,2
ziekte/arbeidsongeschiktheiduitkering	249	1,9	21,7	16,7
pensioenuitkering	1 914	1,6	27,2	22,3
uitkering sociale voorzieningen (bijstand e.d.)	388	1,9	15,6	12,4

Fors inkomen voor ondernemershuishoudens

Gemiddeld hebben huishoudens met voornamelijk inkomen uit een eigen onderneming met ruim 30 duizend euro fors meer inkomen dan werknemershuishoudens en uitkeringsontvangers. Bij de ondernemershuishoudens zijn echter ook de onderlinge verschillen het grootst. Doordat zelfstandigen zowel flinke winsten kunnen boeken als verlies kunnen lijden, zijn deze huishoudens niet alleen oververtegenwoordigd in de hoogste inkomensregio's, maar ook in de groep met een negatief inkomen (zie ook hoofdstuk 8). Ongeveer 12 procent van alle huishoudens heeft voornamelijk inkomen uit een onderneming.

De helft van alle huishoudens heeft hoofdzakelijk inkomen uit loondienst.

Gemiddeld hebben deze huishoudens een inkomen van 26,2 duizend euro.

Daarnaast moet 37 procent van alle huishoudens grotendeels rondkomen van een uitkering. In twee van de drie gevallen gaat het om huishoudens met voornamelijk inkomen uit pensioen. Zij hebben een doorsnee-inkomen van 22,3 duizend euro.

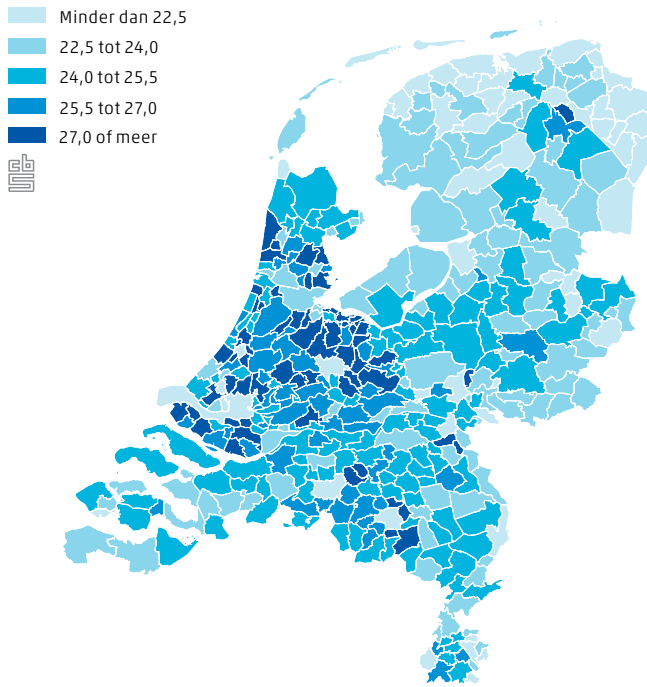
2.5 Regionale inkomensverdeling

Rijkste gemeenten vooral in het westen van het land

De tien gemeenten met het hoogste gemiddelde huishoudensinkomen bevinden zich vrijwel allemaal in het westen van het land. Een uitzondering is het Gelderse Rozendaal dat de lijst aanvoert. In 2013 lag het inkomen van de inwoners van deze gemeente met 38,4 duizend euro ruim 15 duizend boven het landelijk gemiddelde (23,6 duizend euro). Op nummer twee stond Bloemendaal met een inkomen van 37,9 duizend euro, gevolgd door Wassenaar (36,2 duizend euro) en Laren (36 duizend euro). Hekkenluiter was De Bilt waar het doorsnee-inkomen 29,7 duizend euro bedroeg.

De top-10 van de gemeenten met het laagste inkomen wordt gedomineerd door studentensteden: Groningen, Wageningen, Enschede, Nijmegen, Delft en Maastricht.

2.5.1 Gestandaardiseerd huishoudensinkomen per gemeente, 2013

2.5.2 Top-10 gemeenten met hoogste en laagste gemiddelde gestandaardiseerde huishoudensinkomen, 2013

Hoogste inkomen		Laagste inkomen	
	1 000 euro		1 000 euro
Rozendaal	38,4	Achtkarspelen	20,7
Bloemendaal	37,9	Maastricht	20,6
Wassenaar	36,2	Stadskanaal	20,5
Laren	36,0	Leeuwarden	20,3
Blaricum	35,0	Delft	20,3
Naarden	33,4	Nijmegen	20,1
Heemstede	32,5	Pekela	20,1
Oegstgeest	31,5	Enschede	19,9
Westvoorne	30,0	Wageningen	19,7
De Bilt	29,7	Groningen	18,0

Inkomen Caribisch Nederland

Inkomen hoogst op Sint-Eustatius

Sinds 10 oktober 2010 zijn Bonaire, Sint-Eustatius en Saba, samen ook wel Caribisch Nederland genoemd, deelgemeenten van het Nederlands Koninkrijk. CBS is sindsdien verantwoordelijk voor het in kaart brengen van de inkomensverdeling op deze eilanden. De cijfers over de jaren 2011 tot en met 2013 zijn inmiddels bekend.

Op Bonaire, de deelgemeente met de meeste inwoners, bedroeg het mediane besteedbaar inkomen van huishoudens in 2013 bijna 23 duizend Amerikaanse dollar, het betaalmiddel in Caribisch Nederland. Op Saba, dat de minste inwoners telde, hadden de huishoudens iets meer te besteden: 23,4 duizend dollar. Het inkomen op Sint-Eustatius was met ruim 26 duizend dollar het hoogst.

Inkomen van uitkeringsontvangers stuk lager

De meeste huishoudens hebben inkomen uit arbeid, uit onderneming of uit vermogen (primair inkomen). Op Bonaire ontving evenals op Saba pakweg 90 procent van de huishoudens voornamelijk primair inkomen, tegenover zo'n 85 procent op Sint-Eustatius. De overige huishoudens waren in hoofdzaak afhankelijk van een uitkering (overdrachtsinkomen).

Het besteedbare inkomen van huishoudens met voornamelijk primair inkomen was in doorsnee het hoogst op Sint-Eustatius. Met 30,4 duizend dollar lag het in 2013 respectievelijk 4,9 duizend en 4,5 duizend dollar boven dat van Bonaire en Saba.

Het verschil in inkomen tussen huishoudens die vooral primair inkomen ontvangen en die hoofdzakelijk moeten rondkomen van een uitkering, is aanzienlijk. Zo bedroeg op Sint-Eustatius in 2013 het mediane inkomen van de huishoudens met voornamelijk overdrachtsinkomen 8,1 duizend dollar, dat is 27 procent van het inkomen van de huishoudens met hoofdzakelijk primair inkomen. Hierover zijn voor Saba wegens een te gering aantal huishoudens geen gegevens gepresenteerd.

Mediaan besteedbaar inkomen van huishoudens in Caribisch Nederland naar voornaamste inkomensbron

	Aantal huishoudens			Bestedbaar inkomen		
	Bonaire	Sint- Eustatius	Saba	Bonaire	Sint- Eustatius	Saba
	1 000 US-dollar¹⁾					
Totaal						
2011	5 800	950	550	22,4	24,5	22,3
2012	6 150	1 000	600	22,6	26,4	24,7
2013*	6 500	1 050	600	22,9	26,3	23,4
Voornaamste inkomensbron						
<i>Primair inkomen</i>						
2011	5 150	800	500	24,7	27,6	26,0
2012	5 550	850	500	24,9	30,0	28,0
2013*	5 800	900	550	25,5	30,4	25,9
<i>Overdrachtsinkomen</i>						
2011	650	100	100	7,5	6,9	.
2012	600	150	100	7,5	7,7	.
2013*	700	150	50	7,7	8,1	.

¹⁾ Een dollar was in 2011, 2012 en 2013 gemiddeld genomen respectievelijk 0,718, 0,778 en 0,753 euro waard.

3.

Inkomen van personen

Werd in hoofdstuk 2 ingegaan op het inkomen van huishoudens, in dit derde hoofdstuk staat het inkomen van personen centraal. Welke inkomsten hebben personen vooral? Hoe zit het met de inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen, bijvoorbeeld bij het aanvullend pensioen? Wie hebben een topinkomen en hoeveel mannen en vrouwen verdienen minder dan het bijstandsniveau?

3.1 Samenstelling persoonlijk inkomen

Twee op de drie personen met inkomen ontvangen loon

In 2014 hadden 12,9 miljoen mensen in Nederland inkomen. Iets minder dan 65 procent van hen ontving loon, terwijl 8 procent inkomen uit eigen onderneming had. Daarnaast ontving 39 procent een uitkering wegens werkloosheid, ziekte- en arbeidsongeschiktheid of een pensioen en was er bij ruim 16 procent sprake van bijstand of een andere uitkering sociale voorziening.

Een deel van de bevolking betrok zijn inkomen in 2014 dus uit verschillende bronnen. Deze inkomsten kunnen tegelijkertijd ontvangen zijn, bijvoorbeeld bij mensen die een eigen onderneming combineren met een werknemersbaan, maar ook achtereenvolgend, bijvoorbeeld mensen die loon als werknemer ontvingen, maar in de loop van 2014 met pensioen gingen.

Persoonlijk inkomen

Bij het bepalen van het persoonlijk inkomen is een aantal bestanddelen die in het besteedbare inkomen van het huishouden wel een rol spelen (zie paragraaf 2.1), buiten beschouwing gelaten. Dat zijn alle bestanddelen waarvan bij meerpersoonshuishoudens niet eenduidig vastgesteld kan worden aan welke persoon in het huishouden deze inkomsten toegerekend moeten worden. Zo zijn inkomsten uit vermogen, de kinderbijslag, het kindgebonden budget en ontvangen gebonden overdrachten, zoals de huurtoeslag, niet bij het persoonlijk inkomen geteld, terwijl betaalde inkomensoverdrachten, premies ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen hierop niet in mindering zijn gebracht.

3.1.1 Samenstelling van het inkomen van personen, 2014*

	Aantal personen		Gemiddeld bedrag	Totaal bedrag	Aandeel van bruto-inkomen
	x 1 000	%	1 000 euro	Mln euro	%
1 Inkomen uit arbeid	8 358	64,8	37,6	314 519	70,7
2 Inkomen uit eigen onderneming	1 014	7,9	25,4	25 797	5,8
3 Persoonlijk primair inkomen (1+2)	9 064	70,2	37,5	340 317	76,5
4 Uitkering inkomensverzekeringen	5 003	38,8	18,7	93 511	21,0
5 Uitkering sociale voorzieningen	2 135	16,5	4,7	9 934	2,2
6 Ontvangen inkomensoverdrachten	54	0,4	10,6	572	0,1
7 Persoonlijk bruto-inkomen (3+4+5+6)¹⁾	12 901	100,0	34,5	444 666	100,0
8 Premie inkomensverzekeringen	8 663	67,1	7,1	61 414	13,8
9 Persoonlijk inkomen (7-8)	12 906	100,0	29,7	383 252	86,2

¹⁾ Inclusief inkomen van onbekende herkomst.

Steeds meer vrouwen met aanvullend pensioen

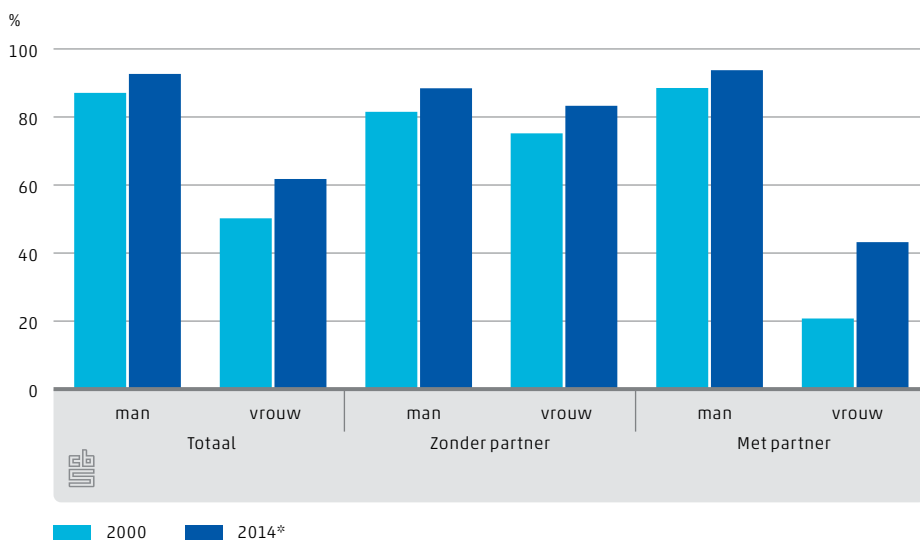
In 2014 had 62 procent van de vrouwen met AOW een aanvullend pensioen, in 2000 was dat nog 50 procent. Het verschil met de mannelijke AOW'ers is echter nog steeds aanzienlijk: van hen ontving 93 procent in 2014 een aanvullend pensioen. Vooral onder gehuwde of samenwonende vrouwen was het aandeel met een aanvullend pensioen betrekkelijk klein. Wel is bij deze groep vrouwen dit aandeel in veertien jaar tijd het hardst gegroeid: van 21 procent naar 43 procent. Onder alleenstaande vrouwen steeg het percentage met een aanvullend pensioen slechts weinig. Bij deze vrouwen gaat het vaak niet alleen om het pensioen dat zij eerder in hun actieve loopbaan zelf hebben opgebouwd, maar ook om nabestaandenpensioen. Het sekseverschil in aanvullend pensioen onder alleenstaanden is dan ook veel kleiner dan bij 65-plussers met een partner.

Aanvullend pensioen van vrouwen lager

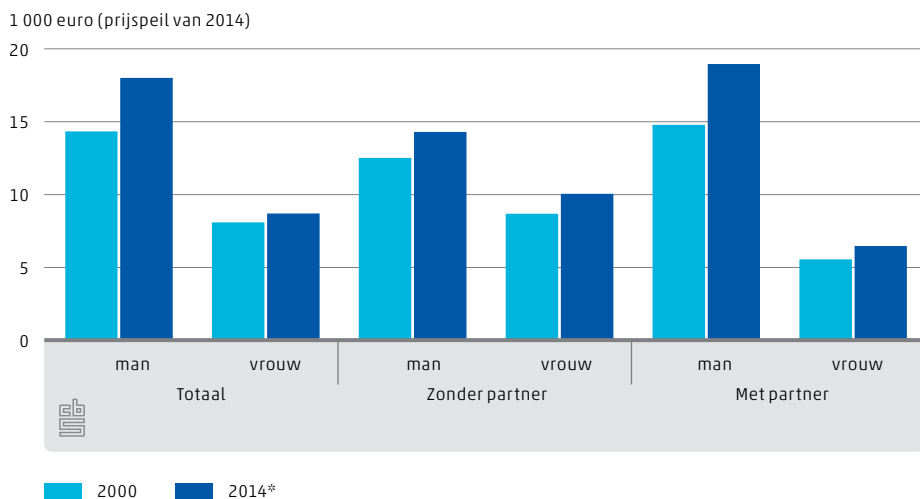
Van vrouwen met een aanvullend pensioen, is het ontvangen bedrag gemiddeld veel lager dan van mannen. In 2014 ontvingen ze met gemiddeld 8 700 euro bruto half zoveel aanvullend pensioen als mannen. Het verschil was het grootst onder AOW'ers met een partner. Bij deze groep is de kloof de afgelopen 14 jaar bovendien groter geworden. Bedroeg het aanvullend pensioen van vrouwen met een partner in 2000 nog 38 procent van dat van de mannen, in 2014 was dat nog maar 34 procent.

3.1.2 AOW'ers met aanvullend pensioen

3.1.3 Gemiddeld aanvullend pensioen van AOW'ers

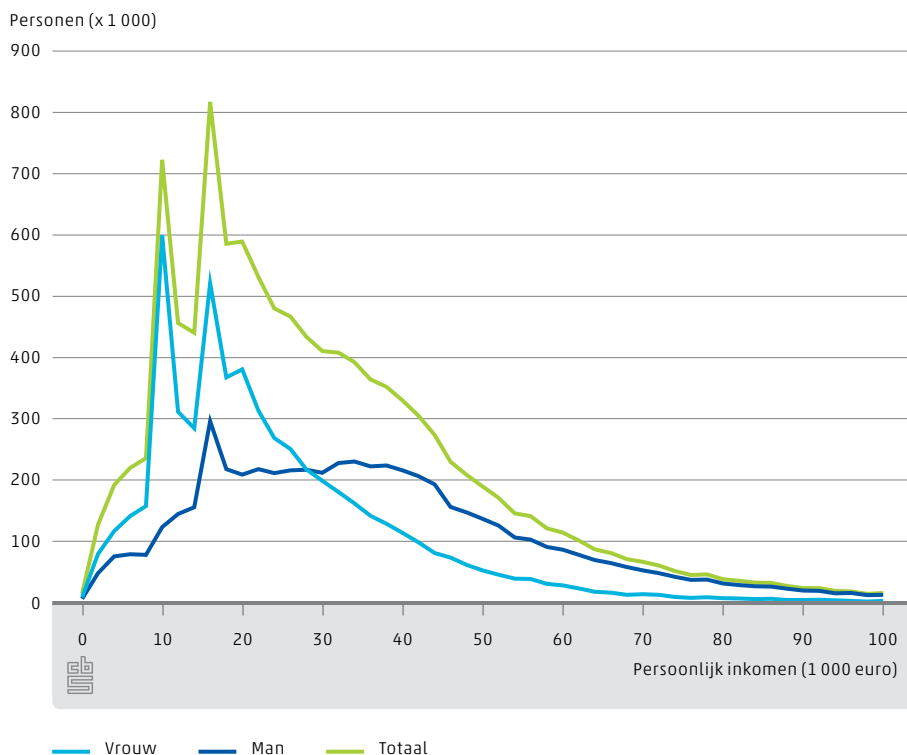
3.2 Verdeling persoonlijk inkomen

Uitkeringen zichtbaar in inkomensverdeling

Ruim 11,7 miljoen mensen ontvingen in 2014 gedurende het hele jaar persoonlijk inkomen. De verdeling van dit inkomen toont twee duidelijke pieken. Bij de één na hoogste piek gaat het om ruim 720 duizend mensen met een inkomen tussen 8 duizend en 10 duizend euro. Deze groep bestaat voor een groot deel uit gehuwde vrouwen voor wie de partner-AOW (in 2014 bruto 9 730 euro) met eventueel een klein aanvullend pensioen de enige vorm van persoonlijk inkomen vormde.

De hoogste piek betreft bijna 820 duizend mensen met een inkomen tussen 14 duizend en 16 duizend euro. Bij deze groep gaat het onder andere om alleenstaanden met een bijstandsuitkering (in 2014 bruto 15 660 euro), en ook om alleenstaande AOW'ers (de bruto AOW bedroeg voor hen 14 060 euro) die al dan niet nog een klein aanvullend pensioen ontvingen.

3.2.1 Personen naar hoogte van het persoonlijk inkomen,¹⁾ 2014*

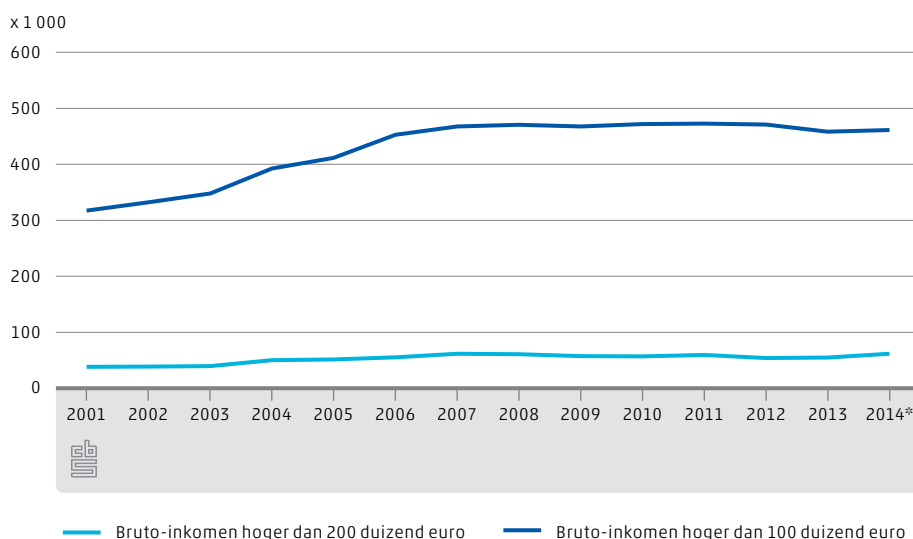

¹⁾ Aantal personen per inkomensklasse met breedte van 2 000 euro.

Meer mensen met een inkomen boven een ton

In 2014 hadden ruim 460 duizend personen een persoonlijk bruto-inkomen van meer dan 100 duizend euro. Dat zijn er ruim 140 duizend meer dan in 2001. Vooral in de periode 2003–2007 nam hun aantal toe: jaarlijks met gemiddeld ruim 25 duizend. Daarna, gedurende de crisis, stagneerde de groei. Zo'n 60 duizend mensen hadden in 2014 een bruto-inkomen van meer dan twee ton. Dit aantal is in dertien jaar tijd met 24 duizend gestegen. Ook de toename van deze topinkomens vond vooral tussen 2003 en 2007 plaats.

3.2.2 Personen met een topinkomen (bruto-inkomen in prijzen van 2014)

Vooral mannen met topinkomen

Het zijn voornamelijk mannen die een inkomen van meer dan 200 duizend euro hebben. Slechts één op de elf topinkomens kwam in 2014 terecht bij een vrouw. Iets meer dan 73 procent van de mensen met een topinkomen werkte in loondienst of was directeur-grotaandeelhouder, bij 16 procent ging het om zelfstandigen. De resterende 11 procent bestond grotendeels uit gepensioneerden.

60 000 mensen met een
bruto-inkomen van meer dan twee ton

3.3 Inkomen naar kenmerken van de personen

Groot verschil in inkomen tussen vrouwen en mannen

Van de 12,9 miljoen mensen met inkomen in 2014 ontvingen er 1,3 miljoen niet het hele jaar door inkomen. Het betrof hier onder meer scholieren met een vakantiebaantje, maar bijvoorbeeld ook vrouwen zonder inkomen die in de loop van het jaar in aanmerking kwamen voor AOW. Gemiddeld bedroeg dit onvolledige jaarinkomen ruim 6 duizend euro. Het gemiddelde inkomen van de 11,7 miljoen mensen met persoonlijk inkomen gedurende het hele jaar, kwam uit op ruim 32 duizend euro. Voor vrouwen was dit gemiddelde aanzienlijk lager dan voor mannen: 23,8 duizend euro tegen 40,2 duizend euro.

Bij personen met inkomen uit arbeid komt dit inkomensverschil onder meer doordat vrouwen relatief vaak in deeltijd werken en gemiddeld een lager uurloon hebben dan mannen (zie Merens en Van den Brakel, 2014).

Bij het inkomensverschil tussen vrouwen en mannen die vooral rondkomen van een uitkering spelen twee factoren een rol. Allereerst hangt de hoogte van een uitkering (of pensioen) vaak af van het eerder verdiende inkomen. Vrouwen hebben in het algemeen een lager inkomen uit betaald werk dan mannen en deze achterstand werkt door in de hoogte van hun uitkering later. Daarnaast zijn er uitkeringen waarvan het uit te keren bedrag niet afhangt van het arbeidsverleden, maar van de huishoudensituatie. Zo is de hoogte van de bijstandsuitkering en het AOW-pensioen afhankelijk van het al dan niet hebben van een partner en/of kinderen.

Hierdoor kan ook verklaard worden waarom onder bijstandsontvangers vrouwen juist een hoger inkomen hebben dan mannen: 14,8 duizend versus 13,4 duizend euro. Onder de vrouwen zijn relatief veel alleenstaande ouders, deze ontvingen tot 2015 een hogere uitkering dan alleenstaanden en de afzonderlijke partners van een (echt)paar.

3.3.1 Persoonlijk inkomen naar geslacht en sociaaleconomische categorie, 2014*

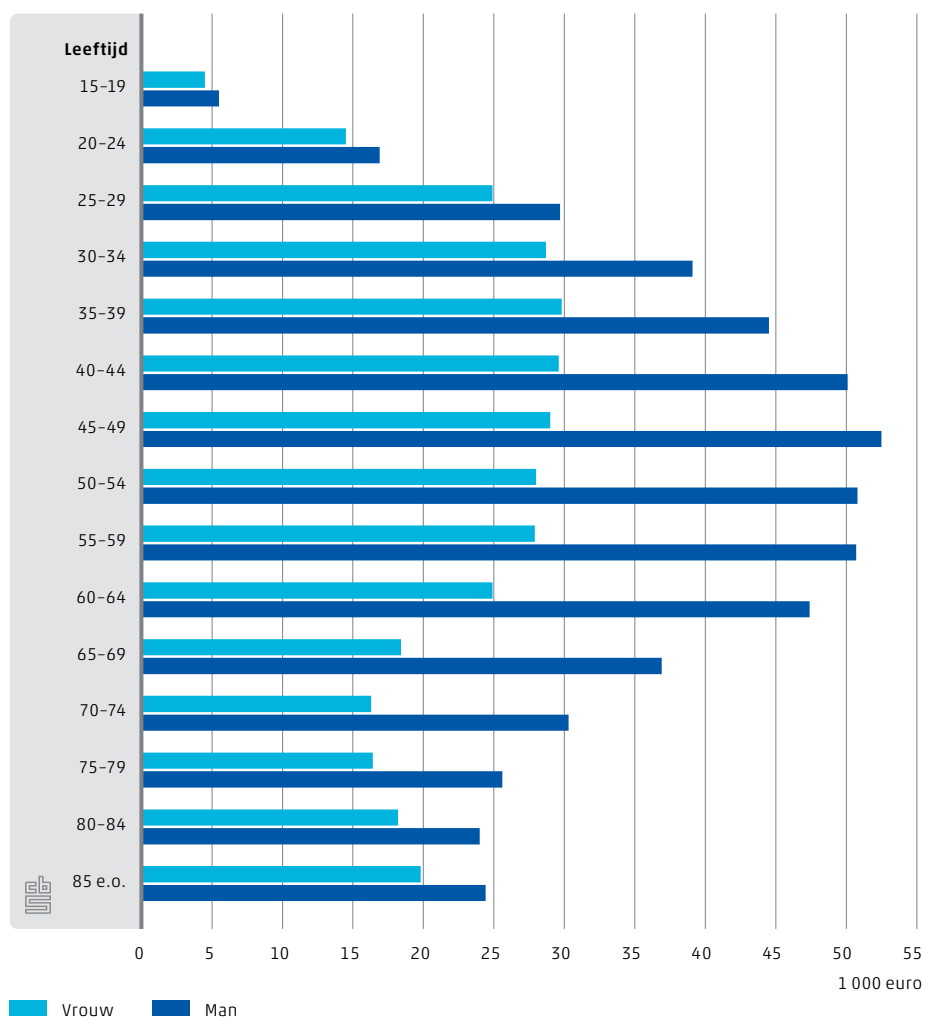
	Aantal personen			Persoonlijk inkomen		
	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw
	x 1 000			1 000 euro		
Persoon met inkomen	12 913	6 541	6 371	29,7	37,2	21,9
Persoon met inkomen gedurende deel jaar	1 259	600	659	6,5	7,4	5,7
Persoon met inkomen gedurende hele jaar	11 653	5 941	5 712	32,2	40,2	23,8
waaronder						
actief	7 124	3 866	3 258	39,3	47,8	29,1
werknemer particulier bedrijf	5 040	2 648	2 392	38,3	47,5	28,1
ambtenaar	776	390	386	46,2	53,3	39,0
directeur-groootaandeelhouder	184	149	34	68,3	73,6	45,4
zelfstandige	1 018	656	363	36,0	40,4	28,0
overig actief	106	23	83	14,1	25,2	11,1
niet-actief	4 529	2 076	2 453	21,1	26,1	16,7
ontvanger werkloosheidsuitkering	222	120	102	24,5	28,4	19,9
ontvanger bijstandsuitkering	335	142	193	14,2	13,4	14,8
ontvanger sociale voorziening overig	147	75	72	15,6	15,3	16,0
arbeidsongeschikte	440	203	237	21,9	26,0	18,4
pensioenontvanger tot 65 jaar	234	107	127	36,9	51,6	24,5
pensioenontvanger 65 jaar en ouder	2 673	1 210	1 463	22,5	28,9	17,2
overig niet-actief	478	218	260	9,3	9,3	9,3

Traditionele man-vrouw rolverdeling zichtbaar in inkomen per levensfase

Tot de leeftijd van 25 jaar verschilt het gemiddeld inkomen van mannen en vrouwen nog maar weinig. Daarna wordt met het stijgen van de leeftijd de inkomenskloof tussen mannen en vrouwen steeds groter. Dit komt grotendeels doordat vrouwen dan vaker in deeltijd gaan werken dan mannen. Vooral na de leeftijd van 30 jaar wanneer veel vrouwen een of meer kinderen hebben gekregen, neemt het aandeel dat in deeltijd werkt toe en daarmee groeit ook de inkomensachterstand ten opzichte van mannen. Pas na het vijftigste levensjaar wordt de inkomenskloof tussen mannen en vrouwen weer kleiner.

Na hun 65ste ontvangen zowel mannen als vrouwen AOW, ook degenen die voorheen weinig of geen inkomen hadden. Zoals in paragraaf 3.1 is besproken, hebben mannen vaker dan vrouwen een aanvullend pensioen, en ontvangen zij gemiddeld een hoger bedrag dan vrouwen.

3.3.2 Persoonlijk inkomen naar leeftijd en geslacht, 2014*

3.4 Economische zelfstandigheid

Steeds minder mannen economisch zelfstandig

In 2014 was 72 procent van alle 20- tot 65-jarige mannen economisch zelfstandig. Van de vrouwen verdiende ruim de helft met werken minimaal een inkomen op bijstandsniveau. Het verschil komt met name doordat mannen overwegend

voltijds werken en vrouwen meestal in deeltijd. Tussen 2001 en 2014 is het verschil kleiner geworden doordat de economische zelfstandigheid onder vrouwen sterk is gegroeid is en onder mannen juist gedaald is.

Bij mannen volgt het percentage economisch zelfstandigen de conjunctuur.

Dit komt doordat zij vaker dan vrouwen in conjunctuurgevoeligere sectoren werken, zoals bijvoorbeeld in de bouw. Zo steeg de economische zelfstandigheid van mannen in de economisch voorspoedige jaren tussen 2005 en 2008, terwijl deze in de jaren daarna tijdens de crisis bijna voortdurend afnam.

De grootste toename bij vrouwen deed zich voor tussen 2005 en 2008: van 46 procent naar 52 procent. Daarna is het aandeel nog maar weinig gestegen. De toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen vormt de voornaamste verklaring voor deze stijging van de economische zelfstandigheid. Daarnaast zijn vrouwen vaker in een grote deeltijdbaai van 20 tot 35 uur per week gaan werken in plaats van in een kleinere baan. Ook blijven steeds meer moeders (evenveel uren) werken na de geboorte van hun eerste kind.

Economische zelfstandigheid

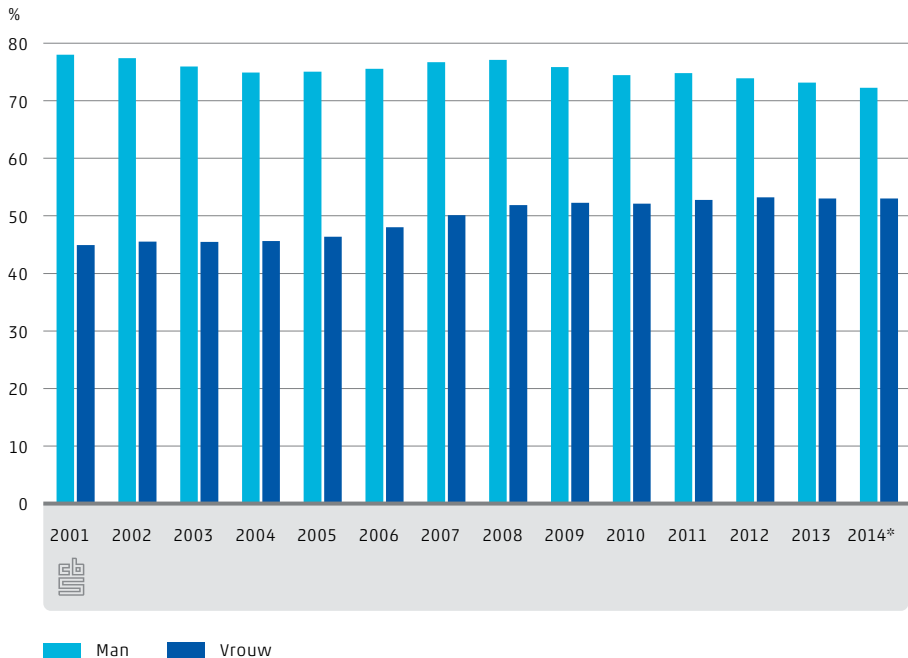
Economische zelfstandigheid is een begrip dat beleidsmatig verbonden is met het bestaansminimum: iemand wordt als economisch zelfstandig beschouwd als het individuele netto inkomen uit arbeid en eigen onderneming op of boven de drempelwaarde ligt van de beleidsnorm voor het individuele inkomensminimum. Die drempelwaarde is gelijkgesteld aan 70 procent van het wettelijke netto minimumloon, ofwel de netto bijstand van een alleenstaande. De drempelwaarde stijgt of daalt van jaar tot jaar overeenkomstig de ontwikkeling van het sociale minimum. In 2014 bedroeg de grens voor economische zelfstandigheid 920 euro per maand.

53% van de vrouwen van
20 tot 65 jaar is economisch zelfstandig

3.4.1 Economisch zelfstandige mannen en vrouwen van 20 tot 65 jaar

Vooral meer vrouwen van 30 tot 55 jaar economisch zelfstandig

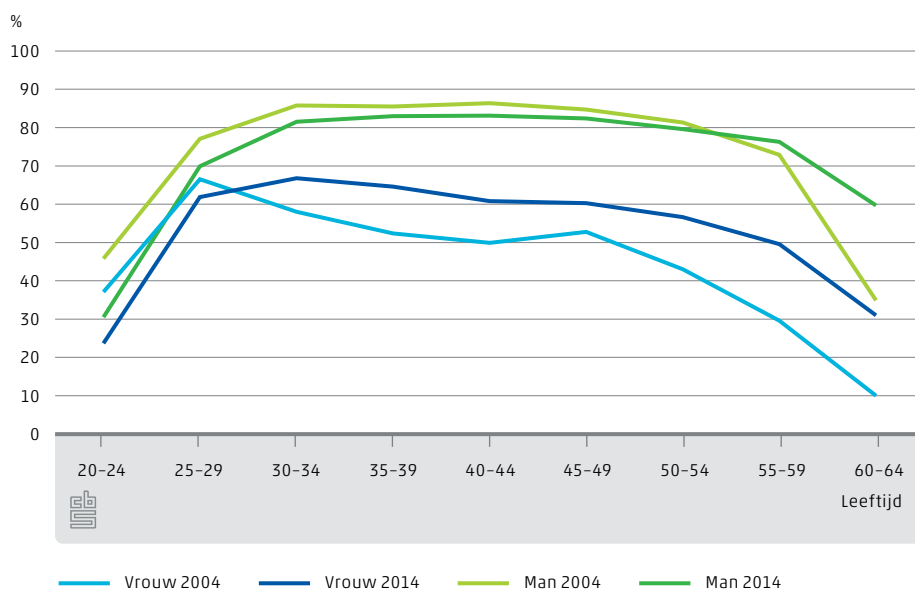
De stijging van het aandeel economisch zelfstandigen onder vrouwen is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de 30- tot 55-jarigen. Vooral vrouwen met een partner en minderjarige kinderen gingen steeds vaker aan het werk en werden economisch zelfstandig (Merens en Van den Brakel, 2014). Onder mannen van 30 tot 55 jaar nam het aandeel economisch zelfstandigen juist af. De daling kwam vooral voor rekening van alleenstaande mannen en mannen met een partner zonder kinderen. Bij (gehuwd) samenwonende vaders bleef de economische zelfstandigheid op peil. Zij hebben vergeleken met andere mannen een lange werkweek en zijn het vaakst economisch zelfstandig.

Sterke stijging economische zelfstandigheid bij 55-plussers

Onder 55- tot 65-jarigen is de economische zelfstandigheid onder zowel mannen als vrouwen in 2004-2014 fors gestegen. Bij mannen groeide deze van 54 naar 68 procent, bij vrouwen van 17 naar 41 procent. De toename hangt samen met het overheidsbeleid om vervroegde uittreding tegen te gaan. Bij de vrouwen speelt daarnaast een rol dat zij in deze leeftijd steeds vaker aan het werk zijn gegaan. Onder jongeren tot 25 jaar nam de economische zelfstandigheid tussen 2004 en 2014 af. Dit komt vooral doordat jongeren tegenwoordig langer een opleiding volgen.

3.4.2 Economische zelfstandigheid naar geslacht en leeftijd

4.

Koopkracht- ontwikkeling en inkomensdynamiek

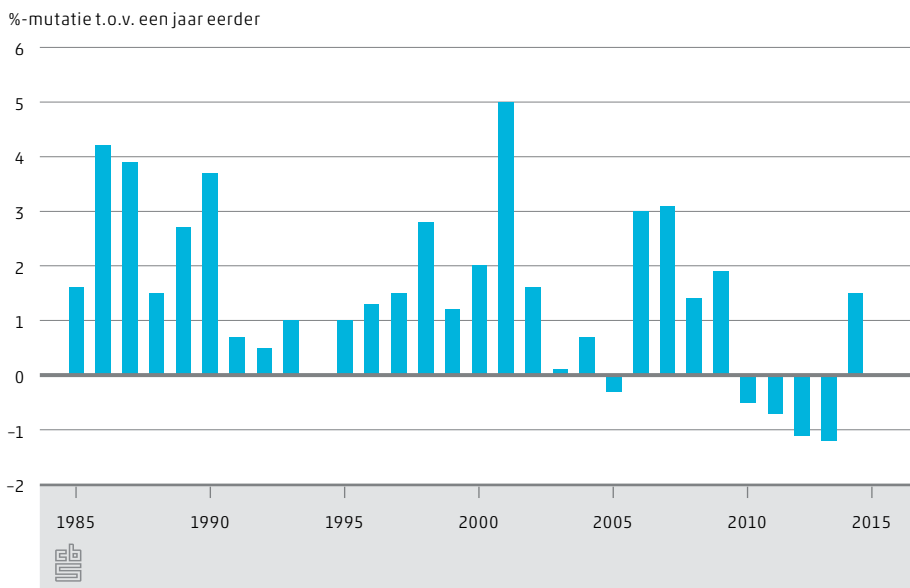
Dit hoofdstuk toont uitkomsten van de koopkrachtontwikkeling. In 2014 is de koopkracht gestegen. Maar welke groepen gingen er het meest en welke het minst op vooruit? Welk deel viel buiten de boot en had zelfs te doen met een verslechtering van de koopkracht? Wat betekent een daling of stijging van de koopkracht voor de positie van personen op de inkomensladder?

4.1 Koopkrachtontwikkeling naar sociaaleconomische groep

Koopkracht in 2014 gestegen na vier jaar daling

Bij een langzaam aantrekkende economie nam de koopkracht van de Nederlandse bevolking in 2014 met 1,5 procent toe. Deze stijging volgde op een viertal jaren met een steeds grotere achteruitgang van de koopkracht, in 2013 uitmondend in een daling van 1,2 procent. De daling in de jaren 2010–2013 staat in schril contrast met de groei van de koopkracht in de periode 1985–2009 (gemiddeld 1,8 procent per jaar), waarbij alleen in 2005 sprake was van een lichte daling

4.1.1 Koopkrachtontwikkeling

Koopkrachtontwikkeling

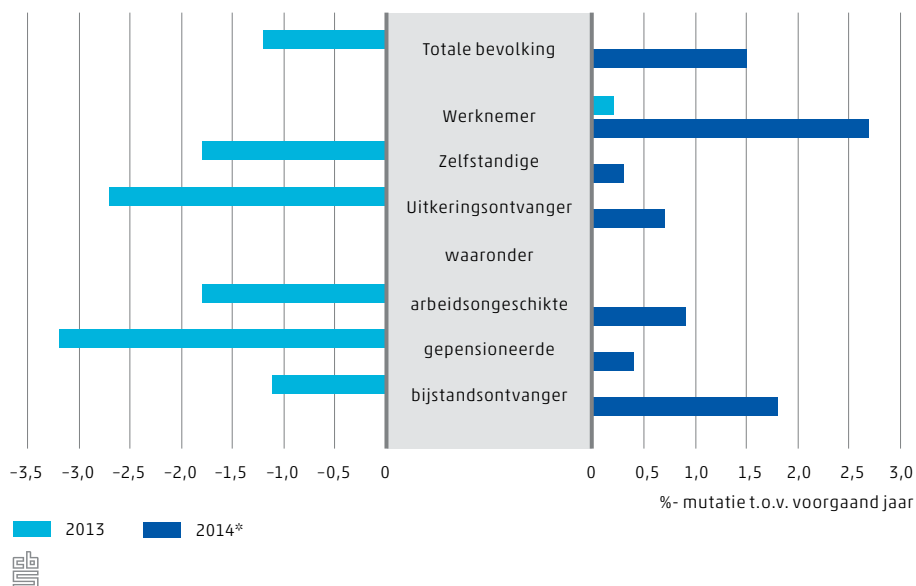
De koopkracht (zie kaders in paragraaf 2.2) kan door allerlei oorzaken veranderen. Het inkomen verandert bijvoorbeeld door een algemene loonsverhoging, een promotie, het aanvaarden van (ander) werk of pensionering. Een wijziging in de samenstelling van het huishouden (een kind gaat het huis uit, partners scheiden, enz.) leidt eveneens tot een inkomensverandering. Daarnaast wordt de koopkracht beïnvloed door de prijsontwikkeling en veranderingen in de inkomstenbelasting. Al deze veranderingen zijn in de hier gepresenteerde dynamische koopkrachtcijfers verdisconteerd. De koopkrachtmutatie van personen is bepaald als de procentuele verandering tussen twee jaren van het gestandaardiseerde besteedbare huishoudensinkomen dat gecorrigeerd is voor de prijsontwikkeling. Voor de koopkrachtmutatie van een groep is niet uitgegaan van het gemiddelde maar van de mediaan (de middelste van de naar grootte gerangschikte koopkrachtmutaties van personen uit deze groep). Positieve en negatieve uitschieters hebben dan nauwelijks invloed op de uitkomst (Bos, 2007).

Grootste koopkrachtwinst bij werknemers

Werknemers profiteerden het meest van de stijging van de koopkracht in 2014. In doorsnee gingen zij er 2,7 procent op vooruit. Deze verbetering kwam mede tot stand doordat de pensioenpremies verlaagd werden. Zelfstandigen gingen er met 0,3 procent het minst op vooruit. Wel is bij deze groep de spreiding groot. Terwijl bij een tiende van de zelfstandigen de koopkracht in 2014 met ten minste 30 procent daalde, steeg deze bij een even grote groep met 36 procent of meer. De koopkracht van uitkeringsontvangers verbeterde met 0,7 procent verhoudingsgewijs gering. De gepensioneerden onder hen gingen er in 2014 met 0,4 procent nog minder op vooruit. In 2013 waren zij de groep die met 3,2 procent het meest aan koopkracht had ingeleverd. De koopkracht van bijstandsonvangers steeg met 1,8 procent waarmee zij het verlies aan koopkracht in 2013 ruim goed maakten.

4.1.2 Koopkrachtontwikkeling bij gelijkblijvende inkomensbron, 2013 en 2014*

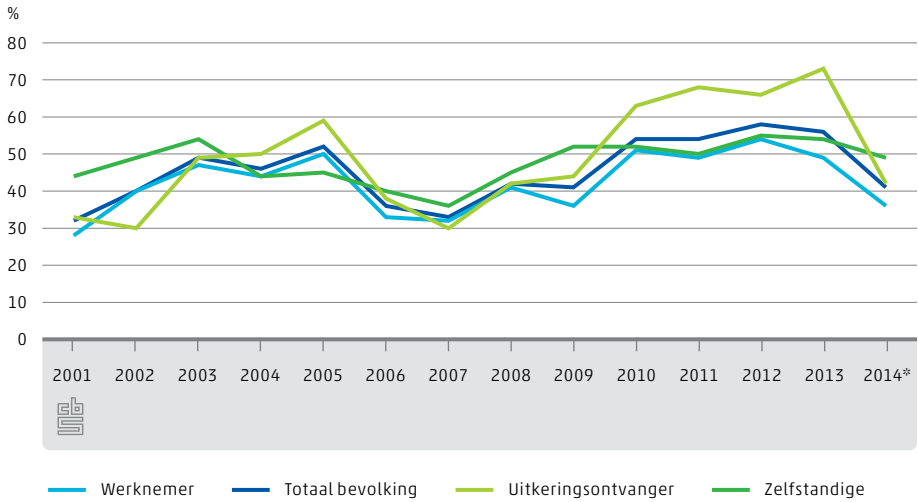
1,8% koopkrachtverbetering
voor bijstandsonvangers

Bij 41 procent van de mensen daalde de koopkracht

Wanneer de koopkracht stijgt, wil dat niet zeggen dat iedereen er op vooruit gaat. In 2014 kromp de koopkracht bij 41 procent van de bevolking, de rest kon zijn koopkracht handhaven of ging er op vooruit. In de periode 2010–2013 had steeds iets meer dan de helft van de bevolking te maken met een koopkrachtdaling. In deze jaren verloren uitkeringsontvangers het vaakst aan koopkracht. Bij hen stak het aandeel met een daling toen duidelijk uit boven dat van werknemers en zelfstandigen.

4.1.3 Aandeel van de bevolking met koopkrachtdaling bij gelijkblijvende inkomensbron

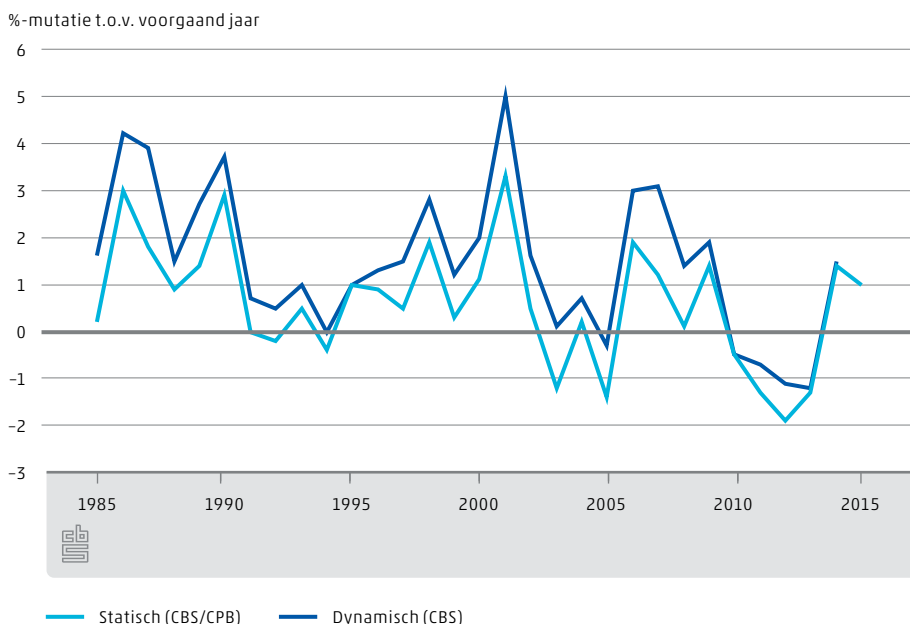

Dynamische versus statische koopkrachtontwikkeling

De statische koopkrachtontwikkeling is de koopkrachtverandering als gevolg van factoren waarop de burger zelf geen invloed heeft, zoals een cao-loonstijging, inflatie, maar ook beleidsmaatregelen van de overheid die de burger in zijn portemonnee merkt.

De (dynamische) koopkrachtontwikkeling zoals mensen die feitelijk ondervinden, lag in de jaren 1985–2014 gemiddeld bijna één procent boven de statische koopkrachtontwikkeling. Bij de bepaling van de statische koopkrachtontwikkeling is immers geen rekening gehouden met incidentele beloningen of inkomensmutaties als gevolg van verandering van arbeidsmarktpositie. In tijden dat het beter gaat met de economie, ondervinden veel mensen een stijging van hun koopkracht. Niet alleen gaan lonen en uitkeringen dan vaak wat meer omhoog, maar ook is er bijvoorbeeld meer betaald overwerk en vinden mensen gemakkelijker hun eerste, of een beter betaalde baan. De feitelijke koopkrachtontwikkeling ligt hierdoor wat hoger dan gewoonlijk boven de statische koopkrachtontwikkeling. In slechtere tijden, zoals eerder rond 2004 en tijdens de recente economische crisis, gaan veel mensen er wegens de ongunstige arbeidsmarkt in inkomen op achteruit. De dynamische en statische koopkrachtontwikkeling liggen dan juist dicht bij elkaar.

Dynamische en statische¹⁾ koopkrachtontwikkeling

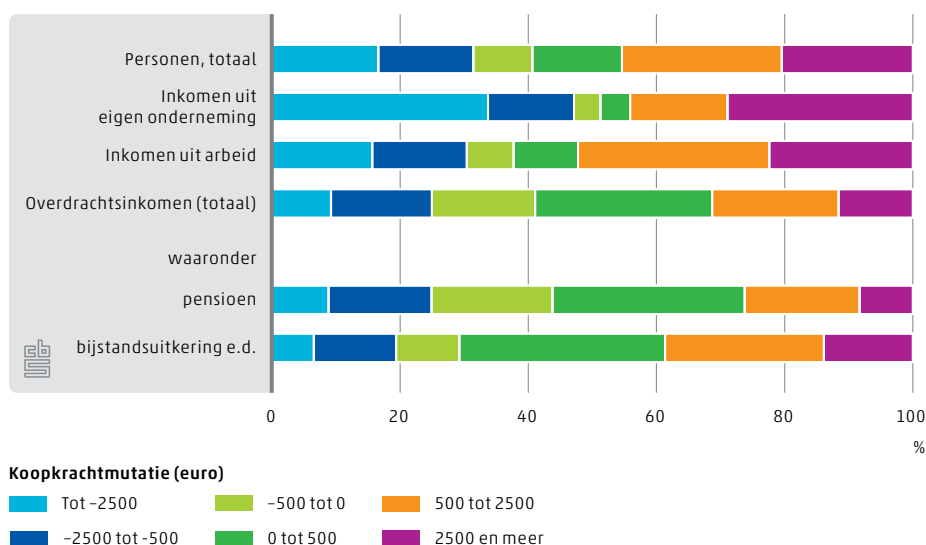
¹⁾ Bron: 1985-1996: CBS en 1997-2015: CPB

Een op de vijf ging er 2500 euro of meer op vooruit

De koopkrachtontwikkeling kan ook in centen in plaats van in procenten worden uitgedrukt. Een procentueel grote koopkrachtstijging bij een laag inkomen kan in euro's gemeten daarbij lager uitvallen dan een procentueel lage koopkrachtstijging bij een hoog inkomen.

Ruim vier van de tien mensen gingen er in 2014 op achteruit, bijna twee van de tien zelfs meer dan 2500 euro. Anderzijds steeg bij twee van de tien mensen de koopkracht met 2500 euro of meer. Ook onder personen die in 2013 vooral afhankelijk waren van een bijstandsuitkering ging 14 procent er flink op vooruit, met 2500 euro of meer. Het betreft hier onder andere bijstandsontvangers die in 2014 een baan vonden of die hun inkomen zagen stijgen toen zij pensioen gingen ontvangen. Onder pensioenontvangers zijn de koopkrachtmutaties in het algemeen gematigder: de koopkrachtontwikkeling is bij velen van hen uitsluitend afhankelijk van externe factoren als de pensioenindexering en prijsontwikkeling. In schril contrast hiermee staat de koopkrachtontwikkeling van zelfstandigen die juist gekenmerkt wordt door veel grote dalingen en stijgingen.

4.1.4 Koopkrachtmutatie naar voornaamste inkomensbron,¹⁾ 2014*

¹⁾ Voornaamste inkomensbron in basisjaar 2013.

4.2 Dynamiek op de inkomensladder

Elk jaar maakt 6 procent van de mensen een flinke sprong vooruit

Koopkrachtveranderingen leiden tot verschuivingen binnen de inkomensverdeling. Personen komen daarbij op een lagere of hogere sport van de inkomensladder terecht dan voorheen. Voor het merendeel van de bevolking blijft deze verschuiving beperkt. Zo nam in de periode 2009–2014 gemiddeld 57 procent van de bevolking van jaar tot jaar een min of meer gelijke relatieve positie in de inkomensverdeling in: van het ene op het andere jaar schoven zij hooguit vijf percentielen voor- of achteruit. Anderzijds maakte jaarlijks zes procent van de bevolking een grote sprong omhoog op de inkomensladder: ten minste twintig procent van de bevolking werd in inkomen voorbijgestreefd. Een even grote proportie zakte jaarlijks minimaal twintig percentielen.

Koopkrachtveranderingen over een langere periode vertonen een aanzienlijk grotere spreiding dan de mutaties van jaar op jaar. Immers, naarmate er meer tijd verstrijkt, ondervindt een groter deel van de bevolking een wijziging in persoonlijke omstandigheden en daarmee in hun koopkracht. De inkomensmobiliteit over een periode van vijf jaar is dan ook veel groter dan tussen twee opeenvolgende jaren. Bijna één op de drie mensen had in 2014 een min of meer een gelijke positie als in 2009. Tegelijkertijd daalde 15 procent flink af op de inkomensladder: ten minste twintig procent van de bevolking moesten zij voorbij laten gaan. Een vrijwel even grote groep zag zijn relatieve inkomenspositie tussen 2009 en 2014 sterk verbeteren.

Relatieve inkomenspositie bepaald via percentielen

De relatieve positie die personen in de inkomensverdeling innemen, is hier vastgesteld met behulp van percentielen. De bevolking is naar hoogte van (gestandaardiseerd besteedbaar) inkomen gelijk verdeeld over de percentielgroepen; elk percentielgroep omvat precies één procent van de bevolking. In de eerste 1%-groep zitten mensen met de laagste inkomens, in de honderdste en laatste 1%-groep personen met de hoogste inkomens. De inkomensmutatie in euro die nodig is om in een hogere percentielgroep te komen is niet over het hele traject gelijk. Vooral aan de onder- en bovenkant van de inkomensladder is de afstand tussen twee opeenvolgende percentielen groot.

Mobiliteit binnen de inkomensverdeling is hier gemeten door steeds voor twee al dan niet opeenvolgende jaren na te gaan tot welke 1%-groep een persoon behoorde. Het aantal percentielen dat iemand voor- of achteruit is gegaan, is daarbij vastgesteld als het verschil tussen de positie van een persoon op de inkomensladder van het ene en het andere jaar.

4.2.1 Mobiliteit in de inkomensverdeling,¹⁾ 2009-2014

	Na 1 jaar ²⁾	Na 5 jaar
	%	
20 en meer percentielen achteruit	6	15
5 tot 20 percentielen achteruit	14	17
Hooguit 5 percentielen voor- of achteruit	57	31
5 tot 20 percentielen vooruit	17	23
20 en meer percentielen vooruit	6	14
Totaal	100	100

¹⁾ Op basis van vergelijking van de relatieve positie die een persoon in de inkomensverdeling in de betreffende jaren innam.

²⁾ Verandering van jaar op jaar, gemiddeld over de periode 2009-2014.

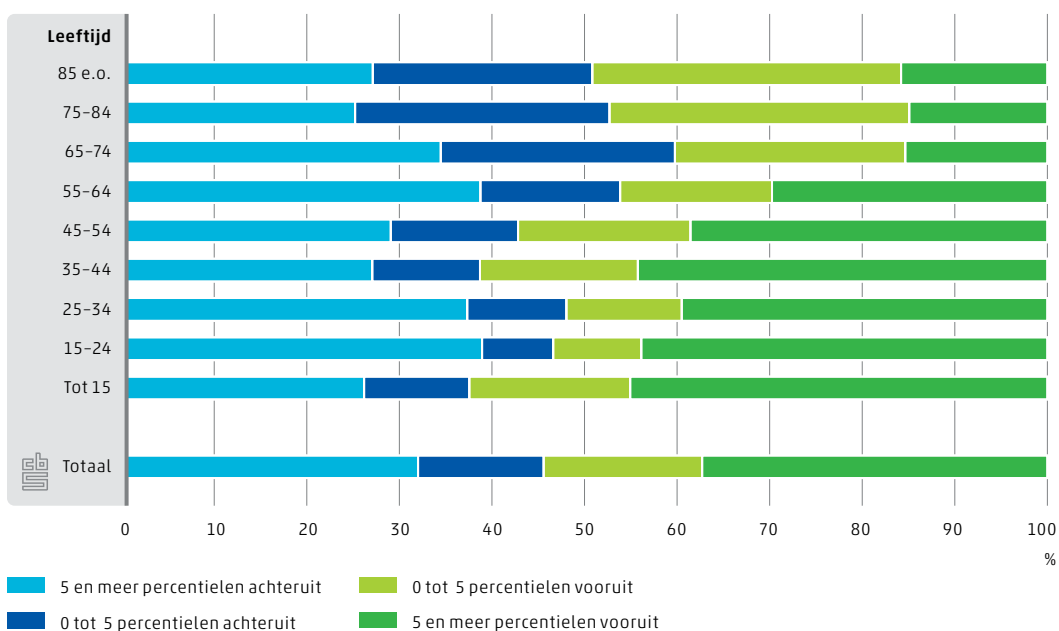
Jongeren hoogste, ouderen laagste inkomensmobiliteit

De mobiliteit verschilt sterk per leeftijd. De inkomensmobiliteit van inwonende kinderen is uiteraard verbonden met die van hun ouder(s). Als kinderen het ouderlijk huis verlaten (al dan niet om te gaan studeren) nemen ze relatief vaak een lagere inkomenspositie in dan voorheen. Het vinden van een (betere) baan, het krijgen van een hoger loon op grond van ervaring, en het door samenwonen of huwen additionele inkomen van de partner leidt ertoe dat personen hun koopkracht zien stijgen. Hierdoor verbeteren betrekkelijk veel 25- tot 55-jarigen hun relatieve inkomenspositie. In de leeftijdsgroep vanaf 55 jaar raken steeds meer mensen afhankelijk van een uitkering (Bierings en Bos, 2011), waardoor het aantal met een daling op de inkomensladder in deze groep weer toeneemt. De inkomenspositie van 65-plussers blijft doorgaans vrijwel gelijk. Wel daalde de koopkracht van deze groep tussen 2009 en 2014 sterker dan bij de overige bevolking. Hierdoor had ruim de helft van de 65-plussers te maken met een daling op de inkomensladder. Een grote verandering in de koopkracht van 65-plussers is in veel gevallen het gevolg van het verliezen van de partner.

60% van 65-74-jarigen
gedaald op inkomensladder

4.2.2 Inkomensmobiliteit per leeftijdscategorie,¹⁾ 2009-2014^{*2)}

¹⁾ Het gaat hier om de leeftijd in 2009.

²⁾ Op basis van vergelijking van de inkomenspositie in 2009 en 2014.

Merendeel top ook vijf jaar later topinkomen

Een aanvullend beeld van inkomensdynamiek ontstaat, wanneer de positie op de inkomensladder in verschillende jaren tegen elkaar afgezet worden. Hiertoe zijn de percentielgroepen samengevoegd tot 10%-groepen. Het is vanzelfsprekend, dat betrekkelijk veel personen die het laagst op de inkomensladder staan, tot degenen behoren die een sprong omhoog maken: hun relatieve positie kan alleen maar beter worden of gelijk blijven. Zo bevond 61 procent van de personen van de laagste 10%-groep in 2009 zich vijf jaar later in een groep met een hoger inkomen. Op vergelijkbare wijze hebben personen in de 10%-groep met de hoogste inkomens een relatief grote kans om op de inkomensladder te dalen. Niettemin behoorde 54 procent van deze groep niet alleen in 2009, maar ook in 2014 tot de hoogste inkomens. In de middelste inkomensgroepen is de meeste mobiliteit: ruim driekwart van degenen in de 4^e tot 7^e inkomensgroep zat vijf jaar later in een andere.

4.2.3 Overgangen tussen 10%-groepen van het gestandaardiseerd inkomen, 2009-2014

	Inkomenspositie in 2014										Totaal
	1e	2e	3e	4e	5e	6e	7e	8e	9e	10e	
Inkomenspositie in 2009	%										
1e (laag inkomen)	39	23	10	7	5	4	4	3	3	3	100
2e	15	35	21	10	7	5	3	2	1	1	100
3e	8	14	29	20	12	7	5	3	2	1	100
4e	7	8	14	24	19	12	7	4	3	1	100
5e	6	6	8	13	22	18	13	7	4	2	100
6e	5	5	6	9	13	20	18	14	7	3	100
7e	5	3	4	6	9	15	21	19	12	5	100
8e	5	3	3	5	6	9	15	23	21	9	100
9e	4	2	2	3	5	7	9	16	30	21	100
10e (hoog inkomen)	5	1	1	2	3	4	5	8	17	54	100
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

5.

Zelfstandigen

De groeiende groep zelfstandigen staat volop in de belangstelling. In dit hoofdstuk staan mensen die hun inkomen hoofdzakelijk uit een onderneming betrekken centraal. Hoe hoog is het inkomen dat zij halen uit hun werk als zelfstandige? Verschilt het inkomen tussen mannen en vrouwen en tussen jongere en oudere zelfstandigen? Hoeveel vermogen hebben zij in doorsnee? Dit hoofdstuk geeft antwoord op deze vragen en meer.

5.1 Inkomen van zelfstandigen

Meer dan een miljoen zelfstandigen

In 2014 waren er bijna 1,1 miljoen mensen die hun inkomen voornamelijk haalden uit werkzaamheden als zelfstandige. Drie kwart van deze zelfstandigen was actief als zzp'er, meestal in een eigen bedrijf. Slechts een klein deel (2 procent) van de zelfstandigen werkte mee in het bedrijf of de praktijk van een gezinslid.

5.1.1 Typen zelfstandigen met ondernemersinkomen als belangrijkste inkomensbron, 2014*

	Totaal	waaronder	
		zelfstandige zonder personeel (zzp'er)	zelfstandige met personeel (zmp'er)
	x 1 000		
Totaal	1086,0	796,7	267,1
Zelfstandig ondernemer	773,9	592,0	181,9
Directeur-groootaandeelhouder (dga)	195,7	110,5	85,2
Meewerkend gezinslid	22,2		
Overige zelfstandige	94,2	94,2	

Sinds 2011 zijn er ruim 35 duizend zzp'ers bijgekomen, terwijl de groep zmp'ers met 30 duizend is afgenomen. De omvang van de totale groep zelfstandigen bleef per saldo vrijwel gelijk (www.cbs.nl/statline).

Afbakening zelfstandigen

De termen zelfstandige, ondernemer en zzp'er worden vaak door elkaar gebruikt en lijken daarmee uitwisselbaar. Dit hoofdstuk gaat uit van de sociaaleconomische invalshoek (Van den Berg e.a., 2016). Daarbij is een zelfstandige een persoon die arbeid verricht voor eigen rekening of risico.

- in een eigen bedrijf of praktijk (zelfstandig ondernemer), of
- als directeur-grotaandeelhouder (dga), of
- in het bedrijf of de praktijk van een gezinslid (meewerkend gezinslid), of
- als overige zelfstandige (personen met inkomen uit overige arbeid, freelancers en alfa-hulpen).

Voor dga's geldt weliswaar dat zij net als werknemers loon ontvangen, maar in dit geval van het eigen bedrijf. Daarmee zijn hun positie en verantwoordelijkheden in het bedrijf vergelijkbaar met die van andere zelfstandigen, waardoor de dga's tot de zelfstandigen worden gerekend.

De zelfstandige zonder personeel (zzp'er) is de zelfstandige ondernemer zonder personeel in dienst, de dga zonder personeel en de overige zelfstandige. Deze laatste groep heeft geen bedrijf en heeft per definitie niemand in dienst. De groep zelfstandigen met personeel (zmp'er) bestaat uit de zelfstandig ondernemers met personeel en dga's met personeel. Meewerkende gezinsleden zijn wel zelfstandigen (zij zijn immers niet in loondienst), maar behoren noch tot zzp'ers noch tot zmp'ers.

De focus ligt in dit hoofdstuk op zelfstandigen voor wie het ondernemersinkomen de belangrijkste bron van inkomen is. Het ondernemersinkomen is het totaal aan bruto inkomsten dat een zelfstandige ontvangt uit zijn werkzaamheden als zelfstandige. Hieronder vallen winst uit onderneming, het loon van een dga en het inkomen uit overige arbeid.

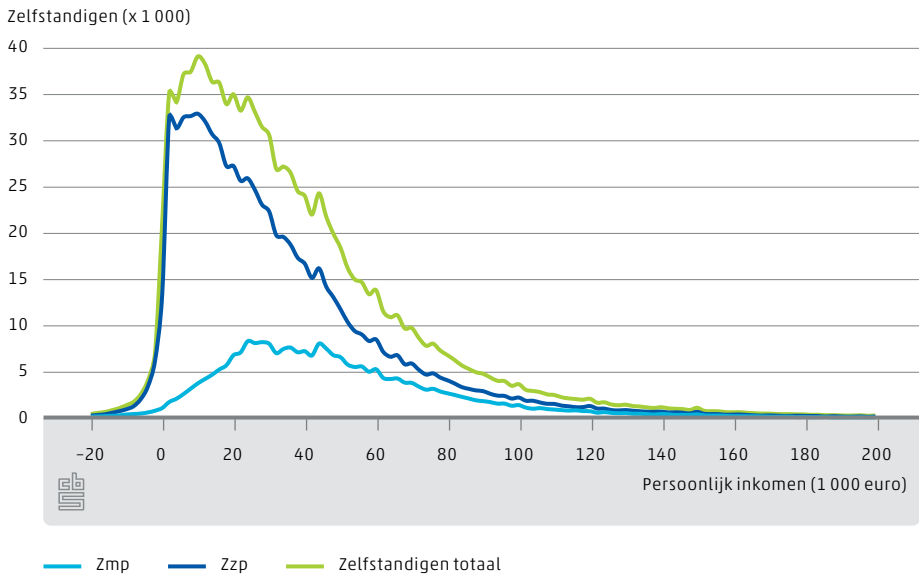

Vooral inkomens van zzp'ers scheef verdeeld

De verdeling van het persoonlijk inkomen (zie hoofdstuk 3) van zelfstandigen is scheef; het gemiddelde inkomen in 2014 bedroeg 37,7 duizend, het doorsnee inkomen 28 duizend euro. Ruim 46 duizend zelfstandigen hadden een negatief inkomen, terwijl van bijna 65 duizend het inkomen boven een ton lag. De piek van de verdeling ligt bij een inkomen van acht tot tienduizend euro. Het betreft grotendeels zzp'ers. De kleine piek rond 44 duizend euro betreft vooral het loon dat dga's normaliter aan zichzelf uitbetalen.

De inkomensverdeling van zzp'ers is duidelijk schever dan die van zmp'ers. Het doorsnee persoonlijk inkomen van zzp'ers is 24,4 duizend euro, dat van zmp'ers 42,6. Ook het gemiddeld persoonlijk inkomen van zmp'ers is met bijna 50,1 duizend euro flink hoger dan dat van zzp'ers (34,1 duizend euro).

5.1.2 Zelfstandigen naar hoogte van het persoonlijk inkomen,¹⁾ 2014*

¹⁾ Aantal zelfstandigen per inkomensklasse met breedte van 2 000 euro.

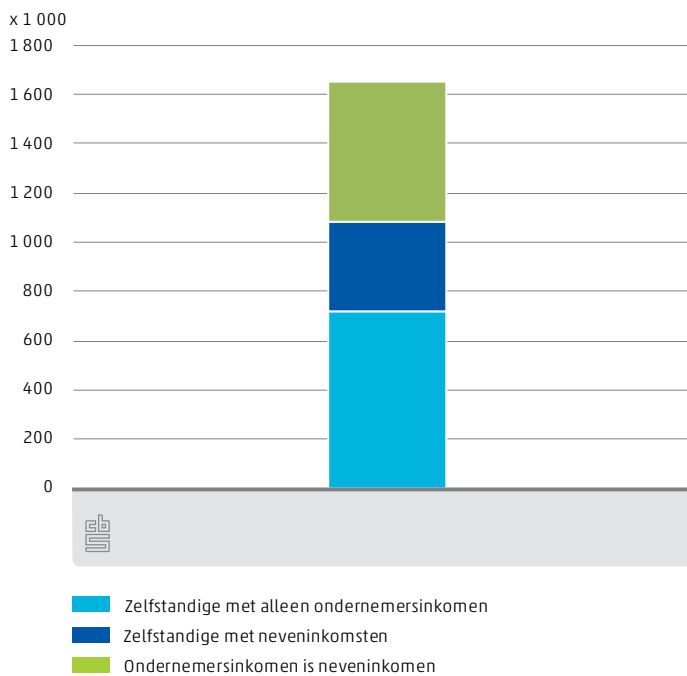

5.2 Ondernemersinkomen: hoofd- of bijzaak?

Ondernemersinkomen is meestal het hoofdkomen

Niet alle zelfstandigen hebben alleen inkomen uit hun werkzaamheden als zelfstandige. Zij kunnen ook nog in loondienst zijn of een uitkering of pensioen ontvangen. Ook het omgekeerde geldt, iemand kan voornamelijk in loondienst werken en daarnaast inkomen als zelfstandige hebben. Het ondernemersinkomen is dan een neveninkomen. In 2014 hadden bijna 1651 duizend personen een ondernemersinkomen. Voor twee derde van hen (1086 duizend mensen) was het ondernemersinkomen het belangrijkste inkomen. Zij worden als zelfstandigen beschouwd (zie paragraaf 5.1). Voor de anderen was het een neveninkomen.

5.2.1 Personen met ondernemersinkomen, 2014*

Ruim 723 duizend zelfstandigen hadden alleen een ondernemersinkomen. Dat kwam neer op zeven van de tien zelfstandigen. Bij zmp'ers had drie kwart alleen ondernemersinkomen, bij zzp'ers was dit met 64 procent iets minder. Voor 363 duizend zelfstandigen is het ondernemersinkomen weliswaar de voornaamste inkomensbron, maar zij hebben ook nog inkomsten uit loon, pensioen of een sociale uitkering.

Pensioenuitkering grootste neveninkomen

Zelfstandigen met pensioen als neveninkomen hadden niet alleen het hoogste doorsnee ondernemersinkomen (25 duizend), maar ook de meeste neveninkomsten. Zij ontvingen in doorsnee bijna 9 duizend aan pensioen. Zij werken in verhouding vaak in de financiële dienstverlening, waar het inkomen van zelfstandigen betrekkelijk hoog is (zie paragraaf 5.4). Voor zelfstandigen die ook als werknemer actief waren, bedroegen de bijverdiensten uit loon 4,9 duizend euro, naast ruim 16 duizend aan ondernemersinkomen. De neveninkomsten uit een uitkering kwamen uit op 1,3 duizend euro, terwijl deze zelfstandigen 12 duizend euro verdienden aan hun ondernemerschap. Het doorsnee ondernemersinkomen van zmp'ers lag beduidend hoger dan dat van zzp'ers, maar de neveninkomens verschilden relatief weinig.

5.2.2 Mediaan ondernemersinkomen en neveninkomen van zelfstandigen, 2014*

	Aantal zelfstandigen	Ondernemersinkomen	Neveninkomen ²⁾
	x 1 000	x 1 000 euro	
Totaal	1 086	27,0	0,0
waaronder			
zelfstandige met personeel (zmp)	267	42,3	0,0
zelfstandige zonder personeel (zzp)	797	23,0	0,0
Alleen ondernemersinkomen	723	31,4	.
waaronder			
zelfstandige met personeel (zmp)	201	44,2	.
zelfstandige zonder personeel (zzp)	508	27,1	.
Met neveninkomsten	363	17,9	4,9
waaronder			
zelfstandige met personeel (zmp)	66	33,1	5,7
zelfstandige zonder personeel (zzp)	288	15,6	4,7
waarvan ¹⁾			
neveninkomsten uit loon	133	16,3	4,9
neveninkomsten uit pensioen	123	25,0	8,9
neveninkomsten uit uitkering	158	12,0	1,3

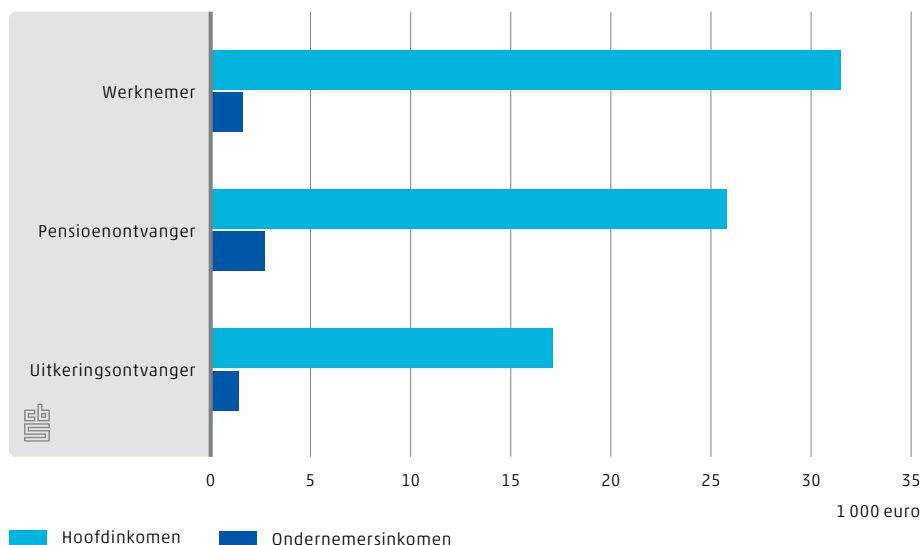
¹⁾ De neveninkomsten van een zelfstandige kunnen uit meer dan één bron afkomstig zijn.

²⁾ De meeste zelfstandigen hebben geen neveninkomsten, zodat het mediane neveninkomen voor de totale groep gelijk is aan 0 euro.

Pensioenontvangers verdienen meeste bij als zzp'er

Voor 565 duizend personen was het ondernemersinkomen een bijverdienste, negen van de tien keer uit zzp-schap. Bijverdienen als zzp'er werd door 334 duizend werknemers gedaan. Zij verdienden uit hun ondernemerschap in doorsnee 1,6 duizend euro bij. Ruim 138 duizend mensen vulden hun pensioen aan met gemiddeld bijna 2,7 duizend euro aan ondernemersinkomsten, vaak voor advieswerkzaamheden. Daarnaast waren er 54 duizend uitkeringsontvangers die in doorsnee 1,4 duizend euro bijverdienden als zzp'er.

5.2.3 Mediaan inkomen van personen met zvp-schap als neveninkomen naar sociaaleconomische positie, 2014*

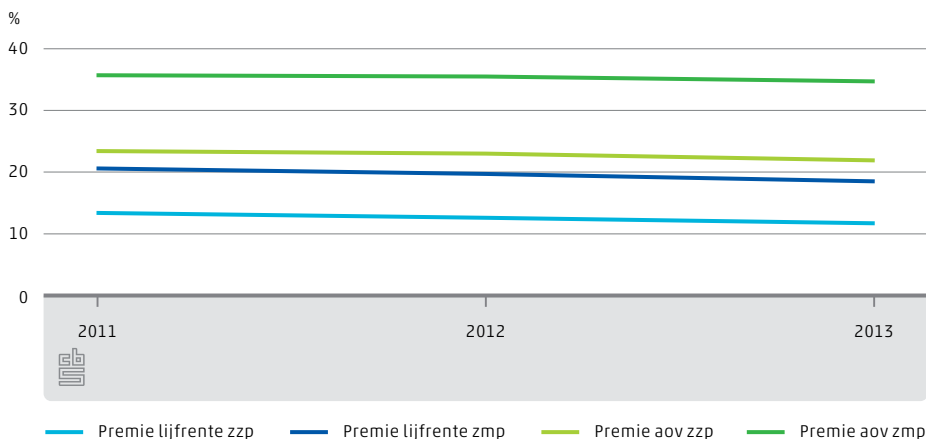
5.3 Inkomensverzekeringen

Een op vijf zvp'ers verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid

Bij werknemers wordt verplicht een arbeidsongeschiktheids- en pensioenpremie ingehouden, zelfstandigen zijn echter niet verplicht verzekeringen tegen inkomensverlies af te sluiten. Ze zijn zelf verantwoordelijk voor hun pensioenopbouw en het verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid.

Van de zvp'ers betaalt ruim een vijfde premie voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering (aov). Dit aandeel is licht gedaald van 23,4 procent in 2011 tot 21,9 procent in 2013. Zvp'ers verzekeren zich vaker tegen arbeidsongeschiktheid: in 2013 bijna 35 procent. Verzekerde zvp'ers droegen 7,0 procent van hun bruto-ondernemersinkomen af aan aov-premie en verzekerde zvp'ers 7,3 procent. Bij werknemers was dit gemiddeld 8,1 procent van het brutoloon (exclusief de door de werkgever betaalde premies inkomensverzekeringen).

5.3.1 Zelfstandigen met (zmp) en zonder personeel (zpz) met premie arbeidsongeschiktheid (aov) en premie lijfrente

Vrouwen minder vaak verzekerd

Vrouwelijke zpz'ers en zmp'ers sluiten minder vaak een verzekering af wegens arbeidsongeschiktheid dan mannen. Zo beschikt slechts een op de tien vrouwelijke zpz'ers over een aov, terwijl dit bij mannen drie op de tien is.

Met een partner hebben zelfstandigen vaker een aov dan zonder partner. Hier zal de verantwoordelijkheid voor het huishoudensinkomen een rol spelen.

Jongeren zijn relatief weinig verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid. Zo betaalt ruim een op de tien zpz'ers tot 25 jaar een aov-premie. In de leeftijdsgroep van 25 tot 45 jaar is een kwart verzekerd. In de leeftijd van 45 tot 65 jaar is dat iets minder. Vanaf 65 jaar is van een verzekering tegen arbeidsongeschiktheid vrijwel geen sprake meer: 1 procent heeft deze verzekering nog lopen.

Het betalen van premies voor inkomensverzekeringen hangt ook sterk samen met het inkomen. Hoe hoger het inkomen, hoe vaker er premie wordt betaald voor een aov.

Vooral verzekerd in bouw, landbouw en financiële dienstverlening

Zelfstandigen in de bouwnijverheid, in de landbouw, bosbouw en visserij en in de financiële dienstverlening betalen naar verhouding vaak arbeidsongeschiktheidspremie. Het hoge aandeel verzekerden in de bouw en landbouw heeft onder meer te maken met de aard van de werkzaamheden in deze

sectoren, vaak zijn het werkzaamheden met meer kans op fysieke slijtage of een ongeval. Zelfstandigen in de financiële dienstverlening hebben hoge inkomens (paragraaf 5.4). En hoe hoger het inkomen, hoe vaker er aov premie wordt betaald. Dat verklaart ook waarom vooral zmp'ers bij de overheid en zorg zich vaker verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid. In de sectoren cultuur, recreatie en overige diensten, handel, vervoer en horeca en verhuur van en handel in onroerend goed betalen relatief de minste zelfstandigen deze premie.

Ruim een op de tien zzp'ers betaalt premie lijfrente

In de periode 2011–2013 daalde het aandeel zelfstandigen dat voor de oudedagsvoorziening een lijfrentepremie betaalt. In 2013 betaalde bijna 12 procent van de zzp'ers lijfrentepremie, beduidend minder vaak dan dat ze een arbeidsongeschiktheidsverzekering hebben. Met ruim 18 procent ligt het percentage met lijfrentepremie bij zmp'ers hoger. Het beslag op het ondernemersinkomen was respectievelijk 4,2 en 3,9 procent. Bij werknemers was het aandeel van de pensioenpremie in het brutoloon gemiddeld 12,4 procent. Net als bij de aov loopt het aandeel premiebetalers op met het ondernemersinkomen en betalen mannelijke zzp'ers en zmp'ers vaker een lijfrentepremie dan vrouwelijke.

Pensioenvoorziening zelfstandigen vooral in vermogen

Zelfstandigen betalen minder vaak premie voor hun pensioenverzekering dan werknemers. Ook is hun premie lager. Hier staat echter tegenover dat voor veel zelfstandigen het ondernemersvermogen een appeltje voor de dorst is. Na verkoop van de onderneming kan de opbrengst in een lijfrente worden ingelegd en bijdragen aan een financieel prettige oudedagsvoorziening. Een belangrijk deel van de pensioenvoorziening van zelfstandigen zit dus verborgen in hun vermogen. Zo was begin 2014 het doorsnee vermogen van een zzp'er 97 duizend euro. Voor zmp'ers ligt dit met 172 duizend euro nog een stuk hoger. Werknemers hebben beduidend minder vermogen: in doorsnee 19 duizend euro (paragraaf 5.6).

5.3.2 Zelfstandigen met (zmp) en zonder personeel (zpz) met premie arbeidsongeschiktheid (aov) en premie lijfrente, 2013

	Aov		Lijfrente	
	zpz	zmp	zpz	zmp
	%			
Totaal	22	35	12	18
Geslacht				
Man	30	41	15	21
Vrouw	9	21	6	13
Leeftijd				
Tot 25 jaar	12	15	1	1
25 tot 45 jaar	25	39	10	15
45 tot 65 jaar	22	34	15	22
65 jaar en ouder	1	2	4	5
Burgerlijke staat				
Zonder partner	17	30	10	16
Met partner	23	36	13	19
Ondernemersinkomen				
Tot 10 000 euro	3	9	1	3
10 000 tot 20 000 euro	10	19	6	8
20 000 tot 30 000 euro	20	26	10	13
30 000 tot 40 000 euro	31	34	16	18
40 000 tot 50 000 euro	39	39	20	20
50 000 euro of meer	46	48	26	28
Bedrijfstak				
Landbouw, bosbouw en visserij	31	40	8	13
Nijverheid en energie	27	36	14	19
Bouwnijverheid	39	45	17	22
Handel, vervoer en horeca	15	26	9	15
Informatie en communicatie	21	31	16	17
Financiële dienstverlening	31	37	15	23
Verhuur en handel van onroerend goed	17	30	10	15
Zakelijke dienstverlening	25	39	16	22
Overheid en zorg	28	59	16	33
Cultuur, recreatie en overige diensten	10	28	7	16

5.4 Inkomensverschillen tussen zelfstandigen en werknemers

Vooraf onder zzp'ers hebben mannen een hoger inkomen dan vrouwen

Onder zowel zelfstandigen als werknemers is het doorsnee persoonlijk inkomen van mannen hoger dan dat van vrouwen. Vooral bij zzp'ers is het verschil groot. Voor vrouwelijke zzp'ers was in 2014 het doorsnee inkomen bijna 14 duizend euro. Dat was minder dan de helft van dat van mannen (32,4 duizend euro). Voor vrouwelijke zmp'ers bedroeg het inkomen bijna twee derde van dat van mannen, evenals bij werknemers. Dat werkende vrouwen minder inkomen hebben dan werkende mannen komt vooral doordat zij doorgaans in deeltijd werken, terwijl mannen meestal een voltijd baan hebben (Merens en Van den Brakel, 2014). Wel hebben vrouwelijke zmp'ers een beduidend langere werkweek dan zzp'ers en werkneemsters (www.cbs.nl/statline), waardoor zij in doorsnee een hoger inkomen hebben.

5.4.1 Mediaan persoonlijk inkomen¹⁾ van zelfstandigen met (zmp) en zonder personeel (zzp) en werknemers, 2014*

	Mediaan persoonlijk inkomen			Aantal personen		
	zzp	zmp	werknemer	zzp	zmp	werknemer
	1 000 euro			x 1 000		
Totaal	24,4	42,6	33,9	797	267	6 124
Geslacht						
Man	32,4	47,5	41,2	490	185	3 197
Vrouw	13,9	31,6	26,0	306	83	2 927
Leeftijd						
Tot 25 jaar	16,6	26,8	19,5	16	2	380
25 tot 45 jaar	24,3	40,6	32,9	310	94	2 953
45 tot 65 jaar	24,2	43,9	38,1	427	159	2 753
65 jaar en ouder	31,4	47,6	40,8	43	12	38
Herkomst						
Autochtoon	25,8	44,0	34,7	657	223	4 944
Westerse allochtoon	20,0	43,9	32,0	82	18	611
Niet-westerse allochtoon	17,2	27,5	28,6	58	26	570

¹⁾ Ook bij zelfstandigen na aftrek premies inkomensverzekeringen (zie paragrafen 3.1 en 5.3).

2 keer zoveel inkomen heeft een mannelijke zzp'er dan een vrouwelijke

Werknemers in middelste inkomenspositie

Voor praktisch alle bevolkingsgroepen ligt het persoonlijk inkomen van werknemers tussen dat van de zzp'ers en zmp'ers in. Een uitzondering vormen de niet-westerse allochtonen; bij hen is het inkomen van een zmp'er vergelijkbaar met dat van een werknemer (respectievelijk 27,5 en 28,6 duizend euro). Wel heeft de niet-westerse allochtoon bij zowel zelfstandigen als werknemers telkens het laagste inkomen. Voor een gedeelte komt dit doordat de niet-westerse beroepsbevolking beduidend jonger is dan de westerse en de autochtone.

Inkomen neemt toe met leeftijd

Naargelang de leeftijd stijgt, neemt – met het vorderen van de carrière – ook het inkomen toe. Zo hebben zzp'ers tot 25 jaar in doorsnee bijna 17 duizend euro aan inkomen. Tussen de 25 en 65 jaar is dat 24 duizend euro en met ruim 31 duizend euro is het persoonlijk inkomen van zzp'ers van 65 jaar en ouder het hoogst. In het persoonlijk inkomen zijn ook de neveninkomsten uit pensioen meegeteld.

Zzp'ers met en zonder partner

Het inkomen van zzp'ers is in de regel lager dan dat van werknemers. Zzp'ers hebben bovendien een grotere kans op verlies van werk dan werkenden met een vaste arbeidsrelatie (Kösters, Smits en De Vries, 2013). Vanwege hun relatief geringe werk- en inkomenszekerheid vormen zij een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt. De kwetsbaarheid van zzp'ers hangt echter niet alleen af van hun eigen arbeidspositie en inkomen, maar ook van die van een eventuele levenspartner. Een zzp'er met een partner die een vaste arbeidsrelatie heeft,

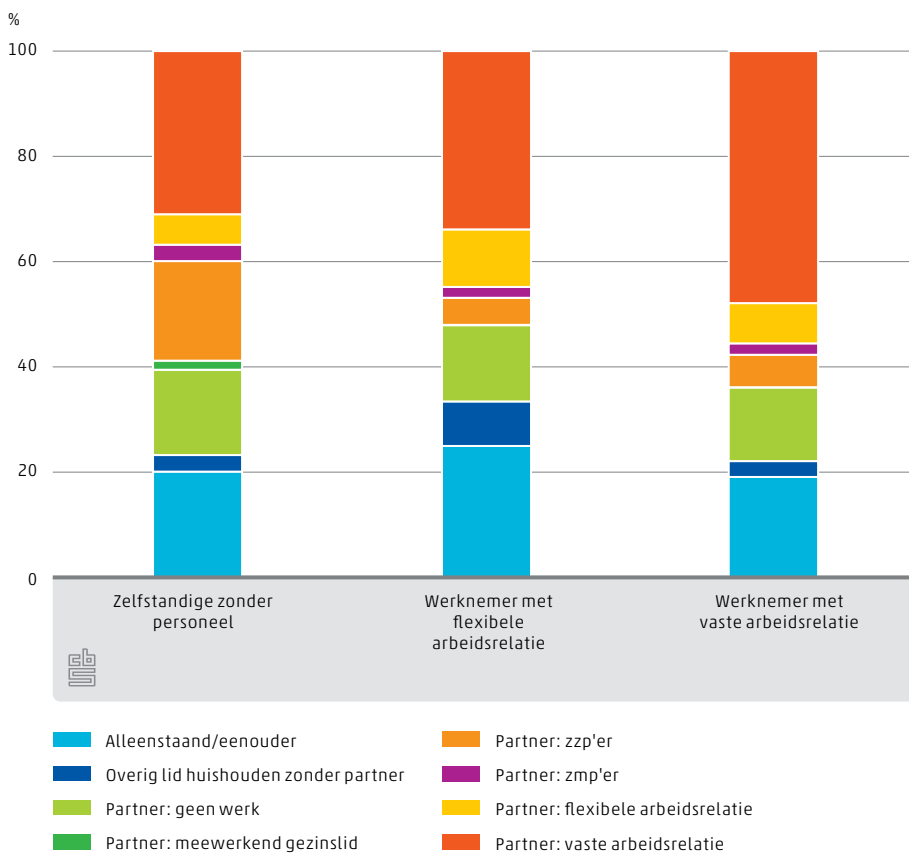
is minder kwetsbaar dan zonder (werkende) partner of een partner die ook als zzp'er (of als flexwerker) werkzaam is (SCP, 2015).

Zzp'er heeft minder vaak partner met vaste baan dan werknemer

Drie op de tien zzp'ers in Nederland hebben een partner met een vast dienstverband. Daarmee zijn zzp'ers kwetsbaarder dan werknemers met een vaste arbeidsrelatie, van wie de helft een partner heeft met een vast dienstverband. Bij ongeveer een vijfde van de zzp'ers is de partner eveneens als zzp'er werkzaam. Werknemers (vast of flexibel) hebben duidelijk minder vaak een zzp'er als partner.

Iets minder dan een kwart zzp'ers heeft geen levenspartner. Het merendeel hiervan is alleenstaand of eenouder. Zij kunnen in geval van forse inkomensderving niet terugvallen op andere meeverdienende leden in het huishouden.

Zzp'ers en werknemers¹⁾ naar arbeidspositie van partner, 2014

¹⁾ 25 jaar of ouder.

Zzp'er financieel beste af met een zmp'er als partner

De financiële situatie van zzp'ers ligt tussen die van werknemers met een vast en flexibel dienstverband in. In 2014 bedroeg hun gestandaardiseerd besteedbaar inkomen 25 duizend euro. Met een partner in vaste dienstbetrekking is de financiële situatie van zzp'ers bovengemiddeld gunstig. Nog gunstiger is de financiële situatie van zzp'ers met een zmp'er als partner. Dat geldt ook voor werknemers met een vaste of flexibele arbeidsrelatie. Voor alleenstaande zzp'ers is de financiële situatie het minst florissant en zelfs nadeliger dan voor zzp'ers met een partner zonder werk. Een partner zonder werk kan immers een uitkering hebben.

Mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen naar eigen¹⁾ arbeidsrelatie en die van partner, 2014*

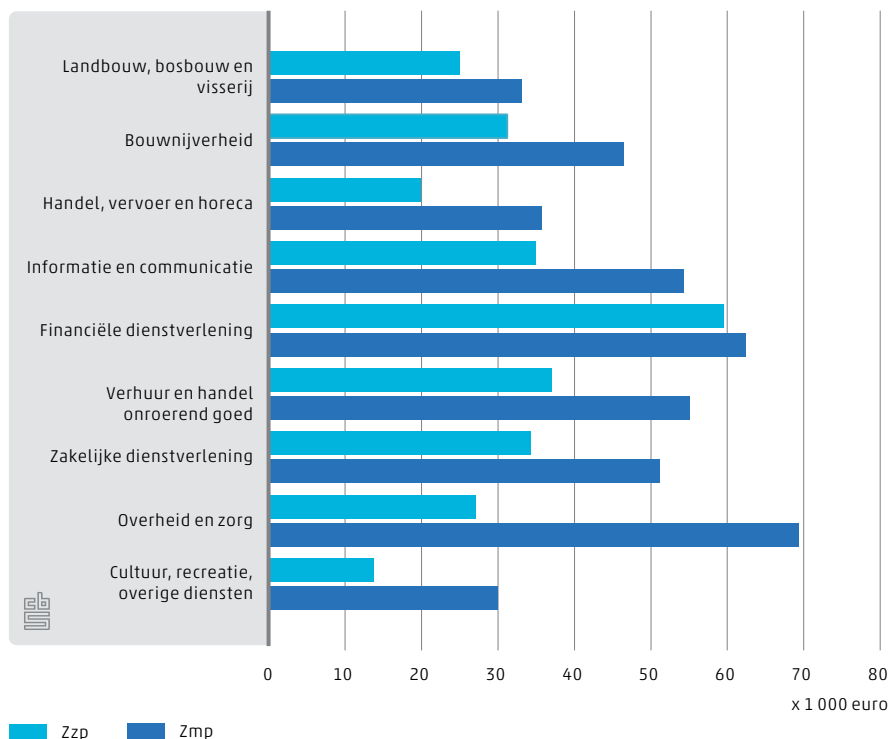
	Zelfstandige zonder personeel	Werknemer met flexibele arbeidsrelatie	Werknemer met vaste arbeidsrelatie
Totaal	25	23	27
Partner			
vaste arbeidsrelatie	28	26	29
flexibele arbeidsrelatie	23	24	.
zelfstandigen zonder personeel	26	.	.
zelfstandigen met personeel	30	30	32
meewerkend gezinslid	22	.	.
geen werk	24	20	24
Alleenstaand/eenouder	19	19	23
Overig lid huishouden zonder partner	23	25	29

¹⁾ Hoofdpersoon is zzp'er of werknemer en 25 jaar of ouder.

Hoogste zzp-inkomens in financiële dienstverlening

Zzp'ers hebben het hoogste inkomen in de financiële dienstverlening. Dit zijn met name directeur-groootaandeelhouders (dga's) zonder personeel. Zij worden op afstand gevolgd door zzp'ers in de informatie en communicatie en in de verhuur en handel van onroerend goed. De laagste zzp-inkomens zijn te vinden in de cultuur, recreatie en overige diensten. Zmp'ers hebben het hoogste inkomen in de overheid- en zorgsector, op de voet gevolgd door de financiële dienstverlening. In deze laatste sector ontlopen de inkomens van zzp'ers en zmp'ers elkaar het minst.

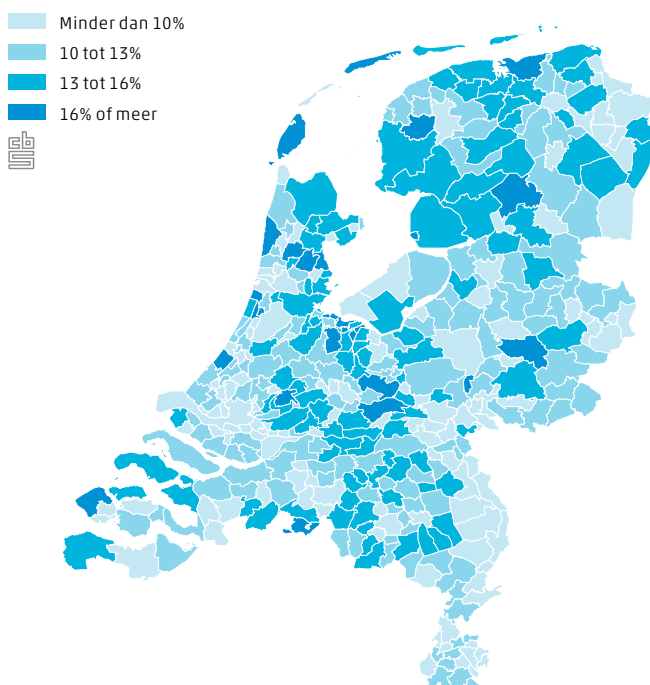
5.4.2 Mediaan persoonlijk inkomen van zelfstandigen met (zmp) en zonder personeel (zpz) per bedrijfstak, 2014*

Relatief weinig zpz'ers in grensgebied

Zpz'ers zijn vooral te vinden in de grotere gemeenten. Van de vier grote steden herbergt Amsterdam in 2013 zowel in absolute als relatieve zin de meeste zpz'ers, namelijk 56 duizend personen oftewel 15 procent van de werkende bevolking in deze stad. Buiten de grote steden zijn naar verhouding veel zpz'ers werkzaam in de gemeenten Zuidwest-Friesland en Hilversum (in beide 14 procent van de werkende bevolking), en in Ede, Haarlem, Westland en 's-Hertogenbosch (allen circa 12 procent). In de gemeenten langs de grens met Duitsland zijn zpz'ers relatief dun gezaaid.

Aandeel zzp'ers in werkende bevolking naar gemeente, 2013*

5.5 Vermogen van zelfstandigen

Kwart zzp'ers heeft geen of nauwelijks vermogen

Begin 2014 bedroeg het doorsnee vermogen van een zzp'er 97 duizend euro. Voor zmp'ers lag dit met 172 duizend euro een stuk hoger. Werknemers hadden beduidend minder vermogen: in doorsnee 19 duizend euro. De vermogensverdeling is zeer scheef. Bijna een kwart van de zzp'ers had geen of alleen een kleine vermogensbuffer: 18 procent had een schuld van meer dan 2,5 duizend euro en bij 5 procent schommelde het vermogen tussen de min 2,5 duizend en plus 2,5 duizend euro. Onder de werknemers kwam een schuld van meer dan 2,5 duizend euro vaker voor (24 procent), evenals het hebben van een kleine schuld of een beetje bezit (13 procent).

Vermogen

Vermogens kunnen in principe niet worden toegewezen aan een persoon. Het is niet altijd duidelijk of betreffende persoon eigenaar is of dat er mede-eigenaren zijn, bijvoorbeeld bij de eigen woning. Om deze reden worden de vermogensgegevens normaliter op huishoudensniveau gepubliceerd (zie hoofdstuk 6). Het vermogen van de zelfstandige is hier het totale huishoudensvermogen. De stand van het vermogen op 1 januari 2014 is gerelateerd aan de populatie en inkomenspositie van 2013. Het zijn voorlopige cijfers.

5.5.1 Zelfstandigen met (zmp) en zonder personeel (zpz) en werknemers naar vermogensklasse, 1 januari 2014*

	Zzp	Zmp	Werknemer
	%		
Totaal	100	100	100
Tot -2500 euro	18	20	24
-2500 tot 2500 euro	5	2	13
2500 tot 10000 euro	6	2	8
10000 tot 20000 euro	5	3	5
20000 tot 50000 euro	8	6	9
50000 tot 100000 euro	9	8	10
100000 euro en meer	50	59	31

Helft zzp'ers heeft minstens een ton aan vermogen

Tegenover de zzp'ers met een schuld of een beperkt vermogen stond een relatief grote groep die wél beschikte over substantieel vermogen. Bij 10 procent van de zzp'ers lag het vermogen tussen de 2,5 duizend en de 20 duizend euro en bij 17 procent ging het om een vermogen van 20 duizend tot 100 duizend euro. De helft van de zzp'ers had een vermogen van 100 duizend euro of meer. Onder zmp'ers was het aandeel met minimaal een ton met 59 procent het grootst en onder werknemers met 31 procent het kleinst.

5 keer meer vermogen voor zzp'er dan voor werknemer

Eigen woning belangrijkste bezit

Het eigenwoningbezit vormt het belangrijkste vermogensbestanddeel. Bijna acht op de tien zzp'ers hadden een eigen woning. Onder zmp'ers was het eigenwoningbezit met 87 procent hoger. Bij werknemers had 73 procent een eigen woning. Zelfstandigen en werknemers hebben naast hun bezittingen ook behoorlijke schulden. Het gaat vooral om hypotheekschulden in verband met de eigen woning. Zmp'ers hadden het vaakst een hypotheekschuld: 73 procent tegen 68 procent bij de werknemers en 64 procent bij zzp'ers. Daarnaast kampten respectievelijk 22 en 33 procent van de zzp'ers en zmp'ers met schulden in verband met consumptief krediet. Onder werknemers was dat nog geen 10 procent.

Begin 2014 had 31 procent van de zzp'ers en 36 procent van de zmp'ers aandelen en/of obligaties met een doorsnee waarde van 24 duizend euro. Van de werknemers beschikte 20 procent over deze waardepapieren. De doorsnee waarde hiervan bedroeg 12 duizend euro.

Bij zowel zzp'ers als zmp'ers beschikte rond drie kwart over een ondernemingsvermogen. De hiermee gemoeide doorsnee bedragen waren respectievelijk 11 duizend euro en 28 duizend euro. Veel minder (8 procent) werknemers hadden ondernemingsvermogen. Voor hen is de onderneming bijzaak (zie ook paragraaf 5.2).

5.5.2 Vermogenssamenstelling van zelfstandigen met (zmp) en zonder personeel (zzp) en werknemers, 1 januari 2014*

	Aandeel met vermogensbestanddeel		
	zzp	zmp	werknemer
	%		
Vermogen (bezit - schuld)	100	100	100
Bezittingen	100	100	100
Financiële bezittingen	99	99	98
Bank- en spaartegoeden	99	99	98
Effecten	31	36	20
Onroerend goed	79	89	73
Eigen woning	77	87	73
Onroerend goed, overig	19	31	8
Roerende zaken enz.	10	14	3
Ondernemingsvermogen	75	72	8
Schulden	69	79	70
Hypotheekschuld eigen woning	64	73	68
Schulden, overig	22	33	9

6.

Vermogen

In dit hoofdstuk staat het vermogen – het saldo van bezittingen en schulden – van Nederlandse huishoudens centraal. Hoeveel vermogen heeft een huishouden in doorsnee? Waaruit bestaat dat vermogen? Hoeveel woningen staan onder water? Welk bedrag hebben huishoudens naast hun vermogen aan pensioenaanspraken opgebouwd? Hoeveel vermogen laten mensen na?

6.1 Samenstelling vermogen

Eigen woning belangrijkste bezit

Op 1 januari 2014 hadden huishoudens in Nederland in doorsnee 160 duizend euro aan bezittingen. De eigen woning maakte hiervan 55 procent uit en vormde daarmee het belangrijkste vermogensbestanddeel. Bijna zes op de tien huishoudens hadden een eigen woning die in doorsnee 207 duizend euro waard was. Van de totale bezittingen bestond bijna 30 procent uit bank- en spaartegoeden en effecten. Vrijwel iedereen beschikte over een bank- en/of spaarrekening en bijna twee op de tien huishoudens hadden effecten. Het aandeel van het ondernemingsvermogen in de bezittingen was met 2,5 procent betrekkelijk klein.

De helft van de huishoudens had schulden. Meestal betrof het de hypotheek op de eigen woning. Van de huishoudens had 48 procent een hypotheekschuld die in doorsnee 164 duizend euro bedroeg. Negen procent van de huishoudens had (ook) andere schulden, zoals schulden voor consumptieve doeleinden.

Vermogen: saldo van bezittingen en schulden

Het vermogen is opgebouwd uit het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen omvatten bank- en spaartegoeden, effecten (aandelen en obligaties), eigen woning en ander onroerend goed, roerende zaken en ondernemingsvermogen. De schulden betreffen de hypotheek voor de eigen woning en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van effecten, schulden voor de tweede woning of ander onroerend goed en schulden volgens de Wet studiefinanciering. De ondernemersschuld is reeds in mindering gebracht op het ondernemingsvermogen. De hypotheekschuld betreft de stand van de schuld waarover rente is verschuldigd. Opgebouwde tegoeden voor de aflossing van de hypotheek via kapitaalverzekeringen, spaar- en beleggingshypotheken konden niet worden waargenomen en zijn niet op de

schuld in mindering gebracht. Schulden in verband met consumptief krediet en financiering van consumptieve uitgaven worden niet (volledig) waargenomen.

6.1.1 Samenstelling van het vermogen van huishoudens, 1 januari 2014*

	Aantal huishoudens		Vermogen			
			totaal	aandeel ¹⁾	gemiddeld	mediaan
	x 1 000	%	Mld euro	%	1 000 euro	
Vermogen (bezit - schuld)	7 481	100,0	1 118,6	58,9	150	19
Bezittingen	7 481	100,0	1 898,8	100,0	254	160
Financiële bezittingen	7 240	96,8	609,8	32,1	84	12
bank- en spaartegoeden	7 237	96,7	307,4	16,2	42	11
effecten	1 372	18,3	302,4	15,9	220	17
Onroerend goed	4 338	58,0	1 204,3	63,4	278	213
eigen woning	4 284	57,3	1 045,7	55,1	244	207
onroerend goed, overig	599	8,0	158,6	8,4	265	147
Roerende zaken enz.	339	4,5	37,1	2,0	109	40
Ondernemingsvermogen	822	11,0	47,6	2,5	58	9
Schulden	3 740	50,0	780,2	41,1	209	165
Hypotheekschuld eigen woning	3 567	47,7	680,7	35,8	191	164
Schulden, overig	673	9,0	99,5	5,2	148	37

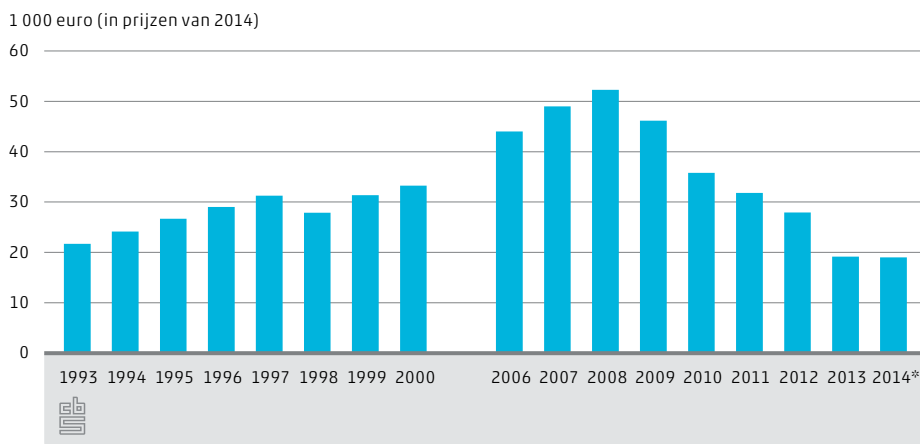
¹⁾ Aandeel van het vermogensbestanddeel in procenten van de totale bezittingen.

6.2 Vermogen van huishoudens, 1993-2014

Vermogen van huishoudens daalt niet langer

Het doorsnee vermogen van huishoudens, gemeten in prijzen van 2014, daalde van 52 duizend euro in 2008 naar 19 duizend euro in 2013. Dit kwam vooral doordat de woningen in waarde daalden. In 2014 kwam aan deze daling een einde, voor het eerst sinds het uitbreken van de economische crisis in 2008. Ook wanneer de eigen woning buiten beschouwing blijft, is sprake van stabilisatie in 2014. In de jaren 1993-2000 fluctueerde het vermogen veel minder sterk. In deze periode nam het doorsnee vermogen met zo'n 10 duizend euro toe.

6.2.1 Mediaan vermogen van huishoudens, 1 januari¹⁾

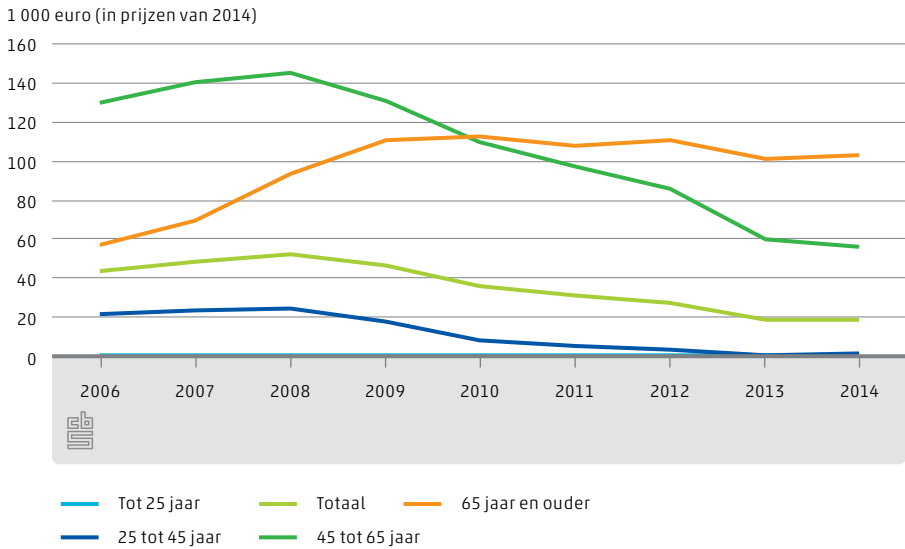

¹⁾ Vermogensgegevens voor de jaren 2001-2005 zijn niet beschikbaar. De Vermogensstatistiek is herzien waardoor cijfers uit de reeks 1993-2000 niet geheel vergelijkbaar zijn met die uit de reeks 2006-2014.

Nauwelijks terugval in vermogen bij 65-plussers

De vermogensdaling tussen 2008 en 2014 komt vooral voor rekening van huishoudens in de leeftijdsgroepen van 25 tot 65 jaar. Zo daalde in deze periode het doorsnee vermogen van huishoudens met een hoofdkostwinner van 25 tot 45 jaar met 91 procent. In de leeftijdsgroep van 45 tot 65 jaar was de daling 57 procent. De 65-plushuishoudens bleven tot 2012 verschoond van een terugval in vermogen. Deze leeftijdsgroep kent al geruime tijd een groeiende instroom van eigenwoningbezitters die hun hypotheek grotendeels hebben afgelost. Dit heeft het negatieve effect van de waardevermindering van de eigen woning op het gemiddeld bedrag aan vermogen gecompenseerd. In 2013 zagen de 65-plussers hun doorsnee vermogen dalen met 9 procent en in 2014 nam het weer licht toe.

6.2.2 Mediaan vermogen naar leeftijdsgroep, 1 januari

6.3 Vermogensverdeling

Minder huishoudens met schulden

Sinds het uitbreken van de economische crisis in 2008 is het aantal huishoudens waarvan de schulden hoger zijn dan de bezittingen, sterk toegenomen. In 2014 is deze groep niet verder gegroeid. Begin 2014 hadden 1,1 miljoen huishoudens (14,6 procent) een negatief vermogen; dit waren er 10 duizend minder dan een jaar eerder. Een kwart van de huishoudens had een vermogen van 0 tot 5 duizend euro. Bijna een op de drie huishoudens had een vermogen van een ton of meer.

6.3.1 Huishoudens naar grootte van het vermogen, 1 januari

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
	x 1 000								
Totaal huishoudens	7 063	7 109	7 166	7 242	7 303	7 337	7 406	7 458	7 481
	1 000 euro								
Vermogen									
negatief	398	370	357	479	695	767	830	1 102	1 091
0 tot 5	1 725	1 730	1 675	1 664	1 644	1 705	1 751	1 852	1 872
5 tot 10	402	382	402	414	419	392	409	383	385
10 tot 20	488	466	471	485	479	462	456	417	423
20 tot 50	721	721	717	719	713	721	691	648	650
50 tot 100	596	595	586	578	592	587	606	604	605
100 tot 200	1 006	986	974	971	944	939	929	909	909
200 tot 500	1 263	1 343	1 415	1 376	1 290	1 248	1 219	1 078	1 076
500 tot 1 000	328	366	406	398	365	361	358	313	313
1 000 en meer	136	151	164	159	163	154	157	151	157

Meer miljonairs

Begin 2014 had 2 procent van de huishoudens een vermogen van 1 miljoen euro of meer. Dat komt overeen met 157 duizend huishoudens. Een jaar eerder waren dat er nog 151 duizend.

Een doorsnee miljonairshuishouden had begin 2014 een vermogen van 1,6 miljoen euro. Het was hiermee ruim 90 keer zo hoog als dat van niet-miljonairs (17 duizend euro). Van de 157 duizend miljonairs in 2014 had bijna twee derde een vermogen tussen de 1 en 2 miljoen euro, terwijl ruim een kwart beschikte over een vermogen tussen de 2 en 5 miljoen euro. Een klein deel van de miljonairs, 3 procent, had een vermogen van 10 miljoen euro of meer. Terwijl schulden bij miljonairs slechts 12 procent van het bezit uitmaken, is dit bij de overige huishoudens 51 procent.

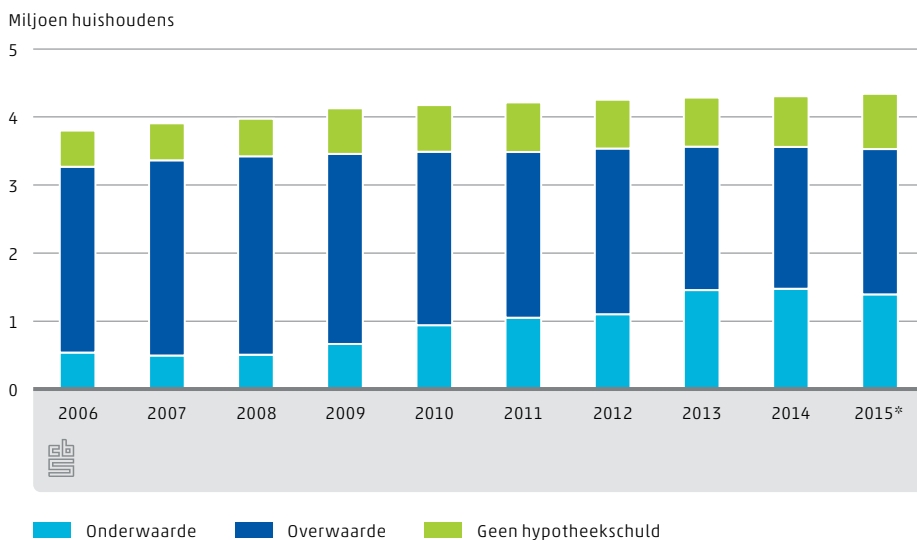
6.4 Onderwaarde eigen woning

Minder huizen onder water

Het aantal huishoudens met een fiscale hypotheekschuld hoger dan de waarde van de eigen woning is in 2014 met 84 duizend gedaald tot bijna 1,4 miljoen huishoudens begin 2015. Bij de fiscale hypotheekschuld is geen rekening gehouden met opgebouwde tegoeden bij spaar- en beleggingshypotheken. Van de 4,3 miljoen eigen woningen stond begin 2015 zo'n 32 procent onder water. Sinds het begin van de economische crisis in 2008 is het aantal huishoudens met een huis onder water alleen maar gestegen. Deze ontwikkeling hield stand tot 2014, toen het tij langzaam keerde. Deze kentering was vooral het gevolg van de voorzichtige stijging van de huizenprijzen.

Bij 2,1 miljoen huishoudens was de waarde van de eigen woning begin 2015 hoger dan de fiscale hypotheekschuld. Dit komt neer op bijna de helft van de eigenwoningbezitters. Tot slot hadden 814 duizend huishoudens een eigen woning zonder hypotheekschuld. Dit is een toename van 70 duizend ten opzichte van een jaar eerder.

6.4.1 Fiscale hypotheekschuld ten opzichte van waarde eigen woning, 1 januari

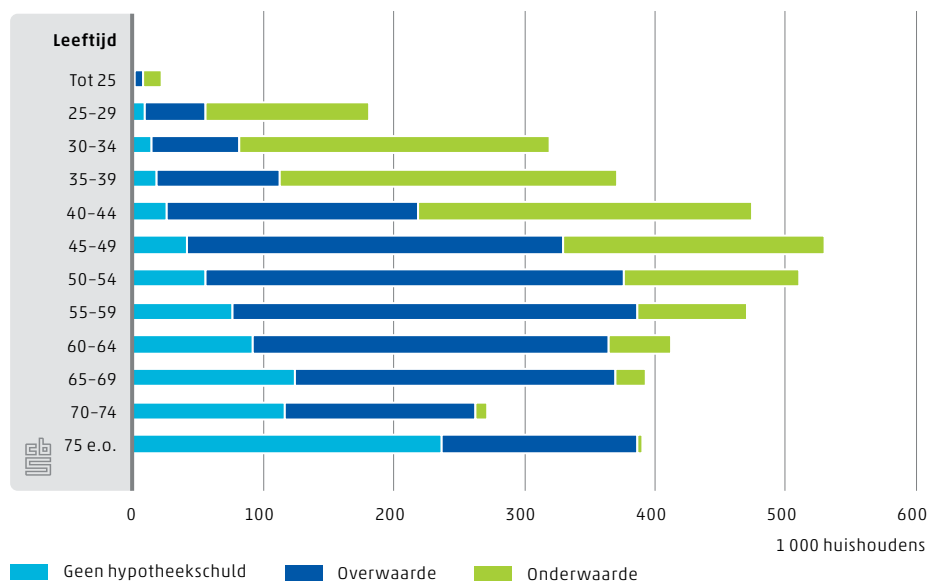
1 400 000

eigenwoningbezitters met onderwaarde

Vooral jongere huishoudens met onderwaarde

Van alle eigenwoningbezitters onder de 45 jaar heeft 65 procent een woning met onderwaarde. Vaak is de woning (vlak) vóór de crisis gekocht en is nog niet veel van de hypotheekschuld afgelost. Bij huishoudens tussen 30 en 35 jaar is de waarde van de eigen woning zelfs in 75 procent van de gevallen lager dan de hypotheekschuld. Het zijn voornamelijk deze jongere woningbezitters die bij (gedwongen) verkoop van de woning het risico lopen met een restschuld te blijven zitten. Bij oudere huishoudens speelt dit nauwelijks. Begin 2015 had 45 procent van de 65-plussers met een eigen woning geen hypotheekschuld, 51 procent had overwaarde en slechts bij 3 procent was sprake van onderwaarde.

6.4.2 Fiscale hypotheekschuld ten opzichte van waarde eigen woning naar leeftijd hoofdkostwinner, 1 januari 2015*

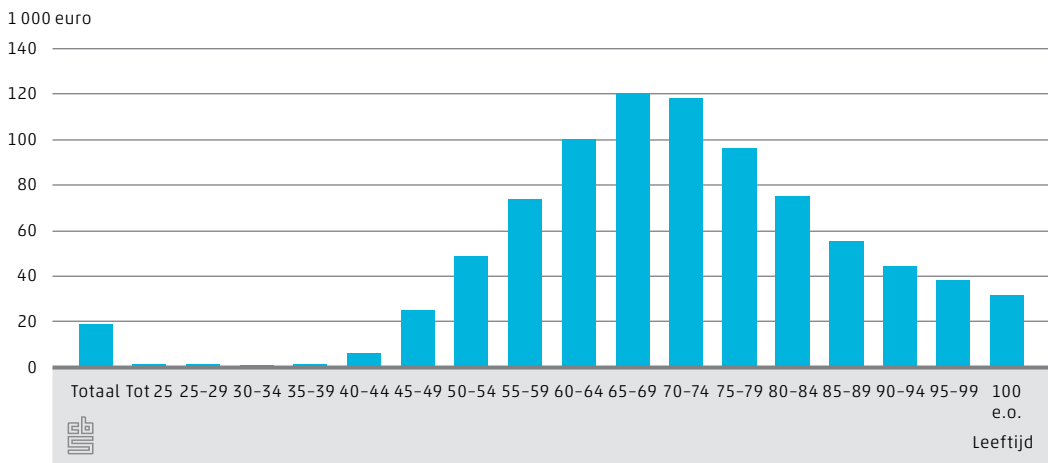

6.5 Vermogen naar kenmerken van het huishouden

Helft 65-plushuishoudens bezit meer dan een ton

De leeftijd van de huishoudensleden is sterk bepalend voor de omvang van het vermogen. Jongeren hebben nauwelijks vermogen. Dat wordt pas opgebouwd in de loop der jaren. De hoogste vermogens zijn dan ook te vinden bij 65-plussers. Ze bezitten vaak een eigen woning waar nauwelijks of geen hypotheekschuld op rust. Begin 2014 bedroeg het mediane vermogen van 65-plushuishoudens 103 duizend euro, maar ook in deze leeftijdsgroep had een groot aandeel, één op de vijf, een negatief of beperkt vermogen tot hoogstens 5 duizend euro.

6.5.1 Mediaan vermogen naar leeftijd hoofdkostwinner, 1 januari 2014*

Met in doorsnee 120 duizend euro hebben huishoudens tussen 65 en 70 jaar het hoogste vermogen. Het mediane vermogen van 80-84 jarigen ligt op 75 duizend euro en daalt verder tot 32 duizend euro onder huishoudens van 100 jaar en ouder. Het verschil in vermogen tussen deze groepen ouderen is met name te verklaren door generatieverschillen. Het huishoudensinkomen van de vooroorlogse generaties was lager doordat er in die tijd naar verhouding veel eenverdieners en weinig tweeverdieners waren. Relatief veel werk was laaggeschoold en daardoor was het looninkomen gemiddeld een stuk lager dan bij jongere generaties. Door het geringe inkomen waarvan bovendien betrekkelijk grote gezinnen moesten

rondkomen, konden relatief veel minder huishoudens een vermogen bijeen sparen dan in de naoorlogse tijd. Hierdoor beschikten hoogbejaarden in 2014 in doorsnee over een lager vermogen dan jongbejaarden.

Eenoudergezin met minderjarige kinderen het minst vermogend

De omvang van het vermogen verschilt sterk per type huishouden. Begin 2014 hadden alleenstaanden duidelijk minder vermogen dan meerpersoonshuishoudens, 6 duizend versus 42 duizend euro. Het minst vermogend waren eenoudergezinnen met alleen minderjarige kinderen. Hun vermogen kwam in doorsnee uit op 2 duizend euro. Paren met meerderjarige kinderen waren het meest vermogend. Met 101 duizend euro was hun mediane vermogen 20 duizend euro hoger dan dat van stellen zonder kinderen.

Hoogste inkomensgroep bezit bijna 35 procent van het totale vermogen

De hoogte van het vermogen van een huishouden hangt sterk samen met het inkomen. Begin 2014 bedroeg het mediane vermogen van de 10 procent huishoudens met de laagste inkomens duizend euro. Bij de 10 procent huishoudens met de hoogste inkomens was dat 190 duizend euro. Van het totale vermogen van Nederlandse huishoudens was bijna 6 procent in handen van de laagste inkomensgroep, terwijl de hoogste inkomensgroep over bijna 35 procent beschikte.

6.5.2 Vermogen van huishoudens naar kenmerken van het huishouden, 1 januari 2014*

	Aantal huishoudens	Omvang huishouden	Gemiddeld vermogen	Mediaan vermogen
	x 1 000	Personen	1 000 euro	
Totaal	7 481	2,2	150	19
Samenstelling huishouden				
Alleenstaande	2 710	1,0	89	6
onder AOW-leeftijd	1 827	1,0	52	2
vanaf AOW-leeftijd	883	1,0	167	34
Meerpersoonshuishouden	4 771	2,9	184	42
paar, totaal	4 122	2,9	195	54
paar zonder kinderen	2 138	2,0	224	81
hoofdkostwinner onder AOW-leeftijd	1 255	2,0	165	35
hoofdkostwinner vanaf AOW-leeftijd	883	2,0	308	162
paar met alleen minderjarige kinderen	1 318	3,9	125	12
paar met minimaal een meerderjarig kind	666	3,8	242	101
eenouder met alleen minderjarige kinderen	281	2,5	45	2
eenouder met minimaal een meerderjarig kind	236	2,5	127	11
overig meerpersoonshuishouden	131	3,9	226	22
Leeftijd hoofdkostwinner				
Tot 25 jaar	374	1,3	10	1
25 tot 45 jaar	2 385	2,5	46	2
45 tot 65 jaar	2 823	2,4	192	56
65 jaar en ouder	1 899	1,6	244	103
Herkomst hoofdkostwinner				
Nederland	5 969	2,2	169	33
Westers land	754	2,0	121	6
Niet-westers land	758	2,4	24	1
Voornaamste inkomensbron				
Inkomen uit arbeid	3 830	2,5	102	10
Inkomen uit eigen onderneming	907	2,8	361	93
Overdrachtsinkomen	2 744	1,6	147	23
waaronder				
werkloosheidsuitkering	110	1,9	63	3
ziekte/arbeidsongeschiktheidsuitkering	257	1,9	58	2
pensioenuitkering	1 865	1,5	201	95
uitkering sociale voorzieningen (bijstand e.d.)	378	1,8	8	1
Woonsituatie				
Eigen woning	4 284	2,5	242	115
Huurwoning	3 197	1,7	26	3

6.5.2 Vermogen van huishoudens naar kenmerken van het huishouden, 1 januari 2014* (slot)

	Aantal huishoudens	Omvang huishouden	Gemiddeld vermogen	Mediaan vermogen
	x 1000	Personen	1 000 euro	
Besteedbaar huishoudensinkomen				
1e 10%-groep (laag)	748	1,3	83	1
2e 10%-groep	748	1,2	52	3
3e 10%-groep	748	1,4	63	5
4e 10%-groep	748	1,8	82	12
5e 10%-groep	748	2,0	102	24
6e 10%-groep	748	2,3	120	32
7e 10%-groep	748	2,6	130	39
8e 10%-groep	748	2,9	150	56
9e 10%-groep	748	3,1	195	89
10e 10%-groep (hoog)	748	3,3	518	190

6.6 Regionale vermogensverdeling

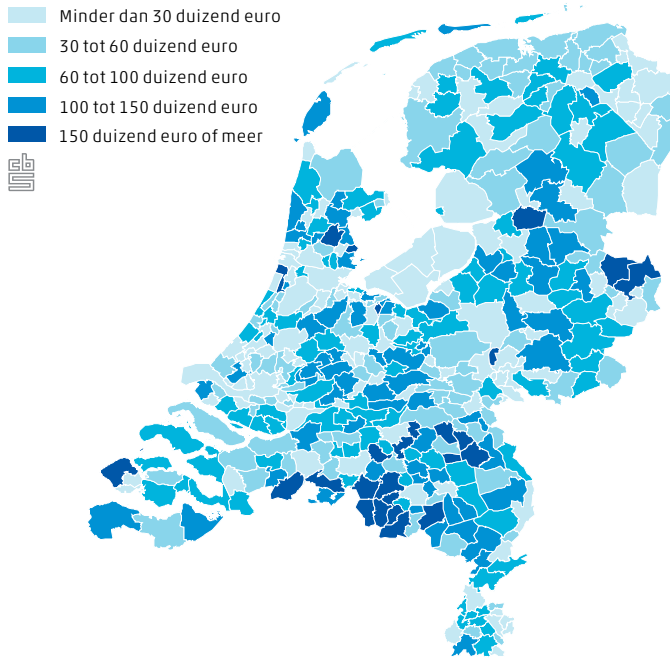
Grote vermogens vooral in Noord-Brabantse gemeenten

Met een mediaan vermogen van 250 duizend euro was Laren in 2014 de meest vermogende gemeente van Nederland. De top tien werd echter gedomineerd door een aantal kleinere gemeenten in Noord-Brabant: Haaren, Oirschot, Sint Anthonis, Maasdonk, Alphen-Chaam, Reusel-De Mierden en Eersel. Hier wonen naar verhouding veel ouderen, die gedurende hun leven een flink vermogen hebben opgebouwd. Daarnaast behoorden ook Bloemendaal en Rozendaal tot de tien gemeenten met de hoogste vermogens.

Grote steden, kleine vermogens

In Lelystad hadden de huishoudens in doorsnee het laagste vermogen (1600 euro). Ook Rotterdam, Den Haag en Amsterdam stonden in de top tien met laagste vermogens. Van de vier grote steden behoorde Utrecht niet tot deze top tien, maar ook hier was het vermogen met 6 duizend euro relatief laag. In de grote steden wonen betrekkelijk veel jongeren, uitkeringsontvangers en niet-westerse allochtonen. Deze groepen hebben doorgaans weinig vermogen.

6.6.1 Mediaan vermogen van huishoudens per gemeente, 1 januari 2014*

6.6.2 De tien gemeenten met het hoogste en laagste mediaan vermogen, 1 januari 2014*

Hoogste vermogen		Laagste vermogen	
	1 000 euro		1 000 euro
Laren	249,9	Lelystad	1,6
Rozendaal	246,5	Rotterdam	2,0
Bloemendaal	223,4	Almere	2,1
Haaren	200,4	Arnhem	2,4
Oirschot	194,5	Heerlen	2,8
Sint Anthonis	193,0	Schiedam	2,8
Maasdonk	192,3	s-Gravenhage	3,2
Alphen-Chaam	192,1	Amsterdam	3,5
Reusel-De Mierden	191,5	Enschede	3,5
Eersel	187,1	Groningen	3,8

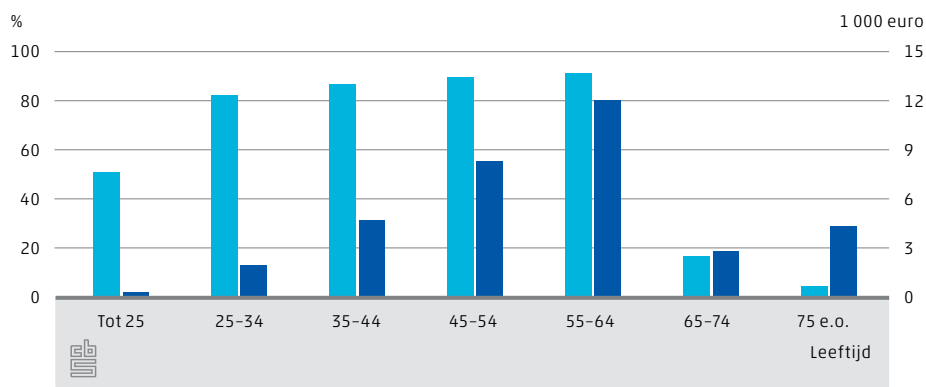
6.7 Pensioenaanspraken

Hoe ouder, hoe hoger de opgebouwde aanspraken

In 2012 beschikte 67 procent van de huishoudens over arbeidsgerelateerde pensioenaanspraken, opgebouwd door een of meer huishoudensleden. Deze aanspraak kwam voor deze huishoudens gemiddeld uit op 6,7 duizend euro: het bruto bedrag aan pensioen dat tot 2012 werd opgebouwd en waarop een huishouden te zijner tijd bij pensionering jaarlijks kan rekenen.

Het spreekt vanzelf dat de hoogte van de aanspraak sterk verband houdt met de leeftijd van de leden van het huishouden. Hoofdkostwinners jonger dan 25 jaar studeren vaak nog of zijn pas sinds korte tijd begonnen een arbeidsgerelateerd pensioen op te bouwen. Slechts de helft van hen had dan ook aanspraken opgebouwd; gemiddeld ging het hierbij om 300 euro. In de daaropvolgende leeftijdsgroep van 25- tot 35-jarigen lag het aandeel huishoudens met een aanspraak met 82 procent al een flink stuk hoger en ook was er al een groter bedrag (1900 euro) opgebouwd.

6.7.1 Opgebouwde aanspraak op arbeidsgerelateerd pensioen van huishoudens¹⁾ naar leeftijd hoofdkostwinner, 2012

■ Percentage huishoudens met aanspraak (linkeras)

■ Gemiddelde opgebouwde aanspraak (rechteras)

¹⁾ Berekend op basis van de opgebouwde jaarlijkse aanspraken van personen jonger dan 65 jaar in het huishouden

In de navolgende leeftijdscategorieën liep het percentage huishoudens met een aanspraak nog verder op tot 91 procent bij 55- tot 65-jarige hoofdkostwinners. De aanspraken van deze groep, die het dichtst voor hun pensionering stonden, bedroegen gemiddeld 12 duizend euro. Huishoudens met een hoofdkostwinner van 65 jaar of ouder konden in 2012 van hun arbeidsgerelateerd pensioen gaan genieten (zie paragraaf 2.1 en 3.1 voor informatie over het aanvullend pensioen uit tweede en derde pijler). De aanspraken die deze huishoudens nog hebben, betrekken zich op huishoudensleden die nog niet met pensioen gegaan zijn.

De pijlers van het Nederlands pensioenstelsel

Het pensioenstelsel in Nederland omvat drie pijlers. De eerste pijler is het pensioen dat voortkomt uit de Algemene Ouderdomswet (AOW). De AOW wordt gefinancierd via een omslagstelsel: de lopende uitkeringen worden in principe gefinancierd uit de lopende premies. Vrijwel alle inwoners van Nederland vallen onder deze volksverzekering.

De tweede pijler betreft het collectieve, arbeidsgerelateerde pensioen. Premies voor deze verplichte werknemersverzekering worden door de werknemer en werkgever afgedragen aan één van de circa 350 pensioenfondsen. Deze beheren en beleggen het kapitaal dat dient ter dekking van de uit te keren pensioenen. Onder de derde pijler vallen de particuliere inkomensverzekeringen. Het gaat hier om kapitaal- en lijfrenteverzekeringen die via een eenmalige storting of periodieke premiebetaling door personen op vrijwillige basis worden aangegaan. Deze verzekeringen worden vaak door zelfstandige ondernemers afgesloten omdat zij niet in aanmerking komen voor een tweedepijlerpensioen. Maar ook werknemers kunnen dergelijke inkomensverzekeringen afsluiten als aanvulling op hun AOW en arbeidsgerelateerd pensioen.

Soms wordt ook nog van een vierde pijler gesproken. Hiermee wordt bedoeld op het vermogen waarop huishoudens kunnen terugvallen. Zo levert een afbetaalde eigen woning een flinke besparing op de woonuitgaven. Ook het ondernemersvermogen van zelfstandigen is te zien als appeltje voor de dorst: door verkoop van de eigen onderneming beschikken zelfstandigen over middelen die ze in een lijfrente kunnen omzetten om zo te voorzien in hun oudedag.

Pensioenaanspraken en vermogen: communicerende vaten

Pensioenaanspraken (in gekapitaliseerde vorm) zijn in de Welvaartsstatistieken niet tot het vermogen gerekend (zie paragraaf 1.1). Niettemin is het wel van belang ze in relatie met het vermogen (als vierde pijler van de pensioen-voorziening) te beschouwen. Dit geldt zeker in een vergelijking met andere landen waar de oudedagsvoorziening niet of veel minder volgens collectieve regelingen is geregeld, maar ook voor een vergelijking door de tijd heen. Hiertoe moet (*de aanspraak op*) het pensioen dat als een jaarlijks (*te*) ontvangen bruto pensioenbedrag geformuleerd is, omgerekend worden naar een contante waarde: het totale kapitaal dat voor de uitbetaling van het pensioen aan een persoon/huishouden in de pensioenpot klaar ligt. Omdat een uitgebalanceerde rekenmethodiek hiertoe nog niet door CBS ontwikkeld is, worden in deze publicatie de pensioenaanspraken alleen in de vorm van een jaarlijks te ontvangen pensioenbedrag gepresenteerd.

Hoogste pensioenaanspraken voor hoog opgeleiden

Hoe hoger het opleidingsniveau van de hoofkostwinner, des te groter is het aandeel huishoudens met opgebouwde pensioenaanspraken en des te hoger is de gemiddelde waarde hiervan. Deze verschillen zijn voor een deel te verklaren aan de hand van de leeftijdsopbouw van deze groepen. Zo bevatten de laag opgeleiden relatief veel 65-plusshuishoudens die al van hun pensioen genieten en waar nog maar weinig aanspraken uitstaan. De verschillen in leeftijdssamenstelling tussen middelbaar en hoog opgeleiden zijn minder groot, maar hier speelt wel dat de aanspraak in hoogte een afspiegeling vormt van het looninkomen: hoger opgeleiden hebben doorgaans een ruimer inkomen en daarmee bouwen ze ook hogere aanspraken op dan middelbaar opgeleiden.

6.7.2 Opgebouwde aanspraak op arbeidsgerelateerd pensioen van huishoudens,¹⁾ 2012

	Huishoudens, totaal	Aandeel met hoofdkost- winner tot 65 jaar	Met aanspraak	
			aandeel	gemiddeld jaarbedrag
	x 1 000	%	%	1 000 euro
Totaal	7 458	75	67	6,7
Opleidingsniveau hoofdkostwinner				
Laag	2 278	60	50	4,1
Middelbaar	3 100	80	71	5,7
Hoog	2 080	82	78	10,0
Gestandaardiseerd huishoudensinkomen				
1e 20%-groep (laagste)	1 492	84	52	1,5
2e 20%-groep	1 492	60	53	3,3
3e 20%-groep	1 492	72	69	5,1
4e 20%-groep	1 492	78	77	7,6
5e 20%-groep (hoogste)	1 492	82	82	12,6
Vermogen van het huishouden (1-1-2013)				
1e 20%-groep (laagste)	1 492	95	81	5,1
2e 20%-groep	1 492	80	57	2,6
3e 20%-groep	1 492	71	63	5,5
4e 20%-groep	1 492	71	71	9,1
5e 20%-groep (hoogste)	1 492	58	61	11,0

¹⁾ Berekend op basis van de opgebouwde jaarlijkse aanspraak van personen jonger dan 65 jaar in het huishouden.

Laag aandeel met aanspraken onder laagste inkomens

De 20 procent huishoudens met de laagste gestandaardiseerde inkomens zijn relatief jong en bevatten naar verhouding veel studentenhuishoudens. Deze groep wordt dan ook gekenmerkt door een relatief laag aandeel huishoudens (52 procent) met een (bescheiden) pensioenaanspraak. De tweede inkomenskwintielgroep bevat juist relatief veel 65-plushuishoudens die inmiddels voor het overgrote deel pensioen ontvangen. Hierdoor heeft ook deze groep een relatief laag aandeel met een pensioenaanspraak (53 procent). Vanaf de tweede inkomenskwintielgroep loopt zowel het percentage met een pensioenaanspraak als het gemiddelde van de opgebouwde jaarlijkse aanspraak evenredig op met het stijgen van het inkomen. Bijgevolg hebben de twintig procent huishoudens met de hoogste inkomens de hoogste aanspraak opgebouwd: gemiddeld gaat het om 12,6 duizend euro. In deze groep zitten relatief veel mensen die al wat ouder zijn en daardoor al een wat hoger bedrag aan aanspraken hebben opgebouwd.

Bovendien gaat het hier vaak om tweeverdieners van wie beide partners aan deze aanspraak hebben bijgedragen.

Maar juist hoog aandeel onder laagste vermogens

Ouderen hebben doorgaans een hoger vermogen opgebouwd dan jongeren. In de groep met de laagste vermogens zijn dan ook betrekkelijk weinig 65-plusshuishoudens te vinden. In deze vermogensgroep bevinden zich juist veel nog betrekkelijk jonge eigenwoningbezitters waarvan het huis onder water staat (zie paragraaf 6.4). Het gaat hierbij vaak om tweeverdieners van wie de partners samen een aanspraak hebben opgebouwd. Het tweede vermogenskwintiel bevat relatief veel hoofdkostwinners tot 25 jaar van wie de opgebouwde aanspraak nog gering is.

De groepen met een hoger vermogen hebben vaak ook een hoger inkomen en hebben in de regel dan ook een hogere aanspraak opgebouwd. Vaak gaat het hierbij om hoofdkostwinners en partners in de leeftijd van 45 tot 65 jaar die al flink wat jaren aan de opbouw van zowel hun vermogen als hun pensioenaanspraken hebben gewerkt.

Pensioenaanspraken

CBS bepaalt de opgebouwde aanspraken in de tweede pijler aan de hand van gegevens van pensioenfondsen en -verzekeraars over hun deelnemers jonger dan 65 jaar. Alle grote pensioenfondsen met minimaal duizend actieve en/of gewezen deelnemers en een technische voorziening van ten minste 100 miljoen euro worden jaarlijks benaderd. De door hen geleverde gegevens betrekken zich op bijna 70 procent van alle deelnemers aan collectieve pensioenvoorzieningen. De pensioenaanspraken van de resterende 30 procent deelnemers worden door CBS geschat. Hiertoe is ook gebruik gemaakt van gegevens van De Nederlandsche Bank over de totale technische voorziening en het aantal deelnemers per pensioenfonds of -verzekeraar.

De aldus verkregen gegevens van de pensioenaanspraken van personen van 2012 zijn voor deze publicatie per huishouden bijeengevoegd en verrijkt met het huishoudensinkomen over 2012 en het vermogen per 1 januari 2013. Gegevens over derde pijler pensioenaanspraken op basis van private inkomensverzekeringen zijn niet beschikbaar.

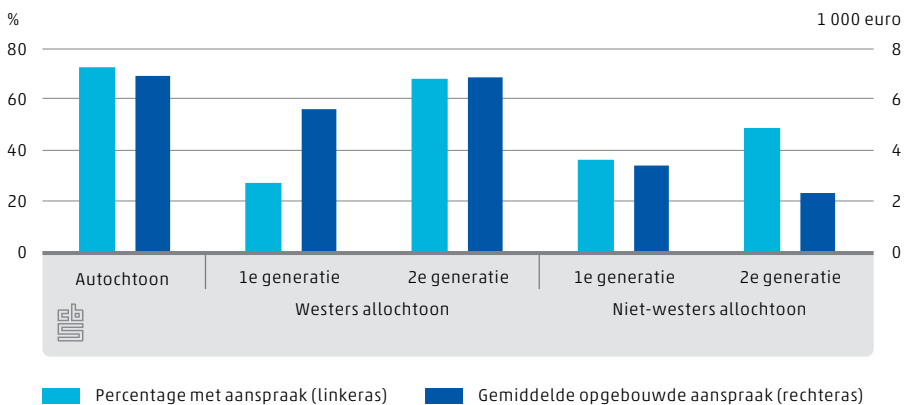

Vooral niet-westerse allochtonen blijven achter

In 2012 had van de autochtone huishoudens ruim 72 procent pensioenaanspraken opgebouwd van gemiddeld 6,7 duizend euro. Bij de niet-westerse huishoudens is dat een stuk minder, wel zijn hier verschillen tussen de eerste en de tweede generatie. Van de eerste generatie had iets meer dan een derde deel pensioenaanspraken opgebouwd van gemiddeld 3,4 duizend euro. Bij de tweede generatie was dat al bijna de helft van de huishoudens. Het door de tweede generatie opgebouwde bedrag lag met gemiddeld 2,3 duizend wel lager dan dat van de eerste generatie. Dat komt doordat de tweede generatie nog relatief jong is en naar verhouding nog maar weinig heeft kunnen opbouwen.

Ook bij westerse allochtone huishoudens bestaan er verschillen tussen de eerste en de tweede generatie. Van de huishoudens van de tweede generatie had 68 procent pensioenaanspraken opgebouwd van gemiddeld 6,8 duizend euro. Daarmee houden ze nagenoeg gelijke tred met de autochtone huishoudens. Wel zijn er duidelijke verschillen tussen autochtonen en eerste generatie westerse allochtonen. Van deze eerste generatie had in 2012 niet meer dan 27 procent pensioenaanspraken opgebouwd ter waarde van gemiddeld 5,6 duizend euro.

6.7.3 Opgebouwde aanspraken arbeidsgerelateerd pensioen van huishoudens¹⁾ naar herkomst van de hoofdkostwinner, 2012

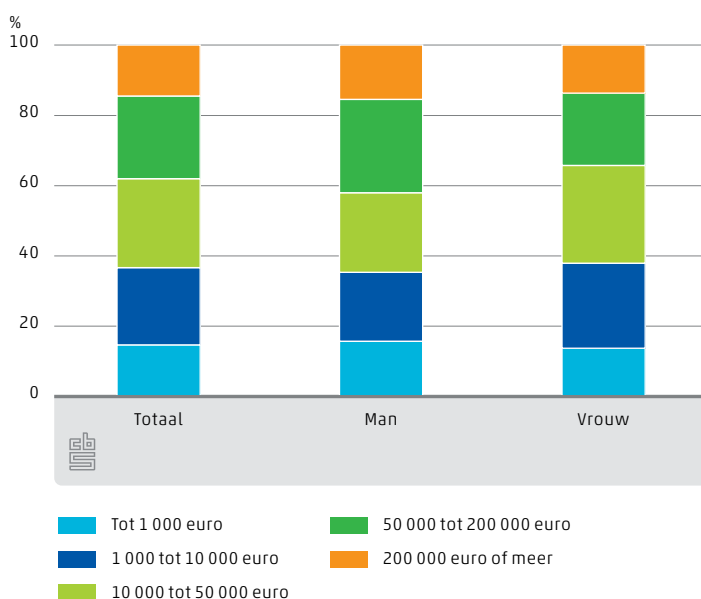
¹⁾ Berekend op basis van de opgebouwde jaarlijkse aanspraken van personen jonger dan 65 jaar in het huishouden.

6.8 Nalatenschappen

Bijna 15 procent laat 200 duizend euro of meer na

In Nederland kwamen in 2012 ruim 140 duizend mensen te overlijden. In totaal lieten zij bijna 14,7 miljard euro aan vermogen na. Dit bedrag bestond voor 17,3 miljard uit bezittingen, maar hierop kwam een bedrag van 2,6 miljard euro aan schulden in mindering.

6.8.1 Nalatenschappen naar hoogte en geslacht, 2012*

Het nagelaten vermogen van de overledenen kwam in 2012 in doorsnee uit op 23 duizend euro. De verschillen in de omvang van het nagelaten vermogen zijn groot. In bijna 15 procent van alle gevallen ging het om een bedrag van twee ton of meer. Anderzijds bedroeg 37 procent van de nalatenschappen hooguit 10 duizend euro. Bijna 15 procent van de erflaters liet ten hoogste duizend euro of zelfs een schuld na. Mannen laten vaker een hoog vermogen na dan vrouwen. Van de mannen liet 42 procent een vermogen na van minstens 50 duizend euro, terwijl dit aandeel bij de vrouwelijke erflaters 34 procent bedroeg.

Nalatenschappen op basis van administratieve bronnen

De gegevens over de nalatenschappen van overledenen zijn samengesteld met behulp van gegevens uit verschillende bronnen afkomstig van de Belastingdienst. Hierbij is gebruik gemaakt van de aangifte erfbelasting die verplicht is voor erfgenamen die meer erven dan het vrijstellingsbedrag. Deze bron voorziet in informatie voor 35 procent van de overledenen. Van de resterende groep zijn de nalatenschappen via andere bronnen samengesteld, onder meer op basis van de aangifte inkomensbelasting.

Woning grootste post in nagelaten vermogen

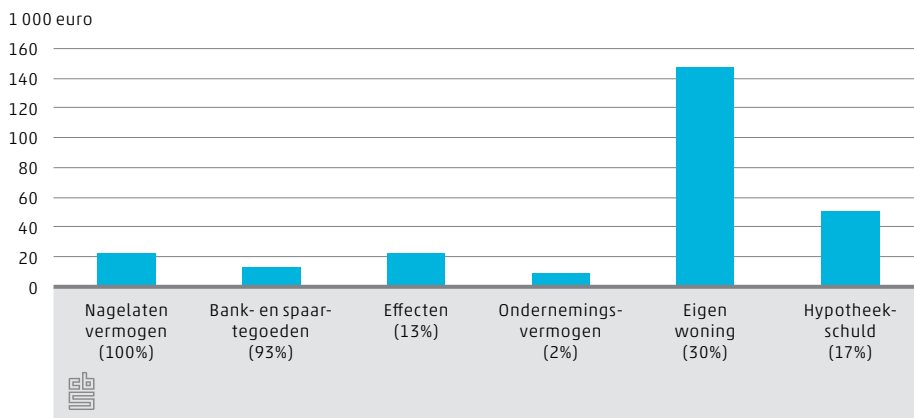
Onder de 42 duizend overledenen (30 procent) die een woning nalieten, vormde de woning met een mediane waarde van 147 duizend euro het voornaamste bestanddeel van het nagelaten vermogen. In ruim de helft van de gevallen rustte er nog een hypotheekschuld op de eigen woning. De mediane nagelaten hypotheekschuld bedroeg bijna 51 duizend euro.

De bank- en spaartegoeden, die in bijna alle nalatenschappen voorkomen, waren goed voor 13 duizend euro. Slechts 13 procent van de overledenen liet effecten na met in doorsnee een bedrag van 23 duizend euro. De bijdrage van ondernemingsvermogen aan het totale nagelaten vermogen is klein. Slechts 2 procent van de overledenen liet in 2012 ondernemingsvermogen na met een mediane waarde van ruim 9 duizend euro.

Ouderen laten meer na

Het nagelaten vermogen is groter naarmate erflaters ouder zijn. Mensen die op oudere leeftijd overlijden, hebben gedurende hun leven langer tijd gehad om vermogen op te bouwen dan jonge overledenen. De piek van het nagelaten vermogen ligt op 34 duizend euro voor erflaters met een leeftijd tussen de 65 en 70 jaar. Het nagelaten vermogen van overledenen tussen de 70 en 90 jaar ligt in doorsnee op 24 duizend euro en daalt verder tot 19 duizend euro onder erflaters van 95 jaar en ouder. Het nagelaten vermogen vormt daarmee grofweg een afspiegeling van de verdeling van het vermogen over leeftijdsgroepen en dat geldt ook voor de samenstelling van het nagelaten vermogen (zie respectievelijk paragraaf 6.1 en 6.5).

6.8.2 Nalatenschappen: mediaan bedrag per vermogensbestanddeel,¹⁾ 2012*

¹⁾ Tussen haakjes is het aandeel van de erflaters met het betreffende vermogensbestanddeel vermeld.

6.8.3 Nagelaten vermogen naar kenmerken van de erflater, 2012*

	Aantal	Totaal bedrag	Mediaan bedrag
	x 1 000	Mln euro	1 000 euro
Totaal erflaters	140	14 655	23
Burgerlijke staat			
Ongehuwd	15	1 611	16
Gehuwd	58	6 641	41
Verweduwd	54	5 591	21
Gescheiden	13	812	5
Leeftijd			
Tot 35 jaar	2	15	1
35 tot 40 jaar	1	20	1
40 tot 45 jaar	1	73	4
45 tot 50 jaar	2	172	7
50 tot 55 jaar	4	289	13
55 tot 60 jaar	6	573	18
60 tot 65 jaar	9	863	27
65 tot 70 jaar	11	1 331	34
70 tot 75 jaar	14	1 546	24
75 tot 80 jaar	19	1 987	24
80 tot 85 jaar	24	2 834	24
85 tot 90 jaar	25	2 755	24
90 tot 95 jaar	16	1 676	23
95 tot 100 jaar	5	466	20
100 jaar en ouder	1	55	19

Getrouwde erflaters laten meeste vermogen na

De omvang van het nagelaten vermogen verschilt sterk als wordt gekeken naar de burgerlijke staat. Erflaters die begin 2012 getrouwd waren, lieten met in doorsnee 41 duizend euro het grootste vermogen na. Het mediane nagelaten vermogen van ongehuwde erflaters was ruim 16 duizend euro en bij erflaters van wie de partner niet meer in leven was, ging het om bijna 21 duizend euro. Met bijna 5 duizend euro werd het geringste vermogen nagelaten door overledenen die begin 2012 gescheiden waren.

Erflaters die in deze groepen een eigen woning nalieten, leverden de grootste bijdrage aan de onderlinge verschillen. Van de erflaters die gehuwd waren liet 47 procent een eigen woning na; dit percentage lag voor de andere groepen rond de 20. Wanneer er een hypotheekschuld was, was die in doorsnee lager bij erflaters die een partner achterlieten.

7.

Lage en hoge

welvaart

Dit hoofdstuk bespreekt de groepen aan de onder- en bovenkant van de welvaarts ladder.

Huishoudens met kans op armoede zijn hier eerst op basis van de lage-inkomensgrens onderscheiden. Daarbij wordt tevens gezien of het lage inkomen een langdurig karakter heeft. Ten behoeve van Europese vergelijkingen wordt vervolgens een afbakening gehanteerd waarbij naast een inkomenscriterium ook beperkingen in gangbare uitgaven en beperkte economische activiteit van het huishouden een rol spelen.

De bovenkant van de welvaarts ladder is afgebakend op grond van zowel het inkomen als het vermogen: huishoudens die tot de top 10 procent van het inkomen of van het vermogen behoren, zijn als rijk aangemerkt.

7.1 Kans op armoede volgens de lage-inkomensgrens

Aandeel huishoudens met laag inkomen in 2014 nauwelijks toegenomen

In 2014 moesten 734 duizend van de ruim 7 miljoen huishoudens rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dit waren er 6 duizend meer dan in het voorgaande jaar. In de periode 2011–2013 steeg het aantal huishoudens met een laag inkomen jaarlijks nog met gemiddeld 70 duizend. Ook het percentage huishoudens met een laag inkomen nam in deze periode sterk toe. In 2014 groeide dit aandeel echter nog maar nauwelijks: van 10,3 procent in 2013 tot 10,4 procent in 2014.

Over langere termijn gezien is het aandeel huishoudens met een laag inkomen aanzienlijk afgenomen. In het midden van de jaren tachtig bereikte dit aandeel de hoogste stand met bijna 22 procent. In de jaren negentig lag het aandeel in doorsnee nog op bijna 15 procent. In het eerste decennium van de 21e eeuw moest gemiddeld 9 procent van de huishoudens rondkomen van een laag inkomen.

In 2000 bedroeg het aandeel huishoudens met een laag inkomen bijna 12 procent. De belastingherziening in 2001 leidde tot een flinke koopkrachtstijging, waardoor het percentage huishoudens onder de lage-inkomensgrens dat jaar flink afnam. Tussen 2002 en 2005 groeide dit aandeel onder invloed van de zwakke

conjunctuur weer licht, om in 2006 en 2007 opnieuw fors te krimpen. De economie bloeide in die jaren weer op en de koopkracht van enkele groepen die op het sociaal minimum waren aangewezen, verbeterde sterk.

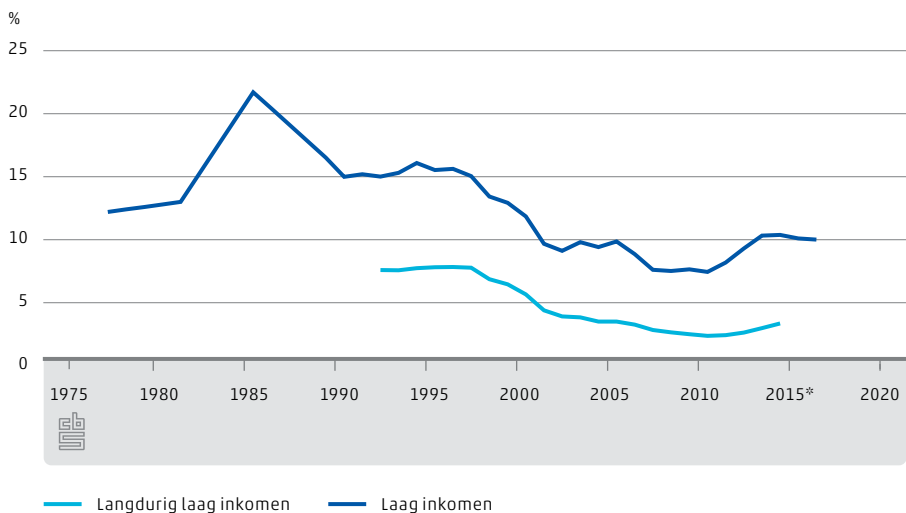
Door de economische crisis kwam in 2009 een eind aan deze positieve ontwikkeling en nam het percentage huishoudens met een laag inkomen enigszins toe. Dat de toename dat jaar vrij klein was, heeft verschillende oorzaken. Ten eerste viel de stijging van de werkloosheid erg mee. Ten tweede zag het doorsnee-huishouden in 2009 zijn koopkracht nog met 1,7 procent omhoog gaan. Werknemers profiteerden van eerder afgesloten cao's die in 2009 nog van kracht waren en ook bij uitkeringsontvangers ging de koopkracht er op vooruit. In 2010 daalde de koopkracht van huishoudens in doorsnee met 0,5 procent. Mede doordat de werkloosheid iets terugliep en de koopkrachtdaling voor de lagere inkomensklassen beperkt bleef, nam het aandeel huishoudens met een laag inkomen in 2010 niet verder toe. Met 7,4 procent kwam het zelfs iets lager uit dan in 2009 (7,6 procent).

In de tweede helft van 2011 nam de werkloosheid echter weer toe. Deze stijging hield aan tot en met het eerste kwartaal van 2014. Bovendien liep de koopkracht van de bevolking ook in 2011-2013 verder terug (CBS, 2014, 9 september). Het percentage huishoudens met een laag inkomen groeide fors van 7,4 procent in 2010 naar 10,3 procent in 2013. Ook in absolute zin was er sprake van een fikse toename: in 2013 waren er ruim 210 duizend meer huishoudens met risico op armoede dan drie jaar daarvoor.

In 2014 steeg de koopkracht na vier jaar daling met 1,5 procent (CBS, 2015, 7 september). Ook bijstandsontvangers gingen er in koopkracht op vooruit, wel nam hun aantal nog verder toe. Hoewel de werkloosheid vanaf het tweede kwartaal van 2014 weer licht begon te dalen, lag deze nog steeds op een betrekkelijk hoog niveau. Deze ontwikkelingen droegen er aan bij dat het aandeel huishoudens met risico op armoede vergeleken met 2013 maar weinig veranderde.

Op verzoek van CBS heeft het Centraal Planbureau een raming gemaakt voor de ontwikkeling in 2015 en 2016. Deze berekeningen op basis van onder meer de te verwachten koopkrachtontwikkeling wijzen uit dat aan de jarenlange toename van het risico op armoede vanaf 2010 in 2015 een einde komt. Zowel voor 2015 als voor 2016 wordt een afname van het aandeel huishoudens met een laag inkomen verwacht. Dit aandeel zal krimpen met respectievelijk 0,3 en 0,1 procentpunt. Hiermee komt het percentage huishoudens met risico op armoede in 2016 uit op 10 procent. Volgens de raming hebben dan ruim 720 duizend huishoudens een laag inkomen, 13 duizend minder dan in 2014.

7.1.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

¹⁾ De uitkomsten voor de jaren 1978-1980, 1982-1984 en 1986-1988 zijn middels interpolatie tot stand gekomen. De resultaten voor 2015 en 2016 betreffen een raming van het CPB (zie CBS, 2015).

Lage-inkomensgrens

Voor het afbakenen van armoede is gebruik gemaakt van de lage-inkomensgrens. De lage-inkomensgrens vertegenwoordigt een vast koopkrachtbedrag en wordt jaarlijks dus alleen voor de prijsontwikkeling aangepast. In prijzen van het jaar 2014 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande 12 250 euro. Per maand komt dit neer op 1020 euro. Voor meerpersoonshuishoudens is de lage-inkomensgrens met behulp van een equivalentiefactor aangepast voor de omvang en samenstelling van het huishouden en aldus vergelijkbaar gemaakt met het welvaartsniveau van een alleenstaande (zie bijlage A).

De op basis van de lage-inkomensgrens afgebakende groepen met een (hoge) kans op armoede hoeven niet noodzakelijkerwijs 'werkelijk' arm te zijn, maar deze afbakening garandeert wel dat de 'werkelijk' armen in grote lijnen in beeld zijn gebracht. Daarbij is ook het aantal jaren dat huishoudens van een laag inkomen moeten rondkomen, in beschouwing genomen. Huishoudens die ten minste vier jaar achtereen moesten rondkomen van een laag inkomen zijn als langdurig laag aangemerkt.

Wel nog sterke toename van aantal huishoudens met langdurig laag inkomen

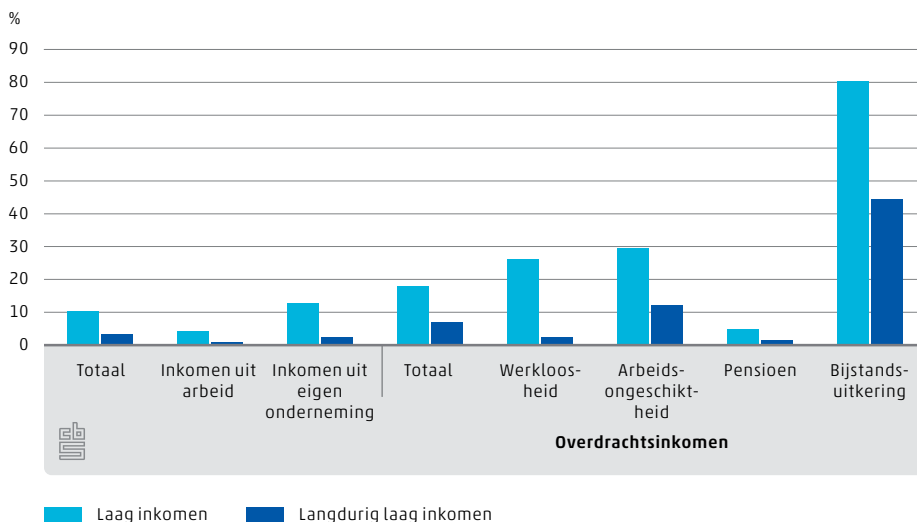
Van de 734 duizend huishoudens die in 2014 een laag inkomen hadden, moesten er 217 duizend al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. Dat zijn er 24 duizend meer dan in 2013. Ook in 2011-2013 nam het aantal huishoudens met langdurig risico op armoede toe. De stijging volgde op een nagenoeg ononderbroken dalende reeks in de jaren 2000-2010, toen het inkomen van enkele risicogroepen waarvoor een laag inkomen vaak een langdurig karakter heeft (65-plussers en eenoudergezinnen) sterk verbeterde. Het aandeel huishoudens met langdurig een laag inkomen steeg van 2,4 procent in 2011 tot 3,3 procent in 2014.

Bijstandsontvangers lopen het meeste risico op armoede

Een laag inkomen komt relatief het meest voor bij huishoudens die vooral afhankelijk zijn van een uitkering. Zo hebben huishoudens met een bijstandsuitkering doorgaans een laag inkomen, tenzij zij een deel van het jaar bijvoorbeeld een hoger bedrag aan werkloosheidsuitkering of loon ontvangen of naast hun uitkering nog aanvullende inkomsten hebben. Acht op de tien huishoudens die voornamelijk van een bijstandsuitkering moeten rondkomen, hadden in 2014 een laag inkomen. Bij hen heeft een laag inkomen bovendien betrekkelijk vaak een langdurig karakter. Ook onder ontvangers van een werkloosheidsuitkering of arbeidsongeschiktheidsuitkering lag het aandeel van huishoudens met een laag inkomen met respectievelijk 26,2 procent en 29,5 procent ruim boven het gemiddelde.

Van alle groepen die vooral van een overdrachtsinkomen afhankelijk zijn, namen pensioenontvangers de meest gunstige positie in. Met nog geen 5 procent was bij hen het aandeel met een laag inkomen niet veel hoger dan bij werknemershuishoudens.

7.1.2 Huishoudens met een laag inkomen naar voornaamste inkomensbron, 2014*

44% van de bijstandsonvangers had in 2014 voor vierde jaar op rij een laag inkomen

Ook werkenden met laag inkomen

Van de huishoudens die hun inkomen voornamelijk uit werk betrekken, hadden in 2014 alleen zelfstandigen met een aandeel van 12,8 procent vaker dan gemiddeld een laag inkomen. Het gaat dan om zelfstandigen die slechts een geringe winst boekten of met een verlies te kampen hadden. In de meeste gevallen heeft een laag inkomen bij hen geen langdurig karakter: slechts 2,5 procent van alle zelfstandigen had in 2014 vier jaar of langer achtereen een laag inkomen. Onder huishoudens waarvan het inkomen vooral uit loon bestaat, komt een laag inkomen relatief weinig voor. In 2014 moest 4,2 procent van deze huishoudens van een laag inkomen rondkomen, terwijl 0,9 procent vier jaar of langer een dergelijk laag inkomen had.

7.2 Risico op armoede of sociale uitsluiting in Europa

Eén op de vier Europeanen loopt risico op armoede of sociale uitsluiting

In 2014 liepen ruim 122 miljoen inwoners van de Europese Unie (EU-28) risico op armoede of sociale uitsluiting volgens geldende EU-criteria. Dit komt neer op bijna een kwart van de bevolking. Op Tsjechië na, kende Nederland met 16,5 procent het kleinste aandeel inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting. Ook in de Scandinavische lidstaten was dit aandeel relatief klein. Bulgarije en Roemenië hadden met ruim 40 procent de grootste aandelen inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting. Van de oude lidstaten was dat Giekenland met 36 procent. Volgens Europese maatstaven spreekt men van risico op armoede of sociale uitsluiting als men (1) risico op armoede heeft en/of (2) er sprake is van ernstige materiële deprivatie en/of (3) men deel uitmaakt van een huishouden met een lage werkintensiteit.

7.2.1 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-staten, 2014

	(1) Risico op armoede	(2) Ernstige materiële deprivatie	(3) In huishouden met lage werkintensiteit	(1) en/of (2) en/of (3) Risico op armoede of sociale uitsluiting
	%			
EU-28	17,2	9,0	11,2	24,5
Tsjechië	9,7	6,7	7,6	14,8
Nederland	11,6	3,2	10,2	16,5
Zweden	15,1	0,7	6,4	16,9
Finland	12,8	2,8	10,0	17,3
Denemarken	12,1	3,2	12,1	17,9
Slowakije	12,6	9,9	7,1	18,4
Frankrijk	13,3	4,8	9,6	18,5
Luxemburg	16,4	1,4	6,1	19,0
Oostenrijk	14,1	4,0	9,1	19,2
Slovenië	14,5	6,6	8,7	20,4
Duitsland	16,7	5,0	10,0	20,6
België	15,5	5,9	14,6	21,2
Malta	15,9	10,2	9,8	23,8
Verenigd Koninkrijk	16,8	7,3	12,2	24,1

7.2.1 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-staten, 2014 (slot)

	(1) Risico op armoede	(2) Ernstige materiële deprivatie	(3) In huishouden met lage werkintensiteit	(1) en/of (2) en/of (3) Risico op armoede of sociale uitsluiting
	%			
Polen	17,0	10,4	7,3	24,7
Estland	21,8	6,2	7,6	26,0
Litouwen	19,1	13,6	8,8	27,3
Cyprus	14,4	15,3	9,7	27,4
Portugal	19,5	10,6	12,2	27,5
Ierland	15,6	8,4	21,1	27,6
Italië	19,4	11,6	12,1	28,3
Spanje	22,2	7,1	17,1	29,2
Kroatië	19,4	13,9	14,7	29,3
Hongarije	15,0	24,0	12,8	31,8
Letland	21,2	19,2	9,6	32,7
Griekenland	22,1	21,5	17,2	36,0
Bulgarije	21,8	33,1	12,1	40,1
Roemenië	25,4	26,3	6,4	40,2

1. Risico op armoede

De hoogte van het inkomen is een belangrijke graadmeter voor het risico op armoede of sociale uitsluiting. In 2014 was voor ruim 17 procent van de bevolking in de Europese Unie het inkomen dermate laag dat er sprake was van risico op armoede. Dit betekent dat het inkomen lager was dan 60 procent van het doorsnee inkomen. Deze relatieve grens wordt per land bepaald en is dus sterk afhankelijk van het aldaar geldende welvaartsniveau.

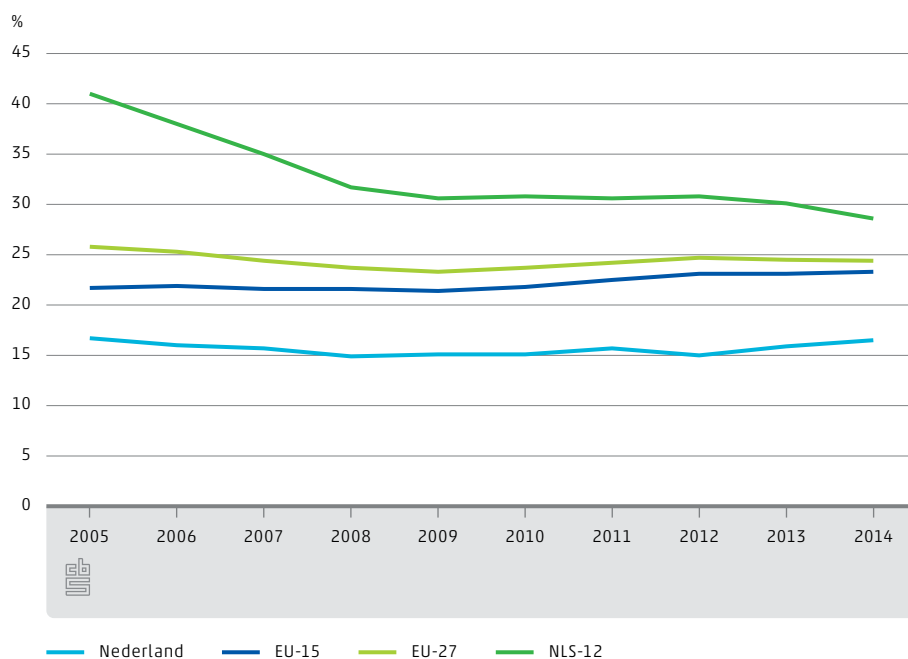
2. Ernstige materiële deprivatie

Een tekort aan inkomen kan er toe leiden dat huishoudens niet kunnen beschikken over duurzame goederen zoals een auto, kleurentelevisie, telefoon of een wasmachine. Zelfs een warme maaltijd om de dag, een jaarlijkse vakantieweek of het voldoende verwarmen van de woning zit er financieel niet altijd voor iedereen in. Verder is het mogelijk dat men vanwege financiële tekorten geen onverwachte noodzakelijke uitgaven kan doen of achterstanden heeft bij de betaling van de maandelijkse woonlasten. In Europees verband spreekt men van ernstige materiële deprivatie als men met ten minste vier van bovengenoemde beperkingen te maken heeft. In 2014 gold dit voor ruim 9 procent van de EU-bevolking.

3. Lage werkintensiteit

De werkintensiteit van een huishouden beschrijft de mate waarin de volwassen leden werkzaam zijn. Studenten blijven hierbij buiten beschouwing. Een gezin met twee volwassenen van wie één van beiden fulltime werkt, heeft bijvoorbeeld een werkintensiteit van 0,5. Wanneer de intensiteit lager is dan 0,2 spreekt men volgens Europese maatstaven van een huishouden met een lage werkintensiteit. De werkintensiteit wordt toegekend aan alle huishoudensleden in de leeftijd van 0-59 jaar en heeft net als het inkomen betrekking op het voorgaande kalenderjaar. In 2014 maakte ruim 11 procent van de EU-bevolking deel uit van een huishouden met een lage werkintensiteit.

7.2.2 Aandeel inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting

Risico op armoede of sociale uitsluiting neemt toe in oude lidstaten

Sinds het uitbreken van de economische crisis nam het risico op armoede of sociale uitsluiting toe in de vijftien oude lidstaten (EU-15), van 21,6 procent in 2008 tot 23,3 procent in 2014. In de twaalf nieuwe lidstaten (NLS-12) maakte de crisis een eind aan de jarenlange daling van het aandeel inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting. In de periode 2005–2009 daalde bij hen het percentage inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting van 41 naar 30,6 procent. Sindsdien bleef dit aandeel in de nieuwe lidstaten vrij stabiel, met wederom een lichte daling in 2014. Van Kroatië, dat in 2013 toetrad tot de EU, zijn nog geen gegevens over een langere periode beschikbaar.

Ook toenemend risico in Nederland

Vanaf 2008 stabiliseerde ook in Nederland het aandeel inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting tot een niveau van rond de 15 procent na een lichte daling eerder. In 2014 steeg het percentage echter naar 16,5 procent, voornamelijk door een stijging van de werkloosheid. Het aandeel inwoners in een huishouden met een lage werkintensiteit steeg van 8,2 procent in 2008 naar 10,2 procent in 2014. Hiermee was dit aandeel in Nederland vergelijkbaar met het Europees gemiddelde. Ierland, Spanje en Griekenland hadden de grootste aandelen inwoners in huishoudens met een lage werkintensiteit.

Ook verdubbelde sinds het uitbreken van de crisis het Nederlandse aandeel inwoners met ernstige financiële beperkingen. Desondanks had in Nederland met 3,2 procent in 2014 een zeer klein aandeel inwoners hiermee te maken, vergelijkbaar met Denemarken. Alleen in de andere twee Scandinavische lidstaten en in Luxemburg was dit aandeel lager. In Bulgarije had een op de drie inwoners te maken met ernstige financiële tekorten.

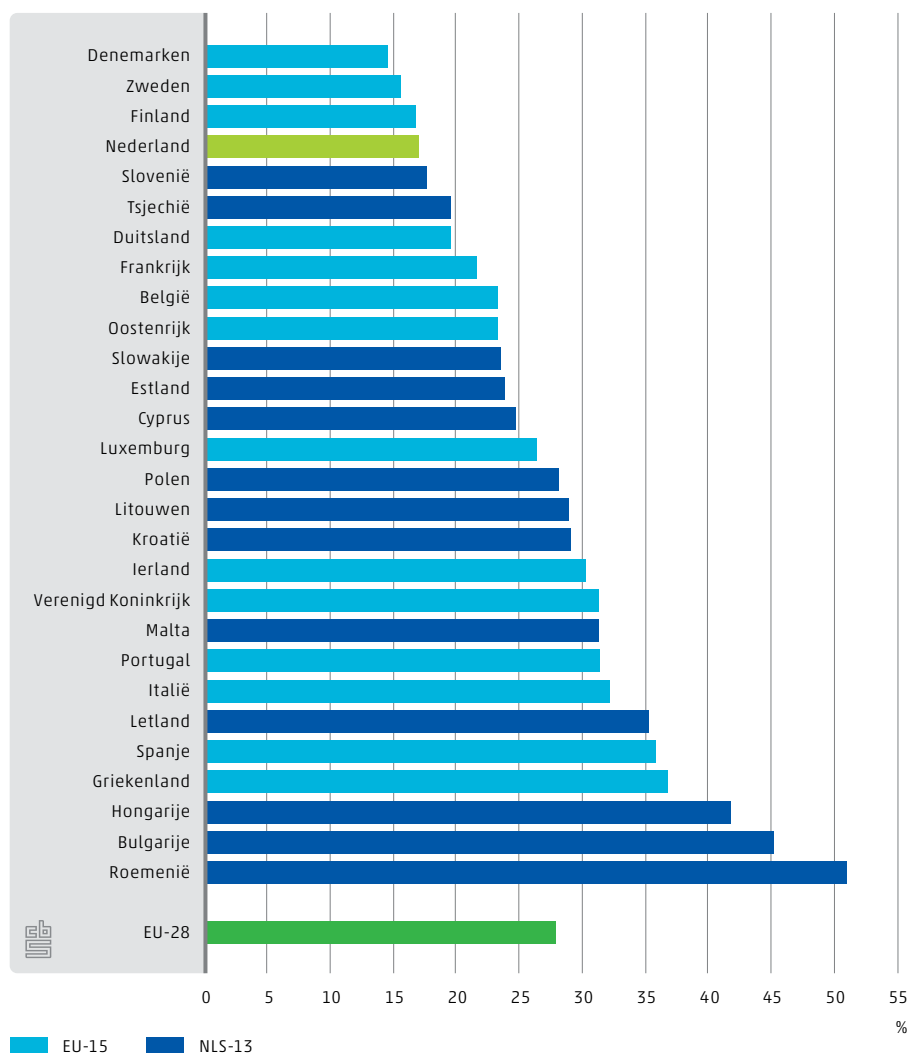
16,5% heeft risico op
armoede of sociale uitsluiting in Nederland

Bijna drie op de tien kinderen in de EU lopen risico op armoede of sociale uitsluiting

In 2014 liep 28 procent van de kinderen jonger dan 18 jaar in de EU risico op armoede of sociale uitsluiting. De hoogste percentages werden genoteerd in de recent toegetreden lidstaten Bulgarije en Roemenië. Nederland had met ruim 17 procent een relatief klein aandeel kinderen dat risico liep. Alleen in de Scandinavische lidstaten was dit aandeel lager. Ook in Slovenië, Duitsland en Tsjechië was het percentage kinderen met risico op armoede of sociale uitsluiting relatief klein.

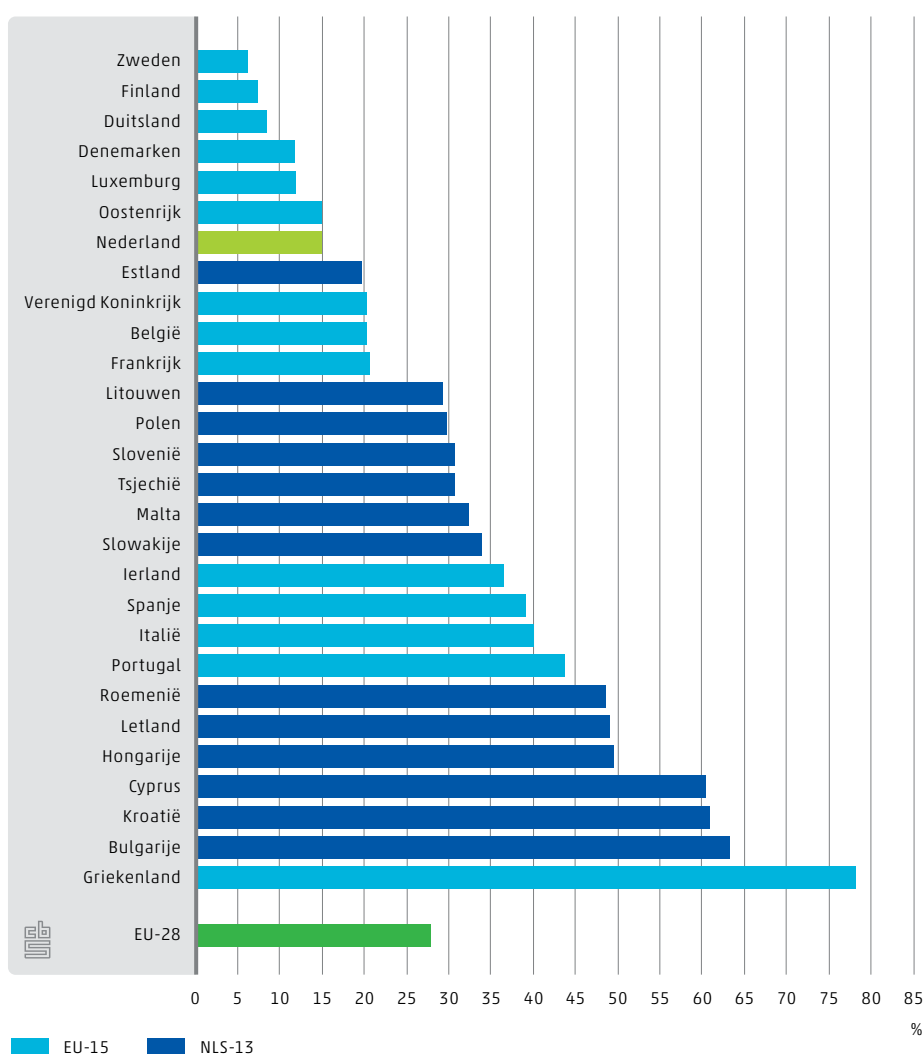
7.2.3 Kinderen (0 tot 18 jaar) met risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-staten, 2014

Aandeel dat (zeer) moeilijk rondkomt in Nederland relatief laag

In 2014 maakte 15 procent van de Nederlandse bevolking deel uit van een huishouden dat naar eigen zeggen (zeer) moeilijk rondkomt van het besteedbare inkomen. Alleen in de Scandinavische lidstaten en in Duitsland en Luxemburg was dit aandeel kleiner. Met bijna 80 procent was dit aandeel het grootst in Griekenland. Ook Bulgarije, Kroatië en Cyprus hadden met ruim 60 procent een relatief groot aandeel inwoners dat moeite had de eindjes aan elkaar te knopen.

7.2.4 Aandeel inwoners dat (zeer) moeilijk rond komt, 2014

7.3 Huishoudens met hoge welvaart

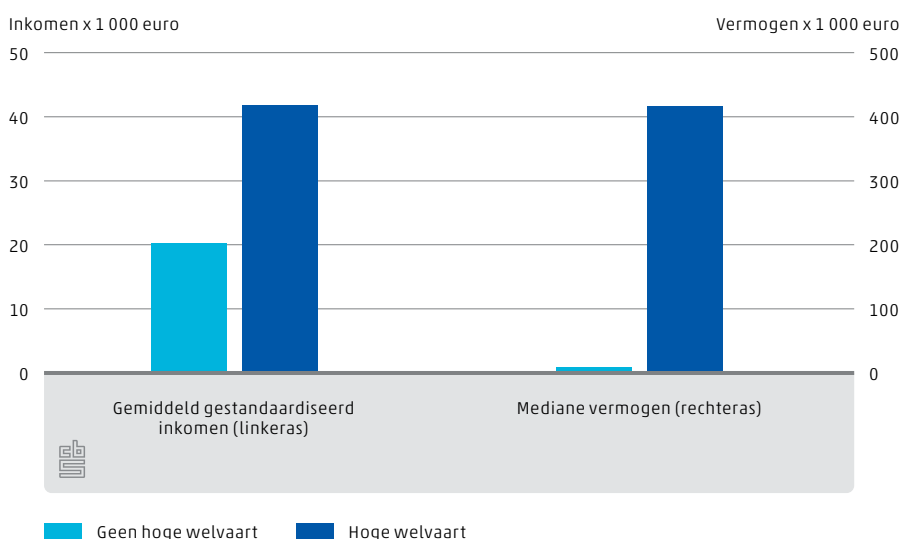
Kloof in welvaart vooral een kwestie van vermogen

Eind 2013 telde Nederland 7,5 miljoen huishoudens. Eén op de tien huishoudens had een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen (zie kader paragraaf 2.1) van meer dan 37,8 duizend euro, terwijl een even grote groep over een vermogen beschikte van boven de 366 duizend euro. Deze groepen overlappen elkaar deels: 258 duizend huishoudens hadden zowel een hoog inkomen als een groot vermogen. Dat komt neer op 3,4 procent van alle huishoudens. In totaal kwam het aantal huishoudens met hoge welvaart uit op ruim 1,2 miljoen. Dat is een op de zes huishoudens.

Huishoudens met hoge welvaart

Een huishouden heeft een hoge welvaart als het deel uitmaakt van de 10 procent huishoudens met de hoogste (gestandaardiseerde) inkomens of behoort tot de 10 procent huishoudens met de grootste vermogens. In 2013 betref het 16,6 procent van de huishoudens. Van de huishoudens in Nederland had 3,4 procent zowel een hoog inkomen als een hoog vermogen.

7.3.1 Inkomen (2013) en vermogen (1 januari 2014) van huishoudens naar welvaartspositie

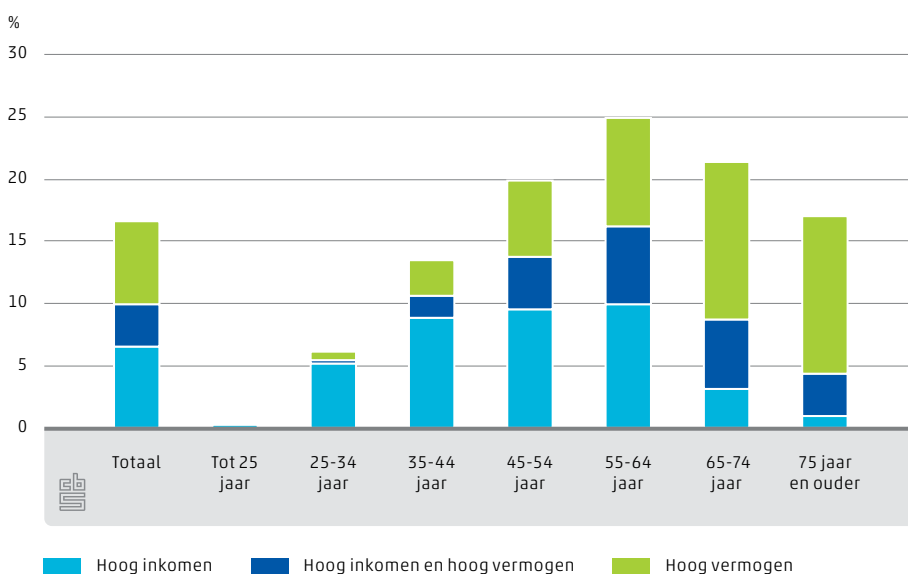

Het gemiddelde inkomen van de meest welvarende huishoudens was in 2013 ruim tweemaal zo hoog als dat van huishoudens met minder welvaart: 41,8 duizend euro tegenover 20,2 duizend euro. Bij het vermogen was het verschil nog vele malen groter. Het mediane vermogen in de hoge-welvaartsgroep was 417 duizend euro, terwijl dat van de minder welvarenden nog geen 9 duizend euro bedroeg. De meest welvarende huishoudens namen in 2013 zo'n 29 procent van het totaal aan inkomen voor hun rekening en maar liefst 66 procent van het totale vermogen.

Hoogste welvaart rond het zestigste levensjaar

De hoogte van het inkomen en vermogen varieert per levensfase. Bij jonge huishoudens is het aandeel met een hoge welvaart het kleinst. Als er bij deze groep al sprake is van hoge welvaart, komt dit overwegend door een hoog inkomen. Gedurende hun levensloop gaan steeds meer mensen meer verdienen. Onder meer door hun toenemende werkervaring schuiven velen door naar beter betaalde functies. In de loop van jaren wordt daarbij veelal een alsmaar groter vermogen opgebouwd door te sparen en de hypotheek af te betalen. Zo neemt het aandeel huishoudens met een hoge welvaart per leeftijdsgroep toe. Het hoogst is dit in de leeftijdsgroep rond 60 jaar. In 2013 kon een kwart van deze huishoudens zich tot de meest welvarende van ons land rekenen. Na pensionering is het inkomen doorgaans een stuk lager. Een hoge welvaart bij 65-plussers is dan ook relatief vaak een gevolg van een groot vermogen, vooral gebaseerd op het bezit van een eigen woning.

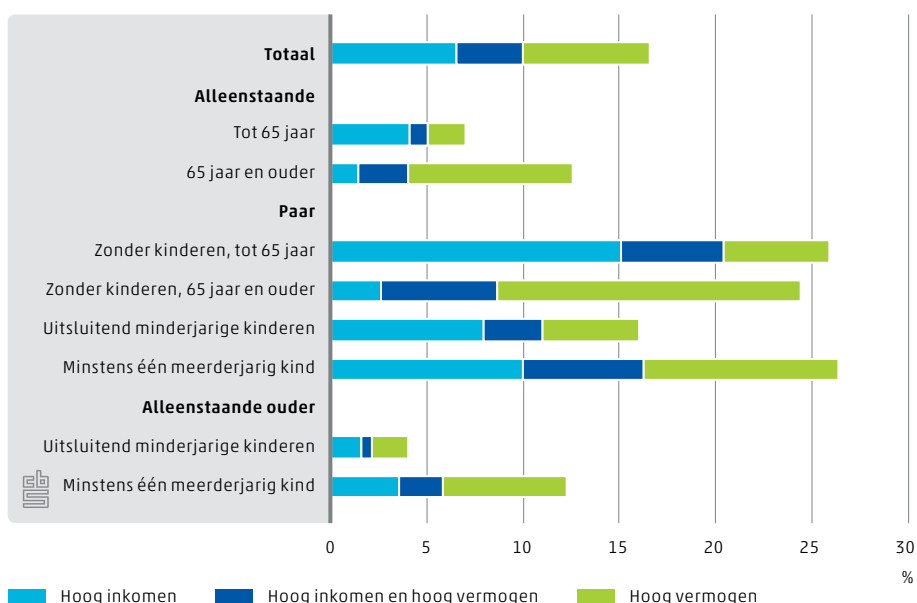
7.3.2 Huishoudens met hoge welvaart naar leeftijd hoofdkostwinner, 2013

Weinig welvarenden onder alleenstaande ouders met jonge kinderen

Vooral stellen zonder (thuiswonende) kinderen of met thuiswonende kinderen van 18 jaar en ouder zijn dikwijls welgesteld. Ruim een kwart van hen behoorde in 2013 tot de groep met de hoogste welvaart. Het aandeel met hoge welvaart is daarentegen klein bij huishoudens die zijn aangewezen op het inkomen van één persoon. Van de alleenstaanden tot 65 jaar was 7 procent zeer welvarend en van de alleenstaande ouders met minderjarige kinderen 4 procent.

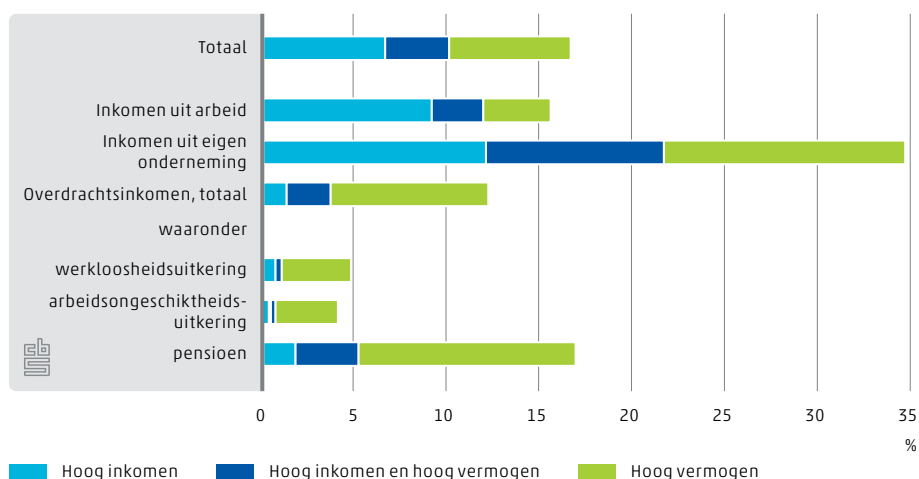
7.3.3 Huishoudens met hoge welvaart naar samenstelling van het huishouden, 2013

Eigen zaak loont

Ondernemen vergroot de kans op hoge welvaart. Van de huishoudens met inkomen uit een eigen onderneming was in 2013 bijna 35 procent gefortuneerd. Ruim een kwart van deze huishoudens heeft zowel een hoog inkomen als een groot vermogen. Het mediane vermogen van de welgestelde zelfstandigen is met bijna 5 ton relatief hoog; hier is ook het ondernemingsvermogen bij inbegrepen. Onder werknemershuishoudens is het aandeel met hoge welvaart met 15 procent aanmerkelijk lager dan onder de ondernemershuishoudens.

7.3.4 Huishoudens met hoge welvaart naar voornaamste inkomensbron, 2013

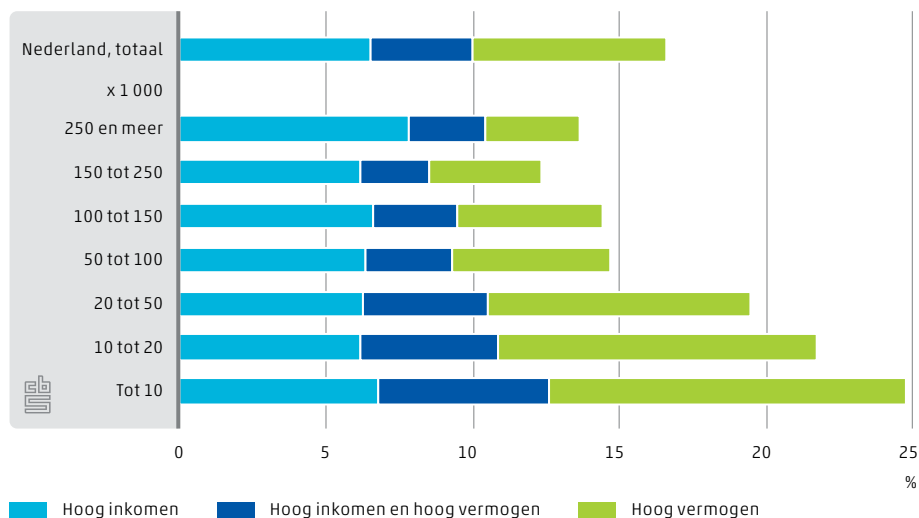
35% van de zelfstandigen ondervindt hoge welvaart

Hoog aandeel welgestelden in kleine gemeenten

Huishoudens met een hoge welvaart wonen vooral in kleine gemeenten. In gemeenten met minder dan 50 duizend inwoners behoorde in 2014 gemiddeld ruim één op de vijf huishoudens tot de meest welvarenden in Nederland. Deze gemeenten hebben hun gemiddeld hoge score vooral te danken aan huishoudens die hun hoge welvaart ontleen aan een hoog vermogen.

In de vier grote steden, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, wonen relatief veel huishoudens die alleen op basis van hun hoge inkomen tot de welgestelden gerekend zijn.

7.3.5 Huishoudens met hoge welvaart naar gemeentegrootte, 2013

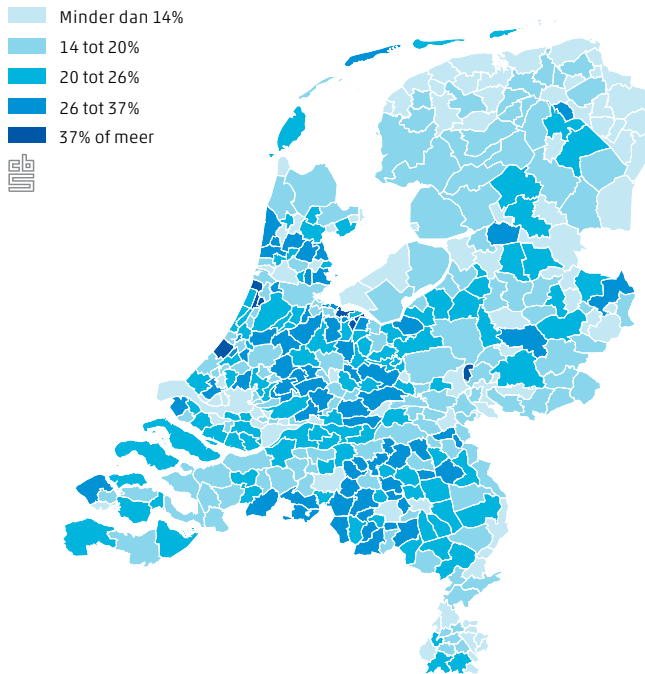

Welgestelde huishoudens vooral in het westen en Noord-Brabant

Gemeenten met een hoog aandeel welvarende huishoudens zijn vooral te vinden in de westelijke kustprovincies, in het centrum van Nederland en in Noord-Brabant rond Eindhoven. Een laag aandeel is vaak aan te treffen bij gemeenten in Friesland en Groningen en bij gemeenten die grenzen aan Duitsland. Ook veel grotere gemeenten behoren tot de groep met een laag aandeel welvarende huishoudens.

7.3.6 Aandeel huishoudens met hoge welvaart per gemeente, 2013

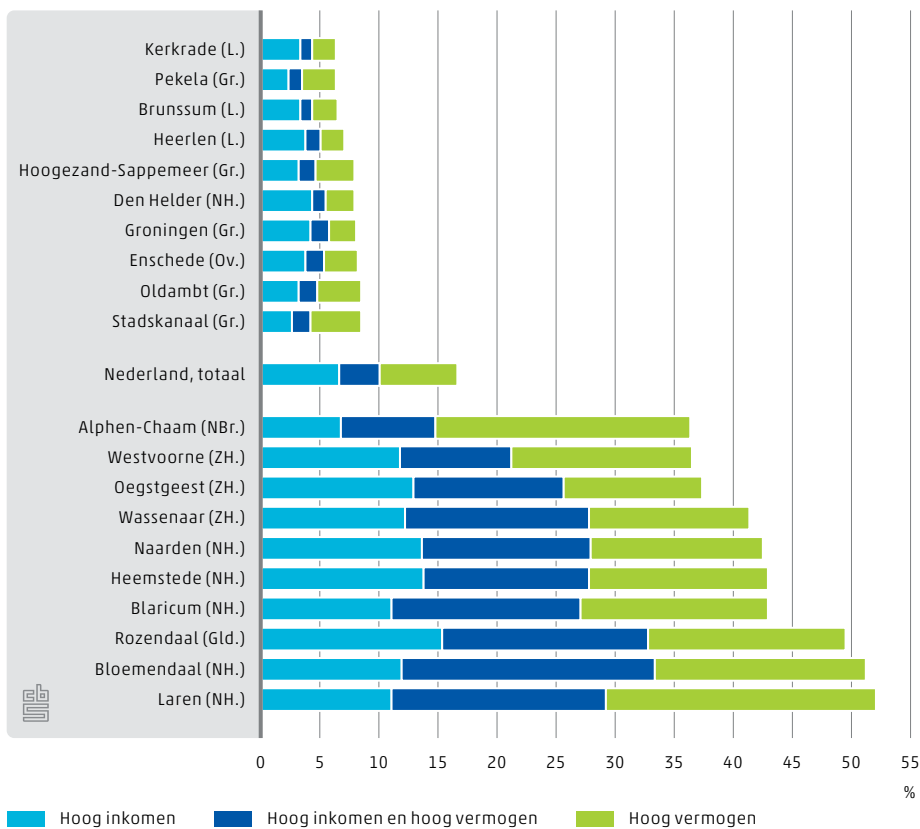

Kleinste aandeel welgestelde huishoudens in Kerkrade

De minst welvarende gemeente is Kerkrade. Ook twee hieraan aangrenzende Limburgse gemeenten, Brunssum en Heerlen, behoren tot de tien gemeenten met het geringste aandeel huishoudens met een hoge welvaart. Deze groep bestaat verder onder meer uit vijf gemeenten uit de provincie Groningen, terwijl Den Helder en Enschede het tiental compleet maken.

De gemeenten waar naar verhouding de meeste huishoudens met hoge welvaart wonen, zijn Laren en Bloemendaal. Meer dan de helft van de huishoudens in deze gemeenten behoort tot de welgestelde bovenlaag van Nederland. Met Rozendaal, Blaricum, Heemstede, Naarden, Wassenaar, Oegstgeest, Westvoorne en Alphen-Chaam vormen zij de top-10 van gemeenten met het hoogste percentage huishoudens met hoge welvaart. Behalve het Gelderse Rozendaal en het Noord-Brabantse Alphen-Chaam, bevinden deze gemeenten zich allemaal in het westen van het land. Van deze top-10 gemeenten ontleen huishoudens in Alphen-Chaam hun hoge welvaartspositie vooral aan het hebben van een groot vermogen.

7.3.7 Tien gemeenten met laagste en hoogste aandeel huishoudens met hoge welvaart, 2013

52% van de huishoudens in Laren is rijk

8.

Ongelijkheid

in welvaart

Welvaart is ongelijk verdeeld. In dit hoofdstuk komt aan de orde hoe we dit kunnen meten om zo bijvoorbeeld de ontwikkeling in ongelijkheid vast te stellen. Allereerst worden recente studies over inkomens- en vermogensongelijkheid besproken. Vervolgens laat de Parade van Pen zien welke positie bevolkingsgroepen in de inkomens- en vermogensverdeling innemen en hoe scheef deze verdelingen zijn. Neemt de ongelijkheid van inkomen en vermogen in Nederland toe?

8.1 Perspectieven op ongelijkheid

Impuls door studie van Piketty

Hoewel de kwestie van ongelijkheid in welvaart al sinds jaar en dag de aandacht heeft van politiek en beleid, speelde dit onderwerp in het publieke debat tot voor kort niet echt een prominente rol. Brede maatschappelijke belangstelling voor deze thematiek was er alleen incidenteel. Sinds 2014 is de situatie compleet anders en staat de ongelijkheid van inkomens en vermogens bij voortduring hoog op de publieke, politieke en internationale agenda. Dat is vooral een gevolg van de bestseller 'Capital in the twenty-first century' van de Franse econoom Thomas Piketty (2014). De onderliggende teneur van deze internationale studie is dat in de meeste landen de ongelijkheid in inkomen en vermogen steeds groter wordt. Volgens Piketty stijgt vooral de vermogensongelijkheid in snel tempo vanwege een alsmaar toenemende concentratie van kapitaal bij een steeds kleiner wordende elitegroep. De groei van de scheefheid zou gepaard gaan met een toenemend wantrouwen van de burger in medeburgers en politiek en aldus een ondermijnende invloed op de institutionele structuur van een samenleving hebben. In de visie van Piketty zou de stijging van de ongelijkheid drastisch aangepakt moeten worden vooral door hoge erfenissen en hoge vermogens zwaarder te belasten.

Recente Nederlandse studies

Ook Nederlandse onderzoekers hebben zich op het vlak van ongelijkheid niet onbetuigd gelaten. Zo kwam medio 2014 het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid 'Hoe ongelijk is Nederland' (Kremer e.a., 2014) uit dat gebaseerd is op inkomens- en vermogensgegevens van CBS. Hierin wordt gewezen op een toenemende scheefheid in vermogens in Nederland (Van Bavel, 2014), op gestegen ongelijkheid in bruto-inkomens (Salverda, 2014) en op alsmaar

groeiende beloningsverschillen (De Beer, 2014). In een studie van Caminada e.a. (2014), eveneens gebaseerd op CBS-gegevens, wordt tegengesproken dat de inkomensongelijkheid zou toenemen, waarbij gewag gemaakt wordt van een toegenomen herverdeling van het inkomen.

CBS heeft zelf ook regelmatig over ongelijkheid gepubliceerd en concludeert dat de inkomensongelijkheid al jarenlang nagenoeg constant is gebleven (CBS, 2014). Verder heeft CBS op basis van decompositie van vermogenscomponenten laten zien dat de in het afgelopen decennium opgelopen vermogensongelijkheid aan de ingestorte huizenmarkt kan worden toegeschreven (Pouwels-Urlings en Van den Brakel, 2014). In het vervolg van dit hoofdstuk zijn de meest recente cijfers over inkomens- en vermogensongelijkheid opgenomen. Nieuw daarbij is een berekening van ongelijkheid gebaseerd op een welvaartsindex waarbij het inkomen en het vermogen van huishoudens gecombineerd zijn.

Internationale vergelijking van ongelijkheid

Bij het vergelijken van de vermogenssituatie in Nederland met die in andere landen kunnen twee kanttekeningen geplaatst worden. Zo zijn in Nederland de opgebouwde pensioenaanspraken niet in het vermogen verdisconteerd. Door de verplichte deelname aan pensioenregelingen (zie paragraaf 6.7) is er voor vele Nederlanders geen noodzaak om zelf vermogen voor de oude dag op te bouwen. Daarnaast verschillen landen in de omvang van de overige collectieve voorzieningen die zij hun burgers ter beschikking stellen. Indien bijvoorbeeld via collectieve regelingen in een goede gezondheidszorg is voorzien, hoeven huishoudens hiervoor niet zelf een spaarpotje aan te houden. Verschillen in de omvang van de collectieve pensioenvoorziening en overige collectieve voorzieningen zullen dus hun weerslag hebben op de geneigdheid van huishoudens om vermogen op te bouwen.

Collectieve voorzieningen worden mede gefinancierd uit premies en belastingen die huishoudens betalen. Hoe ruimer de voorzieningen waarvan huishoudens gebruik kunnen maken, hoe minder huishoudens zelf vrij te besteden hebben. Bij een internationale vergelijking van inkomens(ongelijkheid) speelt de omvang van deze voorzieningen dus ook een rol.

Completering van het vermogensbegrip

Het door CBS gemeten vermogen is nog niet compleet. Zowel aan de bezittingen- als schuldenkant zijn bepaalde posten nog niet, of slechts gedeeltelijk waargenomen. Zo ontbreekt bijvoorbeeld informatie over het opgebouwde kapitaal van spaar- en beleggingshypotheken, waardoor het vermogen van eigenwoningbezitters wordt onderschat. CBS is in de weer om deze lacune met gegevens van De Nederlandsche Bank op te vullen. Ook zet CBS zich in om het bedrijfsvermogen van diverse typen ondernemers compleet in beeld te brengen. Tot slot zullen op korte termijn de opgebouwde pensioenaanspraken gekapitaliseerd worden, zodat zij samen met het vermogen in beschouwing genomen kunnen worden voor ongelijkheidsonderzoek.

Verbreiding ongelijkheidsperspectief

Ongelijkheid in welvaart resulteert in sterke mate uit ongelijkheid op de arbeidsmarkt (OECD, 2015). Daarom is het van belang de ongelijkheid in inkomen en vermogen ook te relateren aan gegevens over ongelijkheid in opleidingsniveau, en arbeidsmarktpositie waarbij het gaat om de beloning, werkzekerheid en arbeidsomstandigheden.

Maar ook dan is het plaatje nog niet volledig. Vereenzelviging van ongelijkheid met alleen economische ongelijkheid is een te eenzijdige weergave van de maatschappelijke werkelijkheid. Ongelijkheid is breder en omvattender dan een verzameling van alleen economische deeldimensies. Piketty (2014) wijst in dit verband op de ontwrichtende werking van welvaartsverschillen op de samenleving als geheel. Aansluitend op het model van kwaliteit van leven van Stiglitz, Sen en Fitoussi (2009) kunnen welvaart en welzijn worden gerelateerd aan het niveau en de verdeling van economisch, sociaal en menselijk kapitaal. Sociaal kapitaal betreft de netwerken in de samenlevingen gebaseerd op gemeenschappelijke waarden. Het is de smeerolie die de samenleving draaiende houdt. Menselijk kapitaal staat voor het niveau van kennis en vaardigheden waarover mensen beschikken alsmede voor de gezondheidstoestand van mensen. Ongelijke toegang tot onderwijs en gezondheidszorg kan dus leiden tot inkomens- en vermogensongelijkheid. Omgekeerd geldt natuurlijk ook dat plotse of gaandeweg optredende gezondheidsproblemen een aanvankelijk goede positie op de arbeidsmarkt en dito goede welvaartspositie danig kunnen ondermijnen. Inzet van CBS is de ongelijkheid binnen de drie pijlers economisch, sociaal en menselijk kapitaal zo optimaal mogelijk te meten, en zowel als geheel als in de afzonderlijke deelcomponenten alsook in onderlinge samenhang te bezien en te beschrijven.

Aldus wordt op langere termijn voorzien in een dekkende set specificaties die tezamen, eventueel in de vorm een overkoepelende, samenvattende indicator, uitdrukking geven aan het brede spectrum van ongelijkheid.

8.2 Inkomensparade en inkomensongelijkheid

De inkomensparade van Pen

De parade van reuzen en dwergen, in 1971 geïntroduceerd door de Nederlandse econoom Jan Pen, is een sprekende manier om de inkomens- (of vermogens) verdeling in kaart te brengen. In de parade van Pen komen personen achter elkaar op volgorde van de hoogte van hun inkomen in een uur tijd voorbij. Daarbij is de lengte van de personen evenredig gemaakt aan hun inkomen. Zo krijgen mensen met een inkomen dat gelijk is aan het gemiddelde een lengte van 1,74 meter, de lengte van de gemiddelde Nederlander. Mensen met een lager inkomen dan gemiddeld worden als het ware in elkaar geduwd, terwijl mensen met een hoger inkomen reusachtige proporties kunnen aannemen.

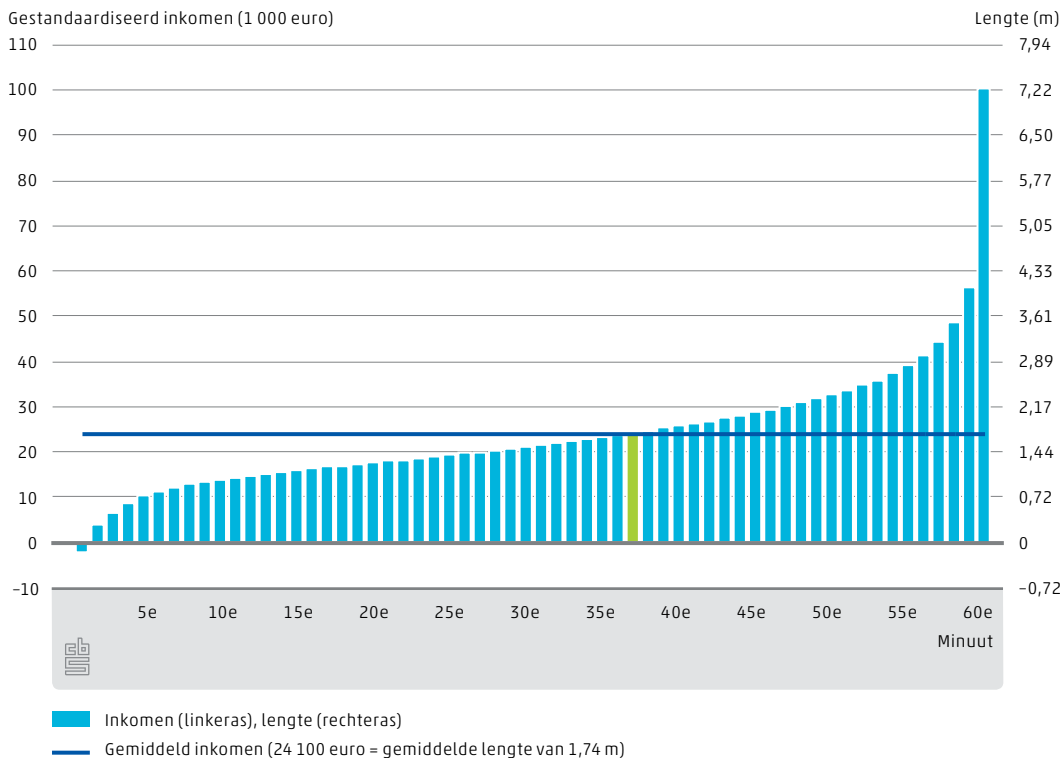
Met het gestandaardiseerde huishoudensinkomen (zie paragraaf 2.2) als uitgangspunt van de parade, kunnen alle personen uit een huishouden in de parade meelopen (uiteraard hebben alle leden van een huishouden dan dezelfde lengte), of wordt een huishouden vertegenwoordigd door één van hen. In 2014 komen in het eerste geval dan zo'n 17 miljoen personen in een uur voorbij, in het tweede geval 7,5 miljoen huishoudens. In deze paragraaf bestaat de stoet uit huishoudens.

De dwergen lopen voorop

Als de stoet zich in beweging zet, lijkt er in de eerste minuut aanvankelijk niets te zien. De huishoudens die in de parade voorop lopen hebben een negatief inkomen en daardoor ook een negatieve lengte. Ze lopen als het ware ondersteboven. In 2014 trof dit 37 duizend huishoudens. Vaak gaat het hierbij om ondernemershuishoudens waarvan de onderneming verlies draait. Vervolgens lopen langere tijd dwergen voorbij: huishoudens met een gering inkomen, vaak bestaande uit een uitkering of pensioen. Zo komen alleenstaande bijstandontvangers die geen huurtoeslag ontvangen in de vijfde minuut voorbij. AOW-ontvangers zonder aanvul-

lende inkomsten zijn in de achtste minuut te zien. Vanaf dat moment passeren de gepensioneerden die naast hun AOW wel extra inkomsten als huurtoeslag of een aanvullend pensioen hebben.

8.2.1 Parade van Pen: inkomensverdeling van huishoudens, 2014*

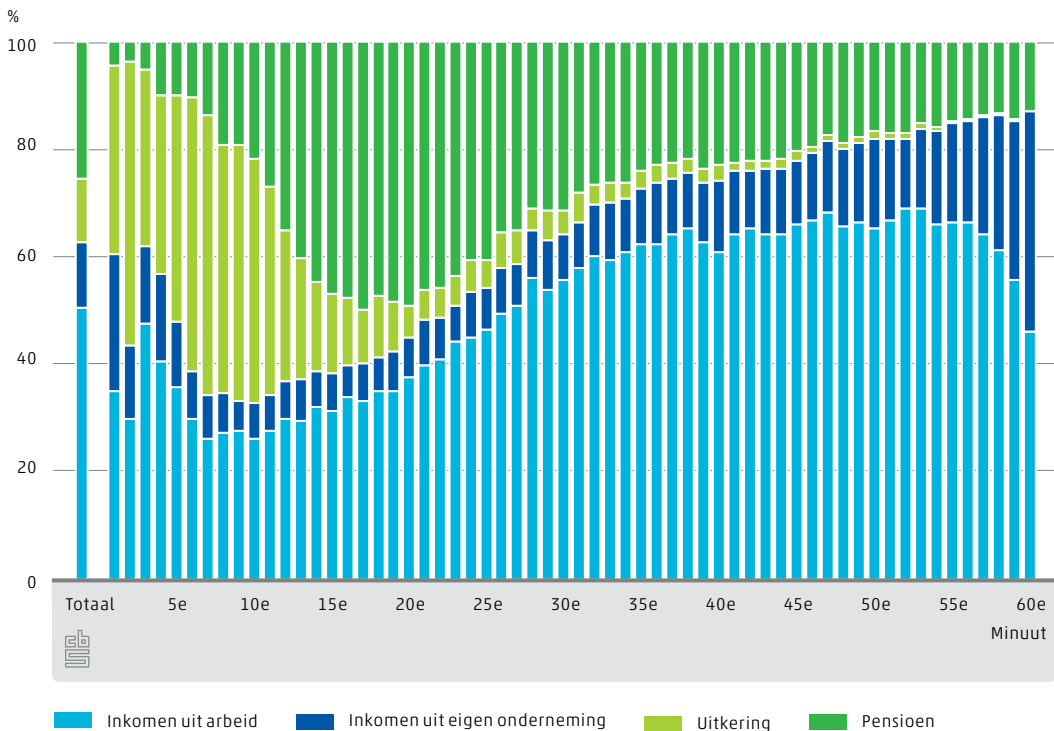

Het gemiddelde inkomen passeert in de 37ste minuut

Na precies 30 minuten passeert het middelste ofwel mediane inkomen (21,4 duizend euro). Het huishouden met het gemiddelde inkomen (24,1 duizend euro) is dan nog niet te zien geweest. Dit verschijnt, doordat de inkomens scheef verdeeld zijn, pas in de 37ste minuut op het toneel. De meeste huishoudens die nu nog langskomen zijn werknemers- of ondernemershuishoudens.

8.2.2 Parade van Pen: huishoudens naar voornaamste inkomensbron per minuut, 2014*

Reuzen van dik 7 meter lang sluiten de parade

De laatste tien minuten van de optocht neemt de lengte van de deelnemers spectaculair toe, van bijna 2,5 meter naar ruim 7 meter. Huishoudens met een inkomen van minstens 50 duizend euro, bijna 280 duizend stuks, passeren in de laatste twee, drie minuten. De laatste minuut is weggelegd voor de echte reuzen. Het gemiddelde inkomen van de dan voorbijtrekkende huishoudens bedraagt een ton. Naar verhouding betreft het hier vaak ondernemersgezinnen.

Ongelijkheid grosso modo vrijwel stabiel

De waarde van de Gini-coëfficiënt was in 2014 gelijk aan 0,29. In de laatste vijftien jaar is de inkomensongelijkheid volgens deze maatstaf vrij stabiel gebleven. Wel was er in de jaren 2006–2008 een kleine onderbreking in dit verder constante beeld te zien. Dit was het gevolg van een fiscale maatregel die het voor directeuren-grotaandeelhouders aantrekkelijk maakte zich in 2007 veel dividend

uit te keren. De Ratio 80/20, die alleen gewicht geeft aan de uiteinden van de verdeling, laat evenwel zien dat de hoogste en laagste inkomens per saldo wat uit elkaar gegroeid zijn. Hadden de rijkste huishoudens in 2001 nog ruim 4 keer zoveel inkomen als de armste, in 2014 was dat bijna 4,5 keer zoveel.

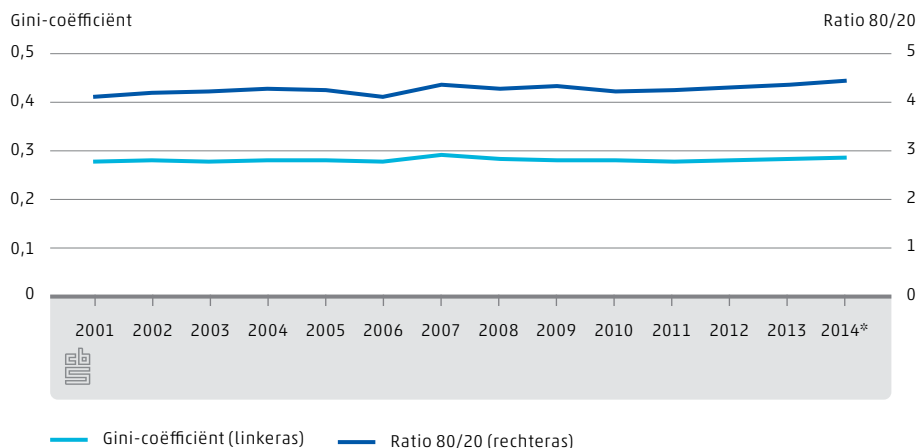

Maten voor (veranderingen in) ongelijkheid

Iemand die de Parade van ongelijke inkomens (of vermogens) elk jaar voorbij ziet komen zal zich afvragen hoe deze ongelijkheid van jaar tot jaar verandert. Om daarover iets te kunnen zeggen kan de ongelijkheid in één getal uitgedrukt worden. Hiervoor zijn verschillende maatstaven ontwikkeld (zie Van den Brakel-Hofmans, 2007). De internationaal meest gebruikte is de *Gini-coëfficiënt*. De waarde hiervan varieert tussen 0 (iedereen heeft een gelijk inkomen) en 1 (een huishouden beschikt over het volledige inkomen, de rest heeft niets). De Gini-coëfficiënt beschrijft vooral goed wat er gebeurt in het brede midden van een verdeling. Een maatstaf die zich richt op de uiteinden is de *Ratio 80/20*, de verhouding tussen het totale inkomen van de hoogste en van de laagste inkomenskwintielgroep. Het negatieve totale vermogen in de eerste kwintielgroep maakt de Ratio 80/20 ongeschikt om vermogensongelijkheid te meten. Ook kan de waarde van de Gini-coëfficiënt groter dan 1 uitpakken bij veel negatieve vermogens (of inkomens) in een groep. In de lastiger te interpreteren *Theilcoëfficiënt* kunnen negatieve vermogens en inkomens via een omweg wel worden verdisconteerd.

8.2.3 Inkomensongelijkheid van huishoudens

4,5 maal zo veel inkomen voor
hoogste als voor laagste inkomens

Inkomensverschillen in Nederland relatief klein

Vergeleken met andere EU-lidstaten is de inkomensongelijkheid in Nederland laag. In Tsjechië en Slovenië is de ongelijkheid het kleinst, gevolgd door de Scandinavische lidstaten Zweden en Finland. In lidstaten met een verhoudingsgewijs laag gemiddeld inkomen – zoals de voormalige Oostbloklanden en de Zuid-Europese landen – zijn de inkomensverschillen doorgaans groot. Uitzonderingen zijn Tsjechië, Slovenië en Slowakije, met zowel geringe inkomens als een lage inkomensongelijkheid. Van de oude lidstaten hebben de Angelsaksische landen relatief hoge inkomens. Maar er zijn ook grote verschillen tussen rijk en arm vanwege een sober vangnet aan uitkeringen, zoals in het Verenigd Koninkrijk.

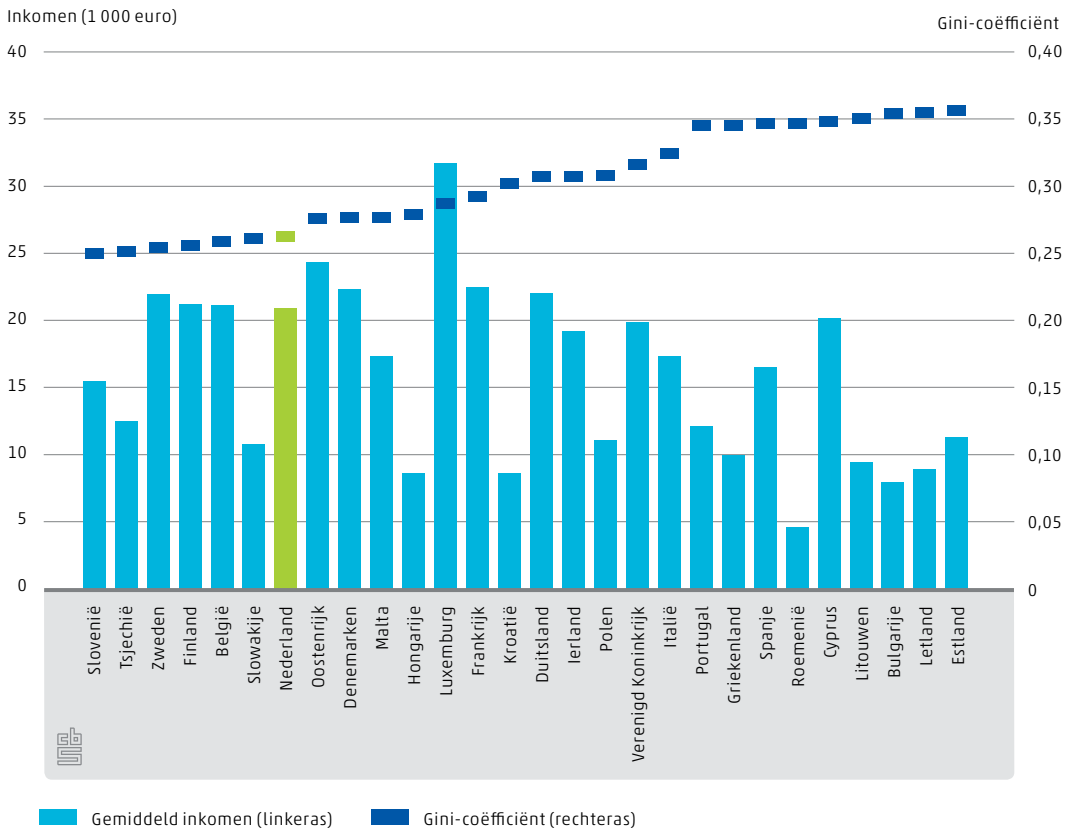

Meeste Nederlanders willen minder inkomensverschillen

Volgens het Nationaal Kiezersonderzoek van 2012 vindt bijna 60 procent van de volwassen Nederlanders dat de inkomensverschillen kleiner moeten worden. Ruim een kwart wil op dit punt niets veranderen, terwijl 15 procent juist pleit voor grotere verschillen. Over deze kwestie wordt er op alle inkomensniveaus vrijwel gelijk gedacht (Van den Brakel en Linssen, 2013).

8.2.4 Gemiddeld inkomen¹⁾ en inkomensongelijkheid (Ginicoëfficiënt) in EU-lidstaten, 2014²⁾

- ¹⁾ Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen, gecorrigeerd voor nationale verschillen in koopkracht (PPP).
²⁾ De uitkomsten voor Nederland verschillen met de reguliere CBS-cijfers elders in deze paragraaf vanwege bron- en definitieverschillen.

Meeste ongelijkheid onder jongeren en zelfstandigen

De inkomens van huishoudens met een hoofdkostwinner tot 25 jaar zijn ongelijker verdeeld dan die in andere leeftijdsgroepen. Dit komt door hun verscheidenheid aan maatschappelijke activiteit. Een derde van hen is zelfstandig wonend student met een relatief laag inkomen, terwijl meer dan de helft een substantiële baan heeft en daarmee een hoger inkomen. De inkomens lopen naar verhouding weinig uiteen bij 65-plusshuishoudens. De meesten van hen hebben naast de AOW-uitkering een werkgerelateerd pensioen.

Onder huishoudens die voornamelijk leven van winst uit de eigen onderneming zijn de inkomensverschillen veel groter dan onder huishoudens met hoofdzakelijk inkomen uit loon, een uitkering of pensioen. Zelfstandigen kunnen immers behoorlijke winsten maken, maar ook verlies lijden.

Verschillen bij jongeren toegenomen, daling bij zelfstandigen

In 2014 was de inkomensongelijkheid onder de jongste huishoudens groter dan in 2001. De toename deed zich vooral tussen 2011 en 2014 voor. Mede door de economische crisis die eind 2008 z'n intrede deed, zijn jongeren langer gaan doorleren. Onder jonge huishoudens kwamen daardoor steeds meer lage inkomens tegenover steeds minder hoge inkomens, wat de ongelijkheid deed stijgen.

Zelfstandigen zagen hun ongelijkheid tijdens de crisis afnemen. De groep zelfstandigen groeide toen flink in omvang, vooral doordat er steeds meer zzp'ers kwamen. Daarbij steeg het gemiddeld inkomen van de zelfstandigen onderaan de inkomensladder, terwijl het aan de bovenkant daalde.

8.2.5 Inkomensongelijkheid naar kenmerken van het huishouden

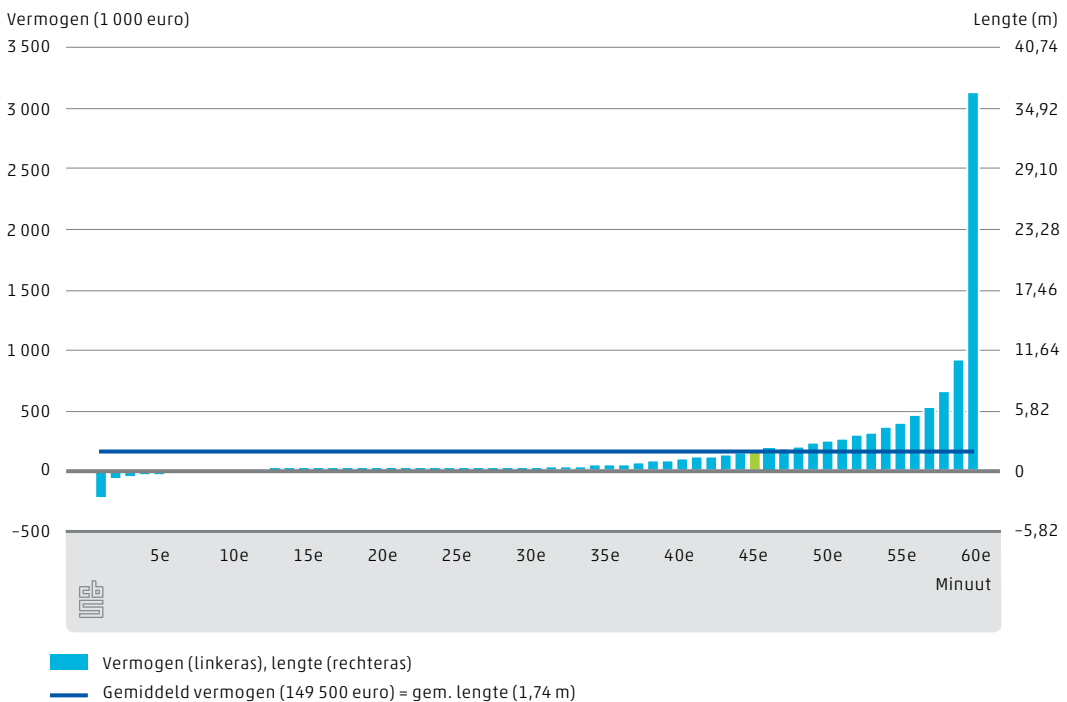
	Gini-coëfficiënt			Ratio 80/20		
	2001	2007	2014*	2001	2007	2014*
Totaal	0,28	0,29	0,29	4,11	4,35	4,44
Leeftijd hoofdkostwinner						
Tot 25 jaar	0,34	0,36	0,41	7,33	7,77	11,43
25 tot 45 jaar	0,26	0,27	0,27	3,88	4,09	4,13
45 tot 65 jaar	0,28	0,29	0,29	4,20	4,34	4,42
65 jaar en ouder	0,24	0,25	0,23	3,07	3,20	2,95
Voornaamste inkomensbron						
Inkomen uit arbeid	0,23	0,24	0,25	3,28	3,34	3,73
Inkomen uit eigen onderneming	0,42	0,43	0,38	12,63	12,03	8,62
Uitkering of pensioen	0,23	0,24	0,25	3,23	3,45	3,70
waaronder						
werkloosheidsuitkering	0,23	0,23	0,20	3,24	3,17	2,91
ziekte/ arbeidsongeschiktheiduitkering	0,19	0,17	0,17	2,56	2,34	2,35
pensioenuitkering	0,21	0,21	0,21	2,71	2,73	2,73
uitkering sociale voorzieningen (bijstand e.d.)	0,15	0,14	0,14	2,18	2,16	2,23

8.3 Vermogensparade en vermogensongelijkheid

Een lange stoet van dwergen

Net als voor de inkomensverdeling (paragraaf 8.2) kan de parade van Pen ook opgesteld worden voor de vermogensverdeling. In een stoet van één uur trekken eerst dwergen met schulden en uiteindelijk zeer vermogende reuzen voorbij.

8.3.1 Parade van Pen: huishoudens naar hoogte van het vermogen, 1 januari 2014*

De parade speelt zich de eerste 9 minuten onder de grond af. Deze huishoudens hebben een negatief vermogen en daardoor ook een negatieve lengte. Het gaat hier vooral om werknemershuishoudens met een eigen woning waarvan de hypotheekschuld hoger is dan de waarde van de woning. Tevens omvat deze groep betrekkelijk veel zelfstandigen met een negatief vermogen.

De volgende 10 minuten komen enkel dwergen voorbij. Deze groep huishoudens heeft een vermogen van hooguit 2 duizend euro en is voor het levensonderhoud vooral aangewezen op een uitkering. Ook hierna komen nog steeds dwergen voorbij: hun vermogen is zeer gering in vergelijking tot het gemiddelde. Onder hen bevinden zich steeds meer gepensioneerden die in hun leven een bescheiden spaarpotje hebben opgebouwd.

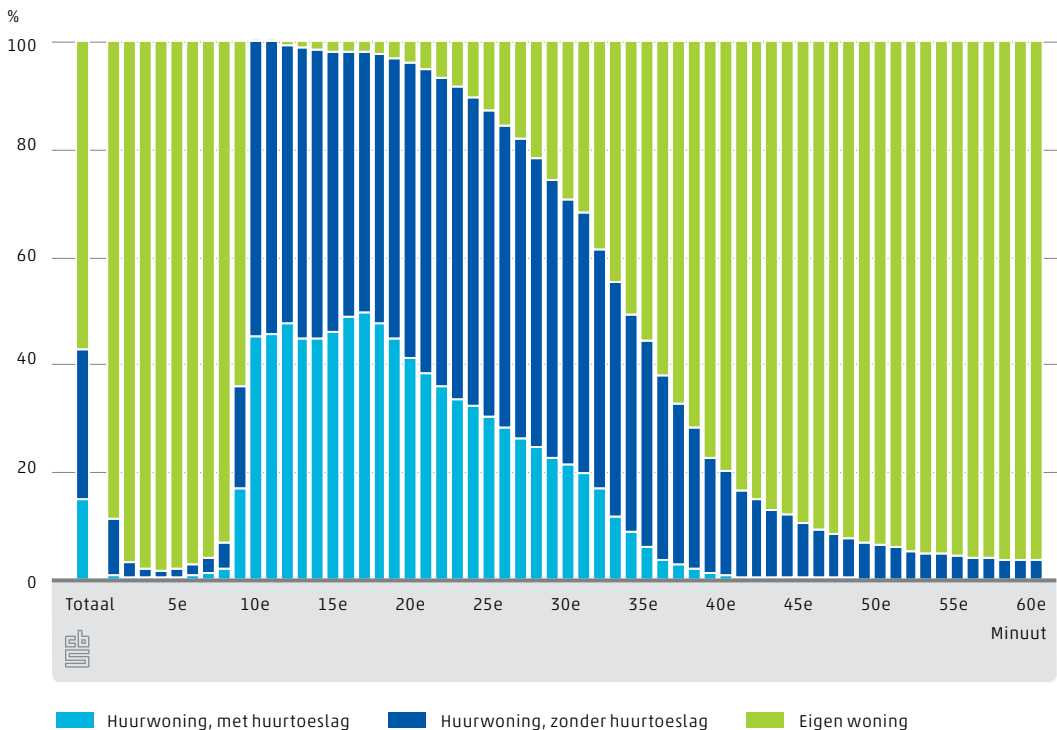
Gemiddeld vermogen passeert in de 45ste minuut

Na een half uur, op de helft van de stoet, komt een huishouden voorbij met een vermogen van 19 duizend euro. Het gaat nog steeds om een dwerg van slechts 22 centimeter. Pas in de 45^e minuut, passeert het huishouden met een vermogen dat gelijk is aan het gemiddelde van 150 duizend euro.

Eigenwoningbezit overheerst in laatste deel van de optocht

Al 10 minuten voordat het gemiddelde voorbij kwam, trokken hoofdzakelijk eigenwoningbezitters voorbij, en dat zal tot het eind van de optocht zo blijven. De eigen woning is het voornaamste vermogensbestanddeel van veel huishoudens. In de staart van de optocht gaat het vaak om oudere mensen die door te sparen de schuld op hun woning geheel of grotendeels hebben afgelost. Voor jonge woningbezitters rust hier nog vaak een grote hypotheekschuld op, zodat hun vermogen laag of zelfs negatief kan zijn. Zij waren al te vinden in de kop van de stoet. Als de huizenprijzen stijgen, kunnen zij wel zomaar flink in lengte toenemen en een betere positie in de optocht innemen. Voor een deel van de eigenwoningbezitters geldt overigens dat hun vermogen onderschat is, doordat informatie over het opgebouwde tegoed van een spaar- of beleggingshypotheek ontbreekt.

8.3.2 Parade van Pen: huishoudens naar hoogte van vermogen en woonsituatie, 1 januari 2014*

Reuzen met een vermogen van 3 miljoen of meer

In de laatste minuten van de parade neemt de lengte van personen reusachtig snel toe. In de voorlaatste minuut passeren de eerste reuzen met een gemiddeld vermogen van ruim 900 duizend euro. De laatste minuut is weggelegd voor de echte reuzen. Deze, bijna 125 duizend, huishoudens hebben gemiddeld een vermogen van meer dan 3 miljoen euro. Zij bezitten 35 procent van het totale vermogen. In deze groep zijn ruim vier op de tien zelfstandig ondernemer, terwijl een op de vier gepensioneerd is.

Vermogensongelijkheid in 2014 niet verder toegenomen

Een kleine groep huishoudens bezit een groot deel van het totale vermogen van de huishoudens. De waarde van de Gini-coëfficiënt kwam in 2014 uit op 0,894. Daarmee was er sprake van een relatief grote ongelijkheid in vermogen.

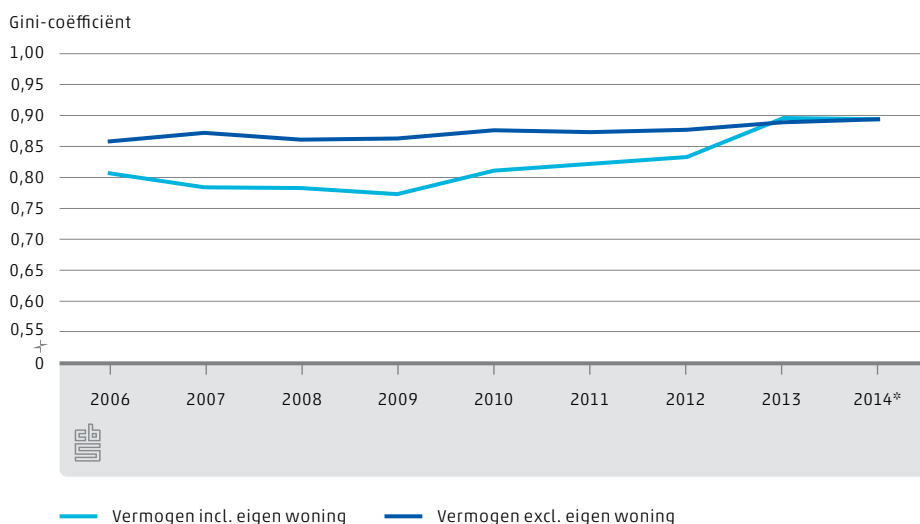

Tussen 2006 en 2009 is de vermogensongelijkheid verminderd. Vanaf 2009 is er een duidelijke toename in de ongelijkheid van vermogens, als gevolg van de daling van de huizenprijzen tijdens de crisis. Gemiddeld is de eigen woning goed voor meer dan de helft van het vermogen van huishoudens. Bijna zes op de tien huishoudens bezit een eigen huis. Met een hoge hypotheekschuld heeft een daling van de woningwaarde verhoudingsgewijs een groot effect op het vermogen. Dit effect is kleiner bij huishoudens met een hoger vermogen, die vaak ook over bijvoorbeeld spaartegoeden en aandelen beschikken. Doordat de huizenprijzen zich in 2014 stabiliseerden, kwam er ook een eind aan de toename in de vermogensongelijkheid.

0,894: hoge waarde Gini-coëfficiënt voor vermogensongelijkheid Nederland

8.3.3 Vermogensongelijkheid van huishoudens, 1 januari

Meeste ongelijkheid onder jongeren

In sommige groepen komen naar verhouding veel negatieve vermogens voor, wat een lastig interpreteerbare Gini-coëfficiënt tot gevolg heeft (een waarde groter dan 1). Daarom is voor de vermogensongelijkheid naar kenmerken gekeken naar de Theil-coëfficiënt (zie paragraaf 8.2).

Vermogensongelijkheid wordt minder naarmate de leeftijd hoger is. De vermogens van jonge huishoudens zijn ongelijker verdeeld dan die in andere groepen. Dit komt door de sterke diversiteit in woonsituatie binnen deze groep. Zij bestaat uit huishoudens in een huurwoning met een doorgaans zeer bescheiden spaarpot, maar ook uit starters op de woningmarkt die kampen met een forse hypotheekschuld en vaak een aanzienlijke onderwaarde van hun woning.

Vermogens werknemers verschillen flink

De uitsplitsing naar voornaamste inkomensbron maakt duidelijk dat de vermogensverschillen bij werknemers groter zijn dan bij zelfstandig ondernemers. Dit komt doordat tot de groep werknemers naast werkenden in dienstverband met een veelal bescheiden vermogen ook directeuren-grootaandeelhouders met doorgaans een aanzienlijk vermogen behoren. Onder uitkeringsontvangers hebben degenen met bijstand de hoogste vermogensongelijkheid. Dit komt doordat 95 procent van de bijstandsontvangers een negatief of beperkt vermogen heeft, terwijl de rest over een substantiëler vermogen beschikt.

Vermogensverschillen groot onder huurders

Bij huishoudens met een huurwoning is de vermogensongelijkheid substantieel groter dan bij eigenwoningbezitters. Zelfs als de eigen woning buiten beschouwing blijft hebben huurders een hogere vermogensongelijkheid dan eigenwoningbezitters. Tot de huurders behoren namelijk relatief veel huishoudens met weinig vermogen, zoals jongeren, alleenstaanden en eenoudergezinnen, maar ook veel ouderen die gedurende hun leven vaak een flink vermogen hebben opgebouwd. Onder huurders met huurtoeslag is de ongelijkheid tussen 2011 en 2014 flink toegenomen. In deze periode groeide de groep toeslagontvangers met een negatief of beperkt vermogen, terwijl er steeds minder vermogende toeslagontvangers waren.

Voor alle andere bevolkingsgroepen volgt de vermogensongelijkheid de trend van de totale vermogensongelijkheid.

8.3.4 Vermogensongelijkheid (Theil-coëfficiënt) naar kenmerken van het huishouden, 1 januari

	2006	2009	2011	2014*
Totaal	1,4	1,3	1,5	1,8
Leeftijd hoofdkostwinner				
Tot 25 jaar	2,6	2,5	3,0	3,2
25 tot 45 jaar	1,7	1,6	2,2	3,1
45 tot 65 jaar	1,1	1,1	1,3	1,6
65 jaar en ouder	1,1	0,9	1,1	1,2
Voornaamste inkomensbron				
Inkomen uit arbeid	1,4	1,3	1,6	2,1
Inkomen uit eigen onderneming	1,2	1,2	1,4	1,7
Uitkering of pensioen	1,2	1,0	1,1	1,3
waaronder				
werkloosheidsuitkering	1,4	1,1	1,4	1,7
ziekte/ arbeidsongeschiktheiduitkering	1,3	1,4	1,5	1,7
pensioenuitkering	0,9	0,8	0,9	1,0
uitkering sociale voorzieningen (bijstand e.d.)	2,8	2,9	2,7	3,2
Woonsituatie				
Eigen woning	0,9	0,8	1,1	1,4
Huurwoning	2,1	2,0	2,1	2,3
met huurtoeslag	1,3	1,3	1,4	2,0
zonder huurtoeslag	2,0	1,8	1,9	2,1

8.4 Welvaartsongelijkheid

In paragraaf 7.3 is op basis van het inkomen en vermogen van huishoudens vastgesteld of zij een al dan niet hoge welvaart hebben. Met die indeling is het niet mogelijk om ongelijkheid in welvaart te beschrijven zoals elders in dit hoofdstuk. Daarvoor is het nodig (het niveau van) welvaart uit te drukken in één getal. In principe zijn er oneindig veel mogelijkheden om een welvaartsindicator te maken op basis van inkomen en vermogen. Hier is aangesloten bij een combinatie van inkomen en vermogen, zoals dit in OECD (2013) is voorgesteld.

Welvaartsindicator

De in deze paragraaf gebruikte, experimentele, welvaartsmaat gaat uit van het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen waaraan een deel van het gestandaardiseerde vermogen (zie bijlage A) wordt toegevoegd. Dit deel is groter naarmate de levensverwachting van de hoofdkostwinner van het huishouden korter is. De gedachte hierachter is dat er met het oplopen van de leeftijd steeds minder jaren resteren om het vermogen op te eten. In formule ziet de welvaartsmaat er zo uit:

Welvaart = gestandaardiseerd inkomen + α × gestandaardiseerd vermogen,

met α gelijk aan $1/\text{levensverwachting}$ van de hoofdkostwinner van het huishouden. De levensverwachting hangt af van de leeftijd en het geslacht van de hoofdkostwinner (www.cbs.nl/statline). Merk op dat de zo gedefinieerde welvaart niet expliciet rekening houdt met een overdracht van vermogen aan de eventuele partner of kinderen.

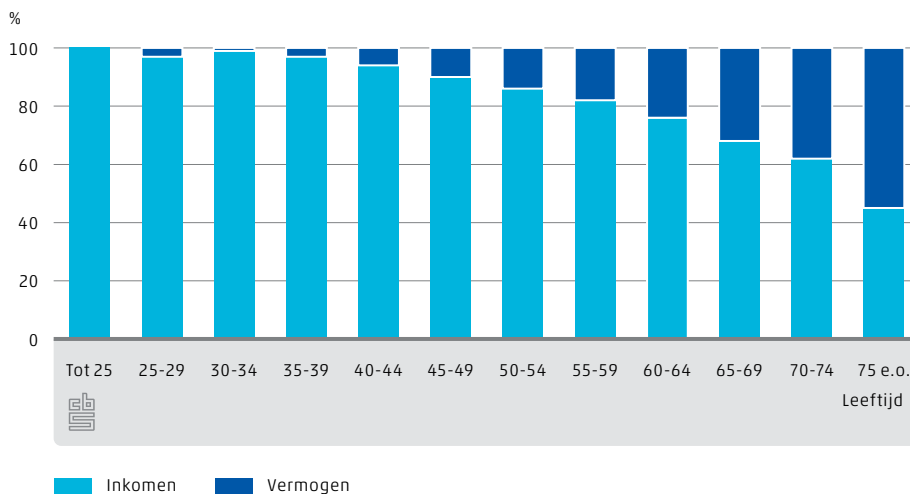
De welvaart is in deze paragraaf gebaseerd op het inkomen in 2013 en het vermogen per 1 januari 2014.

Vermogen bepaalt welvaart voor ouderen

De samenstelling van de welvaart varieert per leeftijdsgroep. Bij jonge huishoudens wordt welvaart vooral bepaald door het inkomen. Zij hebben immers nog nauwelijks vermogen opgebouwd (zie paragraaf 6.5) dat bovendien bij hen slechts voor een klein deel meetelt in hun welvaart. Naarmate de leeftijd toeneemt wordt het vermogen steeds belangrijker voor de welvaart van huishoudens. Toch speelt het inkomen tot 75 jaar de hoofdrol in de welvaart. Bij 75-plussers heeft het vermogen de overhand. Deze groep heeft nog maar een korte levensverwachting, waardoor het doorgaans al hoge vermogen fors meetelt in de welvaartsmaat.

8.4.1 Samenstelling van de welvaart naar leeftijd hoofdkostwinner, 2013

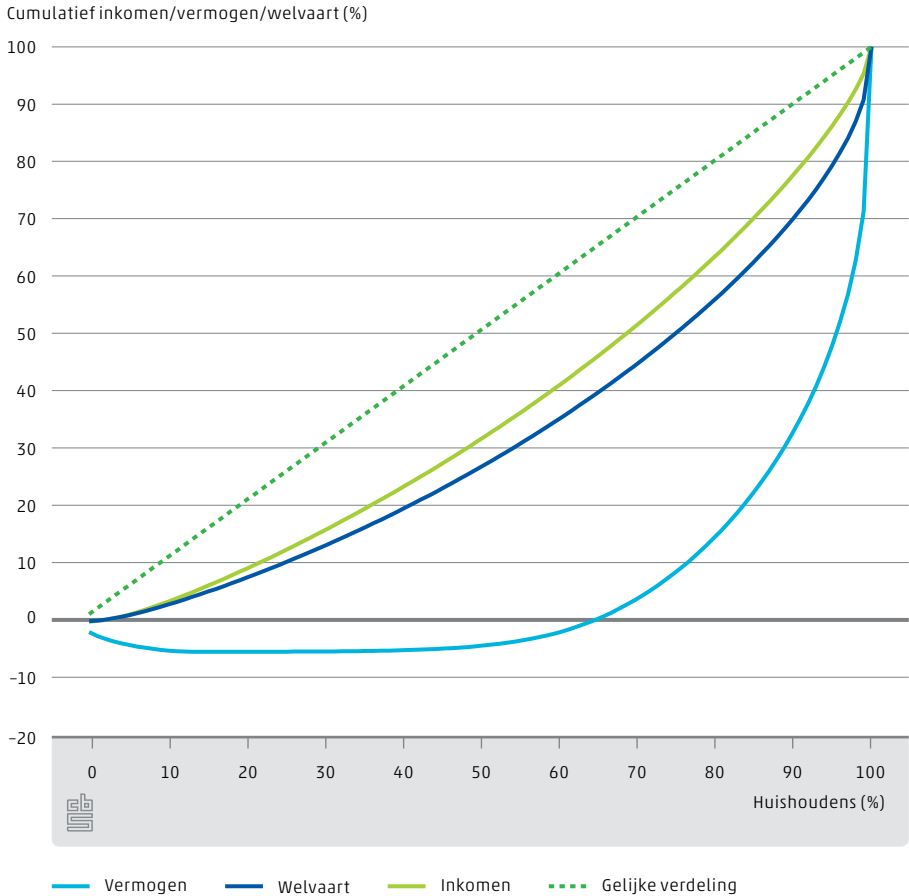
Geringe invloed van vermogen op welvaartsverschillen

De voorgaande paragrafen lieten zien dat het vermogen aanmerkelijk ongelijker verdeeld is dan het inkomen. Begin 2014 was 85 procent van het vermogen in handen van de twintig procent meest vermogende huishoudens. Vier vijfde van de huishoudens verdeelde dus de overige 15 procent, waarvan een aanzienlijk deel een negatief vermogen had.

De twintig procent hoogste inkomens beschikten in 2013 over 37 procent van het totale inkomen. Ook op het vlak van welvaart is de ongelijkheid aanzienlijk kleiner dan bij vermogen. De twintig procent huishoudens met de hoogste welvaart bezaten 43 procent van de totale welvaart. Een negatieve welvaart komt weinig voor. Minder dan één procent van de huishoudens had hiermee te maken.

De verdeling van welvaart toont dus min of meer hetzelfde beeld als bij inkomen. Net als de inkomensongelijkheid, is de welvaartsongelijkheid in de periode 2006–2013 dan ook vrijwel stabiel gebleven.

8.4.2 Lorenz-curven van inkomen (2013), vermogen (1-1-2014) en welvaart

Welvaartsongelijkheid onder jongeren en ouderen het hoogst

In 2013 was de Gini-coëfficiënt voor welvaart gelijk aan 0,37. Voor jongeren en ouderen lag deze hoger. Bij jongeren komt dit doordat de welvaart vrijwel alleen van het inkomen afhangt en de inkomens van jongeren immers flink uiteen liepen (zie paragraaf 8.2). Bij ouderen bepalen de verschillen tussen huurders en eigenwoningbezitters de bovengemiddelde ongelijkheid in welvaart. Het inkomen en vermogen van oudere huurders zijn relatief gering, terwijl beide juist hoog zijn onder oudere eigenwoningbezitters.

De ratio 80/20 geeft de verhouding tussen de staarten van de welvaartsverdeling weer. De top 20 procent jongeren is tien keer zo welvarend als de onderste 20 procent. Bij ouderen is dit verschil kleiner, maar nog altijd bijna zeven keer.

8.4.3 Welvaartsongelijkheid naar leeftijd van de hoofdkostwinner, 2013

	Gini-coëfficiënt	Ratio 80/20
Totaal	0,37	6,44
Leeftijd hoofdkostwinner		
Tot 25 jaar	0,40	9,92
25 tot 45 jaar	0,28	4,25
45 tot 65 jaar	0,33	5,23
65 jaar en ouder	0,42	6,71

8.5 Regionale verschillen in inkomens- en vermogensongelijkheid

Grootste inkomensongelijkheid in rijke gemeenten

In 2013 was de ongelijkheid in het gestandaardiseerde inkomen van huishoudens gemeten met de Gini-coëfficiënt gelijk aan 0,28. In gemeenten met een hoog inkomen zoals Wassenaar, Blaricum, Laren en Bloemendaal (zie paragraaf 2.5) was de inkomensongelijkheid fors hoger. Zo was de Gini-coëfficiënt in Wassenaar gelijk aan 0,44 en die in Blaricum 0,43.

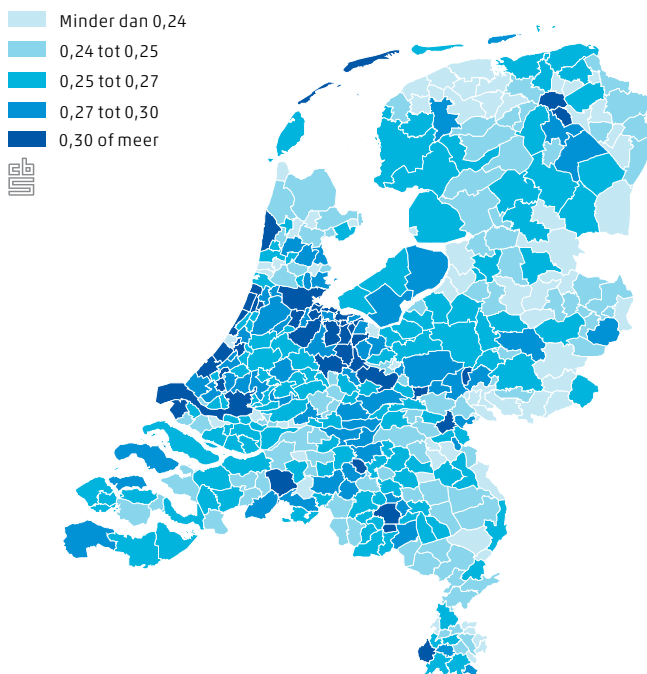
Niet alleen in rijke gemeenten is doorgaans sprake van een hoge ongelijkheid. Ook in studentensteden lopen de inkomens vaak flink uiteen. In zulke steden staat het geringe inkomen van studentenhuishoudens immers in schril contrast met dat van andere inwoners.

Inkomensverschillen in arme gemeenten beperkt

Waar een hoog aantal studenten doorgaans samengaat met een grote ongelijkheid, kennen gemeenten met relatief veel ouderen of overwegend lage inkomens in de regel geringe inkomensverschillen (Van den Brakel en Ament, 2010). Zo hebben vergrijsde gemeenten in de regio Parkstad Limburg, zoals Brunssum en Kerkrade, een naar verhouding lage inkomensongelijkheid.

De waarde van de Gini-coëfficiënt is in beide gemeenten 0,22. Ook in andere gemeenten met een naar verhouding laag inkomen, zoals Achtkarspelen en Pekela, is de ongelijkheid relatief gering.

8.5.1 Inkomensongelijkheid (Gini-coëfficiënt) per gemeente, 2013

Hoge vermogensongelijkheid in grote steden

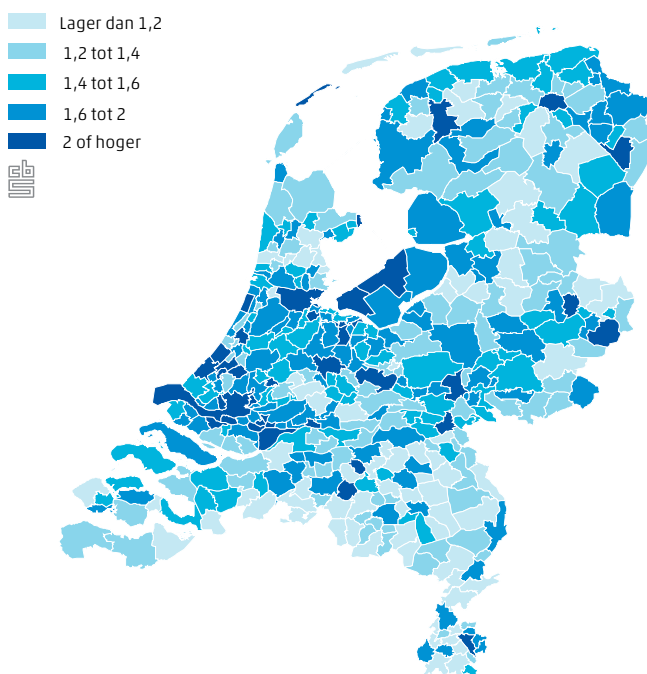
Begin 2014 was de vermogensongelijkheid van huishoudens gemeten met de Theil-coëfficiënt gelijk aan 1,82. In gemeenten met een laag vermogen zoals Enschede, Schiedam, Almere en Lelystad was de vermogensongelijkheid fors hoger. Ook Rotterdam, Den Haag en Amsterdam kenden een grote vermogensongelijkheid. Zo was de Theil-coëfficiënt in Amsterdam gelijk aan 2,92, in Rotterdam 2,75 en die in Den Haag 2,50. De grote steden kennen veel jongeren, uitkeringsontvangers en niet-westerse allochtonen met een vermogen dat een stuk lager is dan dat van de andere inwoners.

Vermogensverschillen in rijke gemeenten gering

In gemeenten met naar verhouding veel ouderen, die gedurende hun leven een flink vermogen hebben opgebouwd, is de vermogensongelijkheid doorgaans laag. De kleine gemeenten zoals Reusel-De Mierden, Boekel, Mill en Sint Hubert, Oirschot, Bergeijk en Sint Anthonis in Noord-Brabant hebben een naar verhouding lage vermogensongelijkheid. Ook in andere gemeenten met een hoog vermogen, zoals Staphorst, Ameland, Tubbergen en Edam-Volendam, is de ongelijkheid relatief gering.

8.5.2 Vermogensongelijkheid (Theil-coëfficiënt) per gemeente, 1 januari 2014*

9.

Trends in uitgaven en consumenten- vertrouwen

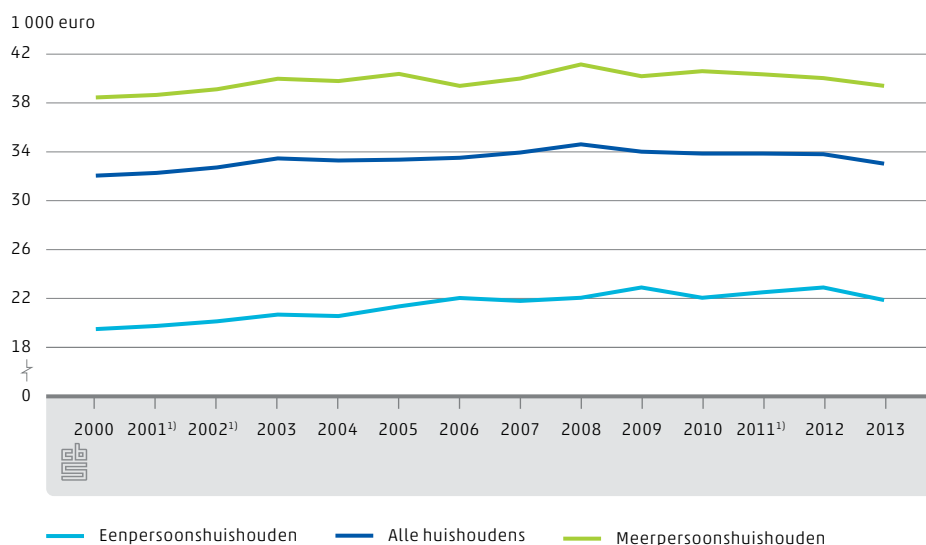
In dit hoofdstuk komen de bestedingen van huishoudens aan de orde. Hoeveel geld geven we waaraan uit? Welke ontwikkelingen zijn in ons bestedingspatroon te onderscheiden? Welke verschillen bestaan er tussen huishoudens? Daarnaast is er aandacht voor de ontwikkelingen in het consumentenvertrouwen, de inschattingen van het economische klimaat en de koopbereidheid.

9.1 Consumptieve uitgaven

Uitgaven van huishoudens de afgelopen jaren gedaald

In 2013 bedroegen de reële uitgaven van Nederlandse huishoudens aan goederen en diensten gemiddeld 33 duizend euro. Dat is ruim 2 procent minder dan in 2012. Tussen 2000 en 2008 namen de uitgaven per huishouden gecorrigeerd voor inflatie met 8 procent toe. De eind 2008 ingezette economische crisis maakten een einde aan de stijgende bestedingen van huishoudens. De uitgaven van huishoudens slonken tussen 2009 en 2013 met 5 procent. Hierdoor werd de toename van de bestedingen in de periode 2000–2008 grotendeels teniet gedaan. De daling is in lijn met de afgenomen koopkracht sinds het uitbreken van de crisis.

9.1.1 Bestedingen van huishoudens (in prijzen van 2013)

¹⁾ De cijfers voor 2001, 2002 en 2011 zijn geïmputeerd.

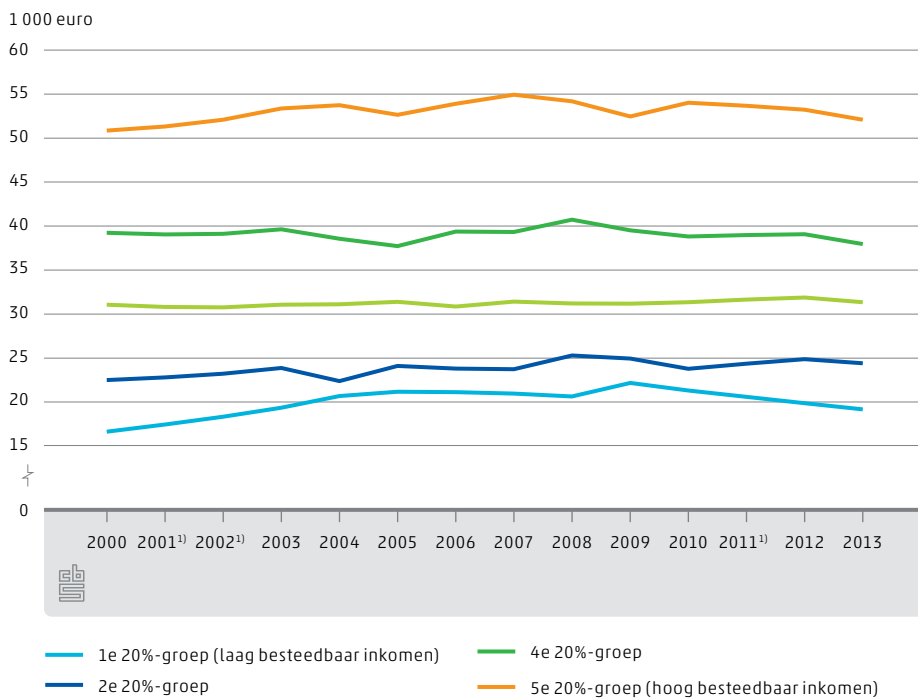
De bestedingen van eenpersoonshuishoudens waren gemiddeld 22 duizend euro in 2013. De uitgaven van meerpersoonshuishoudens lagen met gemiddeld 39 duizend euro een factor 1,8 hoger, terwijl deze huishoudens gemiddeld uit 2,9 personen (in 2000: 3 personen) bestonden. Sinds het begin van de crisis in 2009 daalden de uitgaven van meerpersoonshuishoudens gemiddeld met 4 procent. De bestedingen van eenpersoonshuishoudens schommelden meer in deze periode en daalden met 1 procent minder hard. Tussen 2000 en 2013 stegen de reële uitgaven van eenpersoonshuishoudens met 12 procent, tegen 2 procent bij meerpersoonshuishoudens.

9.2 Ontwikkeling uitgaven in inkomensgroepen

Verschil in de ontwikkeling van de bestedingen bij lagere en middeninkomens

De huishoudens die deel uitmaken van de 20 procent met de laagste besteedbare inkomens waren in 2013 gemiddeld 19,2 duizend euro kwijt aan goederen en diensten. Bij de huishoudens in de groep met de hoogste inkomens waren de uitgaven met gemiddeld 52,1 duizend euro 2,7 keer zo groot. Naarmate het besteedbaar inkomen hoger is nemen de bestedingen toe. Wel wordt dit sterke, evenredige verband vertekend door verschillen in huishoudensgrootte en -samenstelling tussen de inkomensgroepen. Zo herbergen huishoudens in de hogere inkomensgroepen doorgaans meer leden dan in de laagste groep. De algehele daling van de uitgaven tussen 2012 en 2013 had zijn weerslag op alle inkomenskwintielgroepen. Met een teruggang van 3,5 procent was de daling het sterkst in de laagste groep. Dat geeft aan dat de economische crisis, die in 2013 nog nauwelijks aan kracht had ingeboet, de huishoudens aan de onderkant van de inkomensladder het meest parten speelde. Gaan we verder terug in de tijd, dan valt op dat sinds het uitbreken van de crisis de uitgaven van huishoudens in de middelste 20%-groep zich afwijkend ontwikkelden van die in de andere inkomensgroepen. De economische crisis had geen vat op de uitgaven van deze groep, die tussen 2008 en 2012 met ruim 2 procent stegen. In alle andere inkomensgroepen daalden de uitgaven gedurende deze periode met ten minste 2 procent en vertoonden ook meer schommelingen. De daling van de uitgaven na 2009 was met ruim 13 procent het grootst bij huishoudens in de laagste inkomensgroep.

9.2.1 Bestedingen van huishoudens per inkomensgroep (in prijzen van 2013)

¹⁾ De cijfers voor 2001, 2002 en 2011 zijn geïmputeerd.

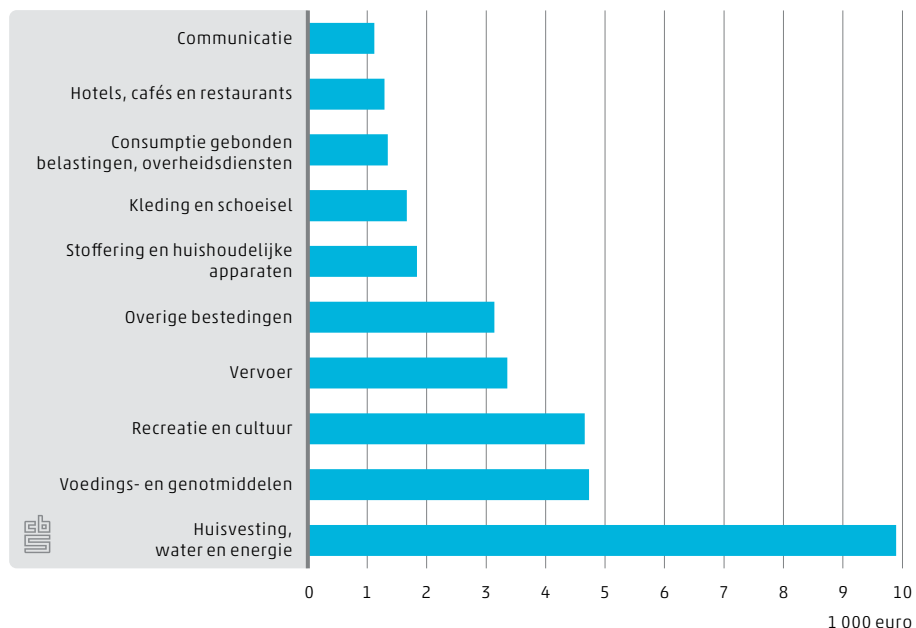
9.3 Posten van uitgaven

Huisvesting, water en energie vormen de grootste uitgavenpost

Huishoudens geven het meeste uit aan huisvesting, water en energie. In 2013 besteedden zij gemiddeld bijna 10 duizend euro aan deze posten, wat neer kwam op 30 procent van de totale bestedingen. Daarna kwamen voedings- en genotmiddelen met ruim 4,7 duizend euro, en recreatie en cultuur met ruim 4,6 duizend euro (beide 14 procent). Aan vervoer gaven huishoudens ruim 3,3 duizend euro uit (10 procent), terwijl de bestedingen aan stoffering en huishoudelijke apparaten 1,8 duizend euro (6 procent) bedroegen. Het minst

gaven huishoudens uit aan communicatie en aan hotels, cafés en restaurants, aan beide posten iets meer dan duizend euro.

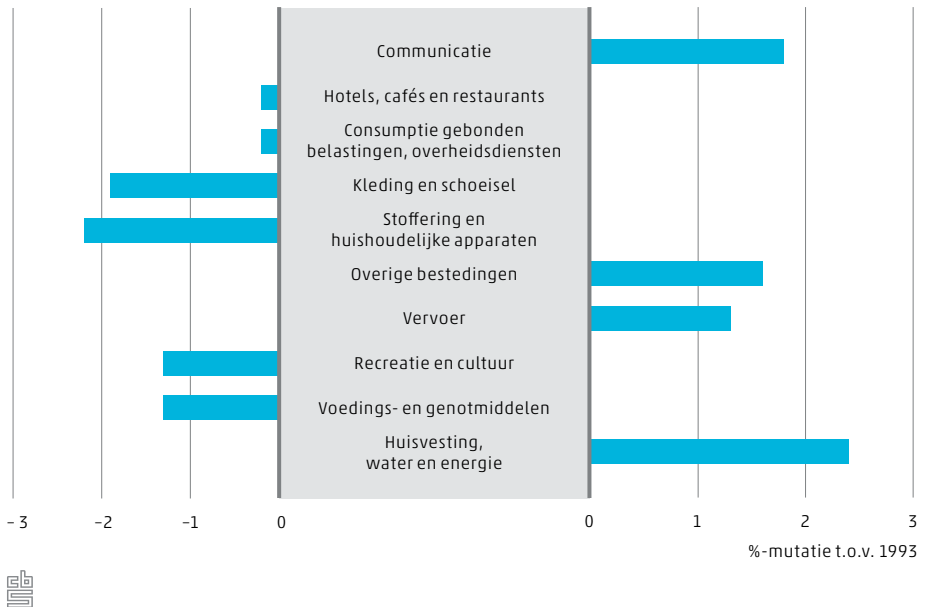
9.3.1 Bestedingen per huishouden, 2013

Meer uitgaven aan communicatie en vervoer in afgelopen 20 jaar

In de afgelopen twintig jaar zijn huishoudens relatief meer gaan uitgeven aan huisvesting, water en energie en aan communicatie, vervoer en overige bestedingen, waaronder gezondheid. In 2013 gaven zij 53 procent van hun budget uit aan deze posten, 7 procent meer dan in 1993. Tegelijk met deze groei daalden de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen, kleding en schoeisel en stoffering en huishoudelijke apparaten. Ook het aandeel van recreatie en cultuur in het bestedingspatroon daalde, terwijl het aandeel van hotels, cafés en restaurants de afgelopen twintig jaar nagenoeg constant bleef.

9.3.2 Ontwikkeling bestedingspatroon per huishouden, 2013

Groot deel budget van jong en oud naar huisvesting, water en energie

Zowel bij huishoudens met een hoofdkostwinner tot 35 jaar als huishoudens met een hoofdkostwinner van 65 jaar of ouder, zijn de uitgaven aan huisvesting, water en energie relatief het hoogst. In beide groepen slorpen deze uitgaven een derde van het totale budget op. Huishoudens met een hoofdkostwinner tussen 45 en 55 jaar geven relatief het meeste uit aan voedings- en genotmiddelen, kleren en schoenen en recreatie en cultuur.

14% van bestedingen gaat naar voedings- en genotmiddelen

Hoge inkomens geven veel uit aan recreatie en cultuur

De hogere inkomensgroepen geven naar verhouding veel uit aan recreatie en cultuur, vervoer en stoffering en huishoudelijke apparaten, terwijl de lagere inkomensgroepen relatief meer kwijt zijn aan woonlasten, voedings- en genotmiddelen en communicatie. Bij huishoudens in de laagste inkomenskwintielgroep besloegen laatstgenoemde posten in 2013 bijna 60 procent van het budget, tegen 40 procent bij de huishoudens in het hoogste inkomenskwintielgroep. In de laagste groep ging bijna 11 procent van het budget naar recreatie en cultuur, tegen ruim 17 procent in de hoogste groep.

Alleenstaanden zijn het meest kwijt aan huisvesting, water en energie

Alleenstaanden geven bijna 40 procent van hun huishoudbudget uit aan huisvesting, water en energie. Dat is het meest van alle huishoudentypen. Paren met meerderjarige kinderen besteden naar verhouding het meest aan recreatie en cultuur en vervoer. Stellen met minderjarige kinderen geven betrekkelijk veel uit aan kleren en schoenen. In 2013 besteedden zij hieraan gemiddeld 6,6 procent van hun huishoudensbudget, iets meer dan eenoudergezinnen met jonge kinderen (6,2 procent). Bij eenoudergezinnen, die bovengemiddeld vaak van een laag inkomen moeten rondkomen, gaat een groot deel van het budget op aan uitgaven aan basisbehoeften, zoals wonen, voeding en kleren. Van alle huishoudentypen spenderen ze naar verhouding het minst aan vervoer en hotels, cafés en restaurants.

9.3.3 Bestedingen van huishoudens naar kenmerken van het huishouden, 2013

	Totaal	Huisvesting, water en energie	Voedings- en genot- middelen	Recreatie en cultuur	Vervoer
	%				
Totaal	100	30,0	14,3	14,1	10,0
Leeftijd hoofdkostwinner					
Tot 35 jaar	100	31,8	12,8	12,5	8,8
35 tot 45 jaar	100	28,3	13,9	13,7	9,9
45 tot 55 jaar	100	26,8	15,6	15,1	9,9
55 tot 65 jaar	100	29,0	14,4	14,6	12,8
65 jaar en ouder	100	33,9	14,2	14,1	9,4
Besteedbaar huishoudensinkomen					
1e 20%-groep (laag inkomen)	100	39,2	15,7	10,7	5,6
2e 20%-groep	100	35,7	15,1	11,7	8,7
3e 20%-groep	100	32,1	14,6	12,3	10,4
4e 20%-groep	100	28,2	14,5	14,5	11,5
5e 20%-groep (hoog inkomen)	100	23,9	13,1	17,2	11,4
Samenstelling huishouden					
Eenpersoonshuishouden	100	38,5	13,5	11,7	7,7
Meerpersoonshuishouden	100	27,3	14,6	14,9	10,9
waaronder					
paar zonder kinderen	100	28,4	13,9	15,1	11,9
paar, uitsluitend minderj. kinderen	100	26,4	14,4	14,6	9,4
paar, minstens één meerderj. kind	100	23,0	15,6	16,2	13,0
eenoudergezin, uitsluitend minderj. kinderen	100	33,1	15,1	11,6	8,7
eenoudergezin, minstens één meerderj. kind	100	30,3	16,4	12,5	8,6

Overige bestedingen	Stoffering en huishoudelijke apparaten	Kleding en schoeisel	Consumptiegebonden belastingen, overheidsdiensten	Hotels, cafés en restaurants	Communicatie
9,7	5,5	5,0	3,9	4,1	3,4
8,8	5,4	5,6	5,5	4,8	4,0
11,1	6,0	5,8	4,1	3,7	3,5
9,6	5,2	6,0	4,2	4,2	3,4
8,9	5,8	4,2	3,8	3,3	3,2
9,1	5,6	3,9	3,2	3,6	3,0
8,1	3,8	3,8	5,4	3,5	4,2
8,9	4,7	3,9	4,0	3,4	3,9
9,1	6,1	4,6	4,1	3,2	3,5
9,7	5,6	5,3	3,9	3,5	3,3
10,4	6,3	6,1	3,8	5,0	2,8
8,7	4,5	3,9	3,9	3,9	3,7
9,7	5,9	5,4	4,1	3,9	3,3
9,0	6,2	4,4	3,7	4,3	3,1
11,4	6,6	6,6	3,9	3,4	3,3
9,3	5,3	5,3	5,0	4,1	3,2
11,1	3,9	6,2	3,4	2,5	4,4
8,5	4,7	6,4	5,2	3,1	4,3

9.4 Trends in consumentenvertrouwen, koopbereidheid en economisch klimaat

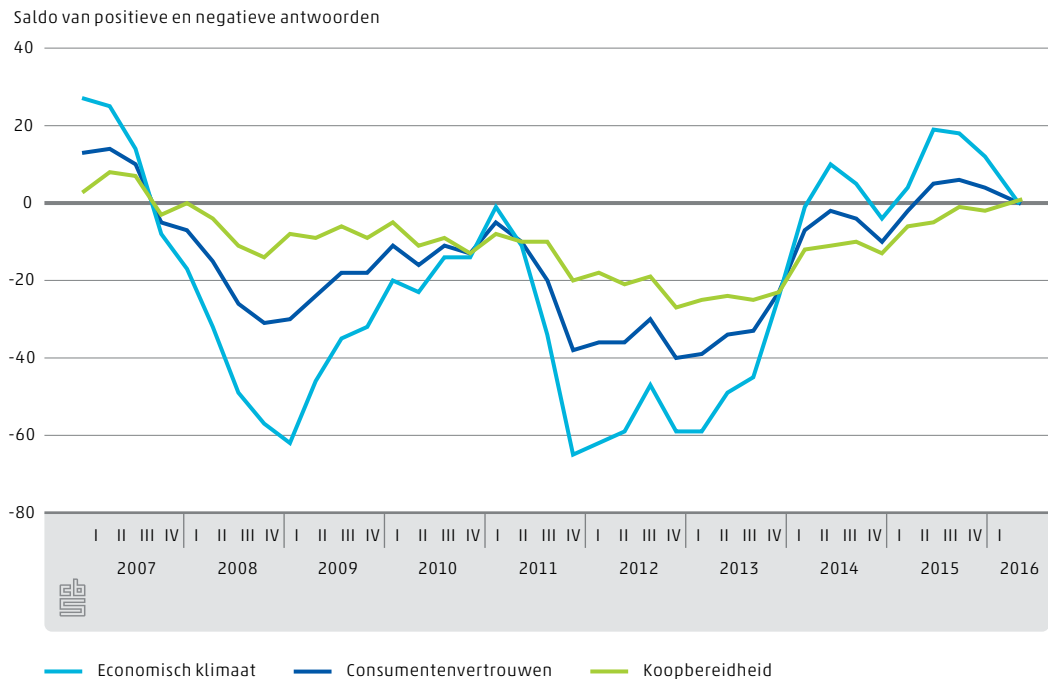
Consumentenvertrouwen eindelijk positief

In het tweede kwartaal van 2015 was het consumentenvertrouwen na 7,5 jaar weer positief. Dit betekent dat er op dat moment meer optimisten dan pessimisten waren. In de voorgaande dertig kwartalen werden negatieve records gebroken. Allereerst betrof dit veruit de langste aaneengesloten periode met een negatief consumentenvertrouwen sinds de start van de kwartaalmetingen in 1986. Daarnaast braken de belangrijkste indicatoren in deze periode laagterecords. Het consumentenvertrouwen kwam in het vierde kwartaal van 2012 uit op een dieptepunt van -40 en in hetzelfde kwartaal bereikte ook de deelindicator koopbereidheid het laagterecord van -27. De deelindicator economisch klimaat brak met een waarde van -65 een negatief record in het vierde kwartaal van 2011. Deze deelindicator fluctueert sterker dan de koopbereidheid en was in het eerste kwartaal van 2014 al een eerste keer positief.

Het consumentenvertrouwen is vanaf het tweede kwartaal 2015 al vier kwartalen positief, maar zakte begin 2016 toch wat weg en kwam nog maar net boven de nulgrens uit (+1). De koopbereidheid kent weliswaar een aanhoudende stijgende trend, maar het economisch klimaat neemt sinds het derde kwartaal 2015 af.

De aanhoudende geopolitieke spanningen en economische onzekerheden, zowel nationaal als internationaal, dempen het prille optimisme over de economische ontwikkelingen. Desondanks ligt het consumentenvertrouwen nog ruim boven het gemiddelde over de afgelopen twintig jaar (-8).

9.4.1 Ontwikkeling consumentenvertrouwen, koopbereidheid en economisch klimaat

Vertrouwen huiseigenaren blijft bovengemiddeld

De huizenprijzen hebben tijdens de crisis een flinke knauw gekregen. Het aantal huishoudens waarvan de woningwaarde lager lag dan de uitstaande hypotheekschuld verdrievoudigde sinds 2007 tot anderhalf miljoen. Deze huishoudens zouden bij verkoop met een restschuld kunnen komen te zitten. Ondanks dit verhoogde financiële risico bleef de gemiddelde woningeigenaar tijdens de afgelopen jaren voortdurend positiever gestemd dan de huurder. Dit geldt vooral voor de koopbereidheid en in de meeste jaren ook voor het economisch klimaat. Dit houdt verband met het hogere inkomen van woningeigenaren in vergelijking tot huurders. Hoe hoger het inkomen, des te positiever is het sentiment. Van 2008 tot 2014 was het vertrouwen in de laagste inkomenskwintielgroep gelijk of hoger dan dat in de tweede inkomensgroep. Dat heeft te maken met de samenstelling van de laagste inkomensgroep die meer ondernemers bevat dan de tweede groep. De ondernemers die vanwege eenmalig lage of negatieve winst (inkomen) in de laagste inkomensgroep terechtkwamen zijn positiever gestemd dan de gemiddelde werknemer en consument. Dit geldt voor zowel de mening over het economische

klimaat als de koopbereidheid. Ontvangers van sociale uitkeringen zijn het meest negatief, ook het vertrouwen van gepensioneerden is negatiever is dan gemiddeld.

9.4.2 Consumentenvertrouwen, economisch klimaat en koopbereidheid naar kenmerken van het huishouden

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Saldo van positive en negatieve antwoorden							
Consumentenvertrouwen	9	-20	-22	-13	-19	-35	-32	-5
<i>Woonsituatie</i>								
Huurwoning	0	-24	-26	-21	-26	-39	-40	-18
Eigen woning	13	-18	-21	-10	-16	-34	-30	-1
<i>Besteedbaar inkomen</i>								
1e 20%-groep (laag inkomen)	-4	-24	-24	-21	-25	-34	-37	-17
2e 20%-groep	-1	-25	-25	-21	-26	-40	-39	-15
3e 20%-groep	6	-23	-25	-17	-21	-40	-34	-6
4e 20%-groep	10	-19	-21	-12	-18	-35	-29	3
5e 20%-groep (hoog inkomen)	20	-14	-18	-4	-9	-29	-21	11
<i>Voornaamste inkomensbron</i>								
Loon	12	-17	-20	-9	-15	-34	-28	1
Eigen onderneming	18	-11	-17	-5	-9	-27	-23	7
Uitkering	-5	-32	-32	-27	-31	-45	-47	-24
Pensioen	1	-27	-26	-21	-27	-40	-41	-15
Economisch klimaat	15	-39	-44	-18	-28	-57	-45	3
<i>Woonsituatie</i>								
Huurwoning	3	-41	-43	-27	-36	-56	-50	-13
Eigen woning	20	-38	-44	-15	-25	-57	-43	9
<i>Besteedbaar inkomen</i>								
1e 20%-groep (laag inkomen)	-1	-37	-40	-25	-33	-49	-47	-11
2e 20%-groep	4	-40	-41	-27	-36	-58	-49	-10
3e 20%-groep	11	-42	-43	-21	-30	-60	-46	0
4e 20%-groep	18	-39	-45	-17	-28	-58	-43	15
5e 20%-groep (hoog inkomen)	28	-37	-47	-10	-20	-55	-37	24

9.4.2 Consumentenvertrouwen, economisch klimaat en koopbereidheid naar kenmerken van het huishouden (slot)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Saldo van positieve en negatieve antwoorden							
<i>Voornaamste inkomensbron</i>								
Loon	17	-38	-46	-15	-26	-59	-44	8
Eigen onderneming	25	-35	-45	-13	-21	-53	-40	14
Uitkering	1	-46	-47	-33	-36	-64	-59	-18
Pensioen	9	-41	-40	-24	-34	-55	-46	-5
Koopbereidheid	4	-7	-8	-9	-12	-21	-24	-11
<i>Woonsituatie</i>								
Huurwoning	-2	-12	-14	-17	-19	-27	-32	-21
Eigen woning	7	-5	-5	-7	-9	-19	-21	-7
<i>Besteedbaar inkomen</i>								
1e 20%-groep (laag inkomen)	-6	-15	-14	-18	-19	-24	-30	-20
2e 20%-groep	-4	-16	-14	-17	-20	-28	-33	-18
3e 20%-groep	2	-10	-13	-14	-15	-27	-26	-11
4e 20%-groep	5	-5	-6	-8	-11	-20	-19	-5
5e 20%-groep (hoog inkomen)	15	2	1	0	-2	-13	-10	2
<i>Voornaamste inkomensbron</i>								
Loon	8	-3	-3	-4	-8	-17	-17	-4
Eigen onderneming	13	4	2	0	0	-10	-11	2
Uitkering	-9	-22	-22	-24	-28	-32	-38	-28
Pensioen	-4	-18	-17	-19	-22	-30	-38	-21

Twee derde hoogste inkomens houdt geld over

Hoe hoger het inkomen, des te positiever is het oordeel over de eigen financiële situatie. Dit geldt voor zowel de situatie van het afgelopen jaar, het komende jaar als de huidige situatie. In de hoogste inkomensgroep zegt 68 procent geld over te houden, terwijl dit in de laagste groep 23 procent is. Dat geld wordt vooral opzij gelegd en niet gebruikt om meer grote aankopen te doen. Bijna 80 procent van de hoogste inkomens geeft aan te gaan sparen, terwijl slechts 14 procent van plan is meer grote aankopen te gaan doen. In de laagste inkomensgroep is zegt 34 procent te gaan sparen, terwijl 7 procent geeft aan meer grote aankopen te willen doen.

9.4.3 Financiële situatie huishoudens naar besteedbaar inkomen, 2014

	Bestedbaar inkomen				
	1e 20%-groep (laag inkomen)	2e 20%-groep	3e 20%-groep	4e 20%-groep	5e 20%-groep (hoog inkomen)
	%				
Financiële situatie in de laatste 12 maanden					
Beter	7	8	13	16	20
Niet gewijzigd	51	49	52	55	59
Financiële situatie in de komende 12 maanden					
Beter	12	12	15	16	17
Niet gewijzigd	57	60	62	64	66
Financiële situatie op dit moment					
Geld overhouden	23	37	48	60	68
Precies rondkomen	59	54	43	35	27
Geld opzij leggen komende 12 maanden					
Ja	37	52	67	74	79
Waarschijnlijk niet	12	14	10	9	7
Grote aankopen komende 12 maanden					
Meer	7	9	8	10	14
Evenveel	61	60	61	63	64

10.

Belastingen en

toeslagen

In dit hoofdstuk komt de druk van belastingen, volksverzekeringen en overige premies aan bod. Ook gaan we in op het voordeel dat huishoudens genieten uit de hypotheekrenteaftrek. Veel huishoudens ontvangen een tegemoetkoming in de huur-, zorg- of kinderopvangkosten. Om welke huishoudens gaat het vooral en hoe hoog zijn de bedragen van deze toeslagen?

10.1 Druk van belastingen, volksverzekeringen en overige premies

Druk op het bruto inkomen iets gestegen

Nederlandse huishoudens betalen aan de overheid belasting over hun inkomen uit arbeid, winst, uitkering en vermogen. De belasting bestaat uit de inkomstenbelasting (met daarop een voorheffing in de vorm van loonbelasting en dividendbelasting) en de premies voor de volksverzekeringen AOW, Anw en AWBZ. Het inkomen dat overblijft na aftrek van de belasting van het bruto-inkomen is niet gelijk aan wat huishoudens kunnen besteden. Ook premies voor verzekeringen tegen werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid en pensioenpremies drukken op het bruto-inkomen. Het besteedbare inkomen is het bruto-inkomen minus deze belastingen en premies.

Wanneer huishoudens hun inkomen besteden aan goederen en diensten, betalen ze in veel gevallen ook indirect belastingen aan de overheid. Dit gebeurt onder meer via de btw, accijnzen op alcohol, tabak en brandstoffen, en de verbruiksbelasting op frisdranken.

Daarnaast betalen huishoudens lokale belastingen die door gemeenten en waterschappen worden geheven. Voorbeelden zijn de afvalstoffenheffing, de zuiveringsheffing en de onroerende zaakbelasting (ozb). De hoogte van de lokale heffingen is afhankelijk van de woonsituatie (huurwoning of eigen woning) en verschillen per gemeente en waterschap.

De druk van de belastingen, volksverzekeringen en overige premies op het bruto inkomen bedroeg in 2013 gemiddeld 51,3 procent. Ten opzichte van 2006 is dit een stijging van 1,8 procentpunt. Met name de premie voor de ziektekostenverzekering is de laatste jaren toegenomen, terwijl de premies van de werknemersverzekeringen zijn gedaald. De druk van de inkomstenbelasting ligt 1 procentpunt hoger dan in 2006.

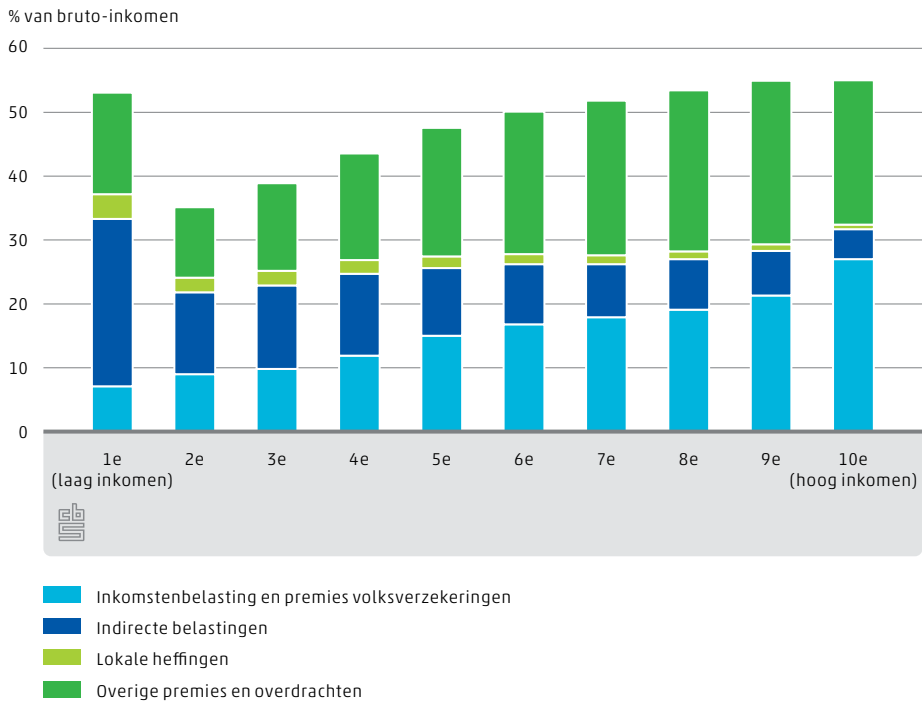
10.1.1 Druk van belastingen, volksverzekeringen en overige premies

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% van bruto-inkomen							
Inkomstenbelasting en premie volksverzekeringen	18,7	18,9	19,2	19,7	19,8	19,6	19,5	19,7
inkomstenbelasting	9,7	10,4	10,4	10,6	10,5	10,4	10,4	10,4
premie volksverzekeringen (AOW, Anw, AWBZ)	9,0	8,5	8,8	9,1	9,3	9,2	9,2	9,3
Indirecte belastingen	7,6	7,4	7,7	7,6	7,8	7,9	7,9	8,2
Lokale heffingen	1,3	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Belastingen en premie volksverzekeringen	27,6	27,5	28,2	28,6	28,9	28,8	28,7	29,2
Premie werknemersverzekeringen	6,5	6,0	6,1	5,3	5,2	5,1	5,3	5,2
Premie pensioenverzekering (m.u.v. premie AOW, Anw)	9,0	8,3	7,6	8,1	8,4	8,8	8,7	8,8
Premie ziektekostenverzekering (m.u.v. premie AWBZ)	6,4	6,4	7,1	7,0	7,1	7,6	7,9	8,1
Totaal, overige premies	21,9	20,7	20,8	20,4	20,7	21,5	21,9	22,1
Belastingen, premies volksverzekeringen en overige premies	49,5	48,2	49,0	49,0	49,6	50,3	50,6	51,3

Druk het laagst in tweede inkomensgroep

Tussen de huishoudens onderling varieert de druk van belastingen, volksverzekeringen en overige premies. Wanneer huishoudens op volgorde van hun bruto-inkomen worden ingedeeld in tien even grote groepen, oftewel 10%-groepen, blijkt dat de druk voor huishoudens in de tweede 10%-groep het laagst is. Tot de tweede en derde decielgroep behoren relatief veel 65-plusshuishoudens. Deze betalen geen premie AOW en premies inkomensverzekeringen. De druk neemt vanaf de tweede decielgroep toe en is het hoogst voor huishoudens in de hoogste inkomensgroep. De afzonderlijke druk van de inkomstenbelastingen en volksverzekeringen en de overige premies stijgt, naarmate het inkomen hoger is. Bij de indirecte belastingen neemt de druk met het stijgen van het inkomen juist af. Voor huishoudens in de laagste inkomensgroep is de totale druk op het bruto-inkomen vergelijkbaar met die in de hoogste inkomensgroepen. In deze groep komen relatief veel zelfstandigen en studenten voor met zeer lage bruto-inkomens.

10.1.2 Druk van belastingen, volksverzekeringen en overige premies naar 10%-groep van het bruto-inkomen, 2013

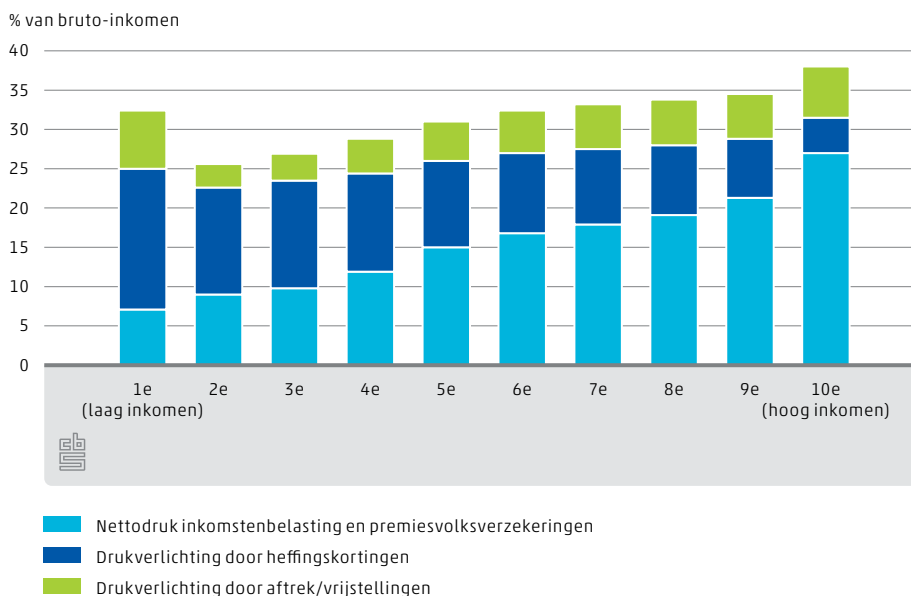
Vooraf heffingskortingen verminderen belastingdruk

Heffing naar draagkracht is een van de principes van het belastingstelsel. Het houdt in dat er meer belasting betaald moet worden naarmate het inkomen hoger is. Dit principe is in de inkomstenbelasting onder meer vorm gegeven door een systeem om inkomens te splitsen in maximaal vier schijven met oplopende tarieven. Naast de tariefdifferentiatie leveren drukverlichtende componenten in de vorm van aftrekposten, vrijstellingen en heffingskortingen een bijdrage aan de heffing naar draagkracht.

Zonder drukverlichting zou de druk van de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen voor de huishoudens met de laagste bruto inkomens 32,4 procent zijn. Voor de huishoudens met de hoogste inkomens zou de brutodruk 38 procent bedragen. Door de drukverlichting kwamen deze percentages in 2013 netto uit op 7,1 procent respectievelijk 27 procent. In 2011 bedroegen de netto

percentages nog 6,5 procent voor de laagste inkomens en 27,1 procent voor de hoogste inkomens. De laagste decielgroep is dus meer belasting gaan betalen. In totaal was de nettodruk in 2013 gemiddeld 19,7 procent, evenveel als in 2011. Vooral heffingskortingen verlagen de druk van de belasting. Dit geldt het sterkst voor de tien procent huishoudens met de laagste inkomens. In 2013 werd de druk voor deze huishoudens door heffingskortingen meer dan gehalveerd. Aan de andere kant van de inkomensladder spelen heffingskortingen een veel minder grote rol: voor de tien procent huishoudens met de hoogste inkomens verminderden ze de belastingdruk met bijna 5 procentpunten. Alleen bij deze groep huishoudens verlichtten aftrekposten en vrijstellingen de druk meer dan heffingskortingen.

10.1.3 Druk van inkomstenbelasting en premies¹⁾ en verlichting door aftrekposten, vrijstellingen en heffingskortingen naar 10%-groep van het bruto-inkomen, 2013

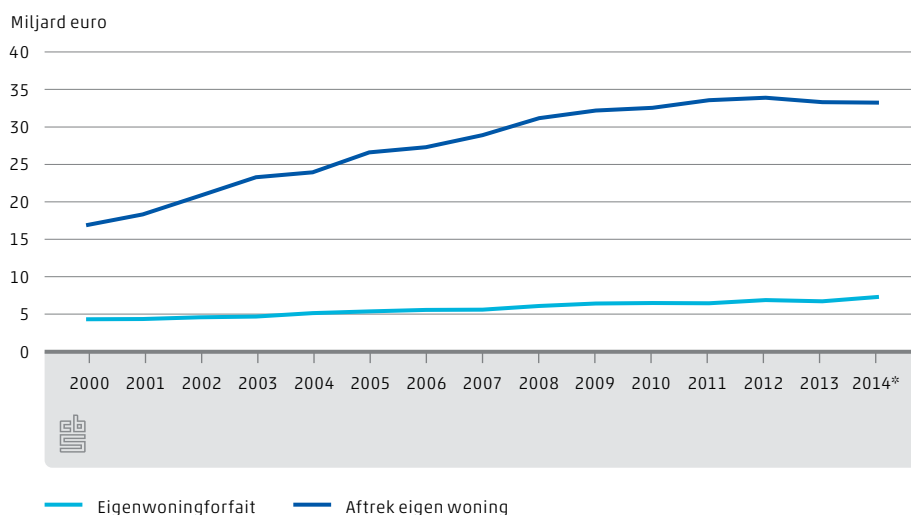
¹⁾ De brutodruk is gelijk aan de som van de nettodruk en de drukverlichting.

10.2 Belastingvoordeel aftrek eigen woning

Totaal belastingvoordeel aftrek eigen woning ruim 14 miljard euro

De eigen woning valt, anders dan de meeste andere vermogenscomponenten, in box 1 van de inkomstenbelasting. Het inkomen uit de eigen woning dat in box 1 wordt belast is het zogenaamde eigenwoningforfait, een percentage van de WOZ-waarde. Kosten van de lening voor de woning mogen daarentegen van het inkomen worden afgetrokken, dit is bekend als de hypotheekrenteaftrek. Sinds 2005 is er bovendien een aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld. Deze aftrek is een kwijtschelding van het eigenwoningforfait voor zover die groter is dan de betaalde rente. Per saldo heeft de woning daardoor geen of een verlagende bijdrage aan het belastbare inkomen.

10.2.1 Aftrek eigen woning en eigenwoningforfait

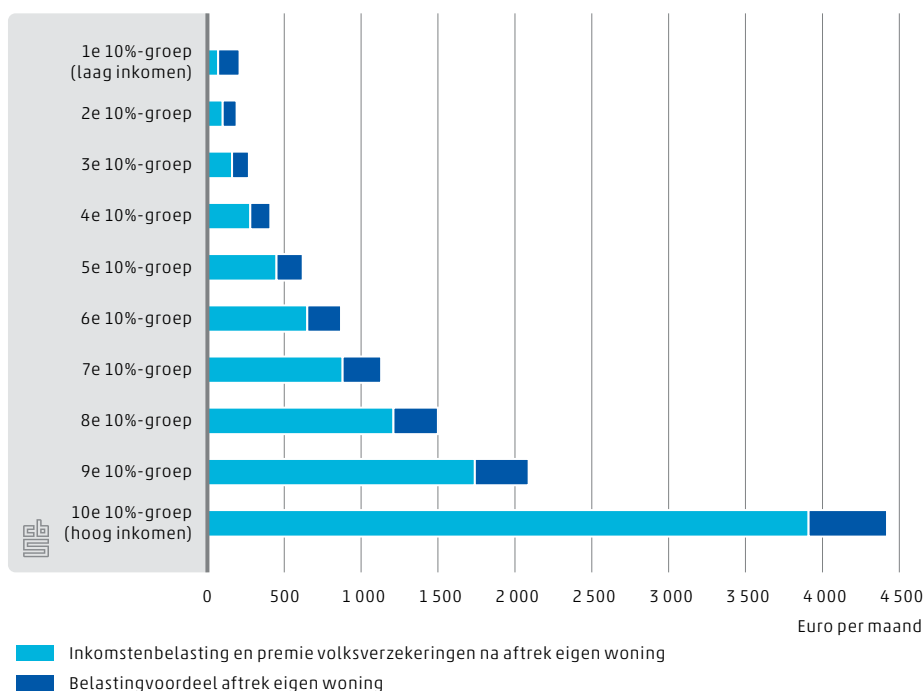
In 2014 bedroeg de totale fiscale aftrek 33,2 miljard euro, waarvan 31,8 miljard bestond uit hypotheekrenteaftrek. De overige 1,4 miljard was aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld. De aftrek verdubbelde tussen 2000 en 2012 van 16,9 miljard euro tot 33,9 miljard euro. Daarna daalde deze met ruim 600 miljoen euro door de extra aflossingen op de hypotheek en de lagere hypotheekrentes. Het eigenwoningforfait groeide van 4,3 miljard in 2000 naar 7,3 miljard in 2014.

Het totale belastingvoordeel van de fiscale aftrek kwam in 2014 uit op 14,2 miljard euro. Zonder aftrek zou de (marginale) belastingdruk over het eigenwoningforfait ruim 3 miljard euro bedragen. Door de aftrek krijgen woningeigenaren in plaats daarvan echter 11,2 miljard terug van de Belastingdienst.

Voordeel aftrek eigen woning gemiddeld 280 euro per maand

Gemiddeld had een huishouden met een eigen woning een fiscale aftrek van 650 euro per maand. Dit resulteerde in een maandelijks belastingvoordeel van gemiddeld 280 euro. Vanaf de op een na laagste 10%-groep van het bruto-inkomen liep het belastingvoordeel op met het stijgen van het inkomen van woningeigenaren: van 90 euro in de tweede inkomensgroep naar 510 euro in de tiende en hoogste inkomensgroep. In de allerlaagste inkomensgroep is het voordeel met 140 euro per maand groter dan in de navolgende drie inkomensgroepen. Dit effect komt voor rekening van zelfstandigen die normaliter een hogere inkomenspositie innemen, maar door een incidenteel slecht ondernemingsjaar in de laagste groep terecht zijn gekomen.

10.2.2 Gemiddelde belasting en voordeel van aftrek eigen woning naar 10%-groep van het bruto-inkomen, 2014*

Hoogste inkomens hebben meeste profijt van aftrek eigen woning

In totaal profiteerden in 2014 ruim 4,2 miljoen huishoudens van de aftrek eigen woning. Het betrof 56,4 procent van alle Nederlandse huishoudens. Sinds 2005 is dit aandeel met 2,6 procentpunt gestegen. Huishoudens met een hoog inkomen hebben veel vaker een eigen woning dan die met een laag inkomen. Nog geen 15 procent van de huishoudens in de laagste inkomensgroep had in 2014 voordeel van de aftrek voor de eigen woning, tegen 92 procent in de hoogste inkomensgroep. Door het grote aandeel huishoudens met een eigen woning en het gemiddeld hogere bedrag aan heffingsvoordeel, kwam 49 procent van het totale belastingvoordeel van 14,2 miljard euro terecht bij de twee hoogste inkomensgroepen. Ook met dit belastingvoordeel betaalden deze huishoudens bijna 60 procent van de totale inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen.

10.3 Zorgtoeslag

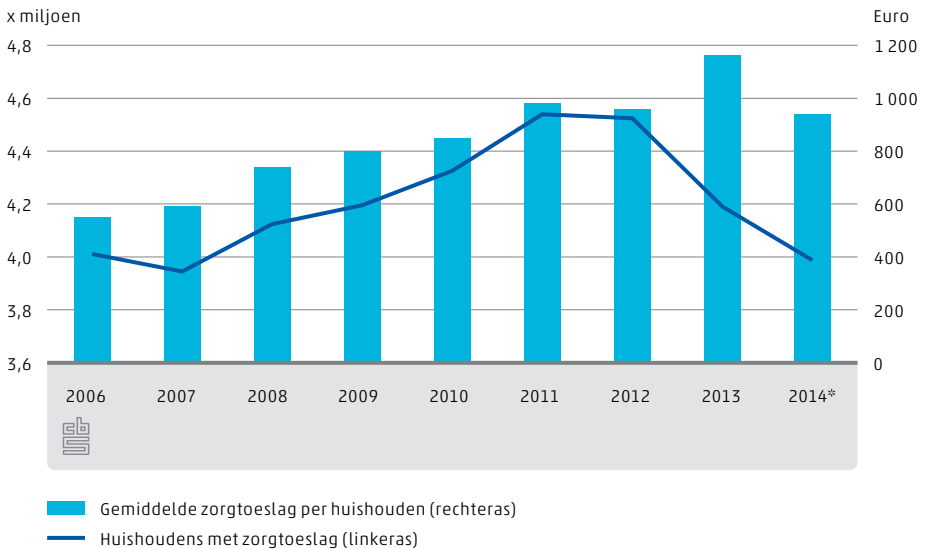
Aantal huishoudens met zorgtoeslag sterk afgenomen

In 2014 ontvingen bijna 4 miljoen huishoudens zorgtoeslag. Dit waren er vrijwel evenveel als in 2006, toen deze tegemoetkoming bij de invoering van de Zorgverzekeringswet in het leven geroepen is. Het aantal huishoudens met zorgtoeslag was van 2006 tot 2012 fors gegroeid naar 4,5 miljoen, maar viel daarna in twee jaar tijd weer terug naar hetzelfde niveau als in 2006. Deze daling was vooral het gevolg van een aanscherping van de criteria om in aanmerking te komen voor deze toeslag. In 2014 ontving met 52 procent nog steeds een meerderheid van de huishoudens zorgtoeslag. De gemiddelde tegemoetkoming per huishouden lag met 940 euro in 2014 ruim boven het gemiddeld bedrag van 550 euro in 2006.

52% van de huishoudens
ontving in 2014 zorgtoeslag

10.3.1 Huishoudens met zorgtoeslag

In totaal ruim 9 miljard euro aan toeslagen

Huishoudens profiteren niet alleen van allerlei maatregelen die de belastingdruk verlichten, maar hebben ook voordeel van diverse toeslagen die door de belastingdienst worden uitgekeerd. In 2014 werd in totaal aan particuliere huishoudens 9,2 miljard euro uitgekeerd. Het gaat hier om de zorgtoeslag (3,8 miljard euro), huurtoeslag (2,7 miljard euro), kinderopvangtoeslag (1,8 miljard euro) en het kindgebonden budget (0,9 miljard euro). Deze tegemoetkomingen zijn inkomens- en vermogensafhankelijk: of uitkering plaatsvindt en tot welk bedrag hangt onder meer af van de hoogte van het inkomen en vermogen van de aanvrager.

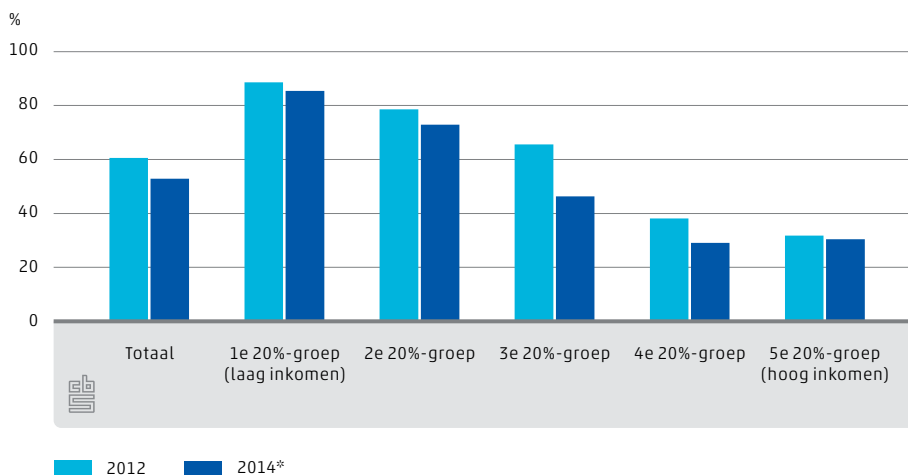
Vooraf voor middeninkomens minder vaak zorgtoeslag

Van de 20 procent van de huishoudens met het laagste bruto-inkomen, ontving 85 procent zorgtoeslag. Van de hoogste bruto-inkomens was dit 30 procent. Bij de hoogste inkomens wordt de zorgtoeslag doorgaans ontvangen door een inwonend meerderjarig kind dat hier door een laag eigen inkomen voor in aanmerking komt. De aanscherping van de criteria om in aanmerking te komen voor zorgtoeslag

heeft op deze laatste groep dan ook nauwelijks invloed gehad. Deze maatregel trof vooral de middeninkomens: bij deze huishoudens liep het aandeel met zorgtoeslag tussen 2012 en 2014 flink terug.

10.3.2 Huishoudens met zorgtoeslag naar 20%-groep van het besteedbaar inkomen

Zorgtoeslag

In 2006 is de Zorgverzekeringswet (Zvw) in werking getreden. De financiering van dit nieuwe zorgverzekeringsstelsel leidde voor bepaalde inkomensgroepen tot een aanzienlijke premieverhoging. De zorgtoeslag is een tegemoetkoming van het Rijk in de kosten voor de zorgverzekering. Iedereen die premie betaalt voor een Nederlandse zorgverzekering, komt in aanmerking voor zorgtoeslag, mits het inkomen (en vermogen) beneden een bepaalde grens ligt. De hoogte van de toeslag hangt af van het inkomen. Bij paren gaat het hierbij om het gezamenlijk inkomen van beide partners.

Maximale zorgtoeslag

	Zonder partnertoeslag	Met partnertoeslag
	Euro	
2006	410	1150
2007	430	1220
2008	550	1480
2009	690	1460
2010	740	1550
2011	840	1750
2012	840	1740
2013	1060	2060
2014	870	1660
2015	940	1790
2016	1000	1900

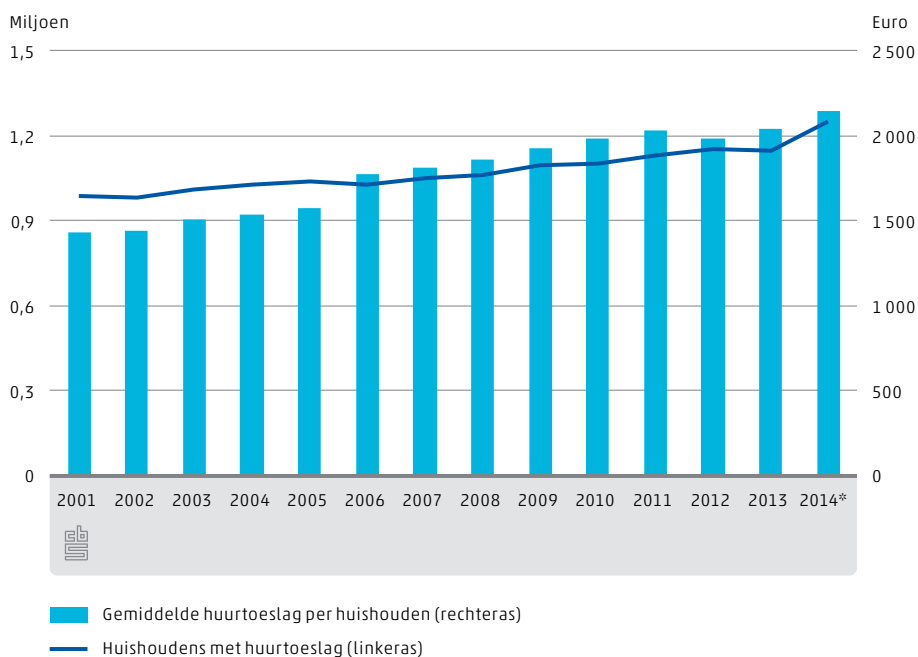
10.4 Huurtoeslag

Vier van de tien huurders ontvangen huurtoeslag

In 2014 woonden 3,2 miljoen particuliere huishoudens in Nederland in een huurwoning. Van hen ontvingen 1,2 miljoen huishoudens huurtoeslag. Dat komt neer op 39 procent van alle huurders. In 2001 was dat nog 29 procent. Gemiddeld ontvingen toeslagontvangers ruim 2100 euro aan huurtoeslag, bij een gemiddelde kale-huurprijs van 530 euro per maand in 2014 (Ministerie van BZK, 2014). Dat betekent dat grofweg een derde van de huur gecompenseerd wordt door huurtoeslag. De gemiddelde toeslag nam door de jaren heen bijna voortdurend toe en bedroeg in 2014 ruim 700 euro meer dan in 2001.

Sinds 2001 is ook het aantal toeslagontvangers vrijwel steeds gegroeid. Dat komt vooral door de toegenomen vergrijzing: er kwamen steeds meer ouderen bij die recht hadden op huurtoeslag. Bij de invoering van de huurtoeslag in 2006 daalde het aantal ontvangers. Een verklaring hiervoor is dat bij het bepalen van de huurtoeslag het actuele inkomen leidend is, terwijl dat bij de huursubsidie het – doorgaans lagere – inkomen van het voorafgaande jaar was. Het aantal toeslagontvangers lijkt in 2014 flink te zijn toegenomen. Het gaat echter om een voorlopig aantal dat ook huishoudens omvat die geen recht hadden op toeslag. Uitgaande van de bijstelling van voorgaande jaren (gemiddeld 6 procent overschatting) is de stijging in 2014 in lijn met de verwachting.

10.4.1 Huishoudens met huurtoeslag

Huurtoeslag

De huurtoeslag is een tegemoetkoming in de huurkosten van de Nederlandse overheid. De toeslag is op 1 januari 2006 ingevoerd als vervanging van de huursubsidie. De Belastingdienst keert de huurtoeslag uit en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (BZK) is verantwoordelijk voor het beleid, zoals het bepalen van de voorwaarden en de huur- en inkomensgrenzen. Om huurtoeslag te kunnen krijgen, moet een huurder aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo moet de toeslagaanvrager minimaal 18 jaar zijn en de Nederlandse nationaliteit hebben of een verblijfsvergunning die recht geeft op toeslagen. Het moet gaan om een zelfstandige woonruimte (geen kamerverhuur) waarvan de kale huur niet te hoog of te laag is. Ook het inkomen en het vermogen mogen niet boven bepaalde grenzen liggen.

De maximale huur om in aanmerking te komen voor huurtoeslag bedroeg 699 euro in 2014. Voor jongeren tot 23 jaar was dat 389 euro. Het inkomen mocht maximaal 21 600 euro voor een alleenstaande en 29 400 voor samenwonenden bedragen. Voor het vermogen waren de bovengrenzen afhankelijk van de hoogte van het inkomen. Ze varieerden van 21 000 euro (voor hoge inkomens) tot 49 000 euro (voor lage inkomens).

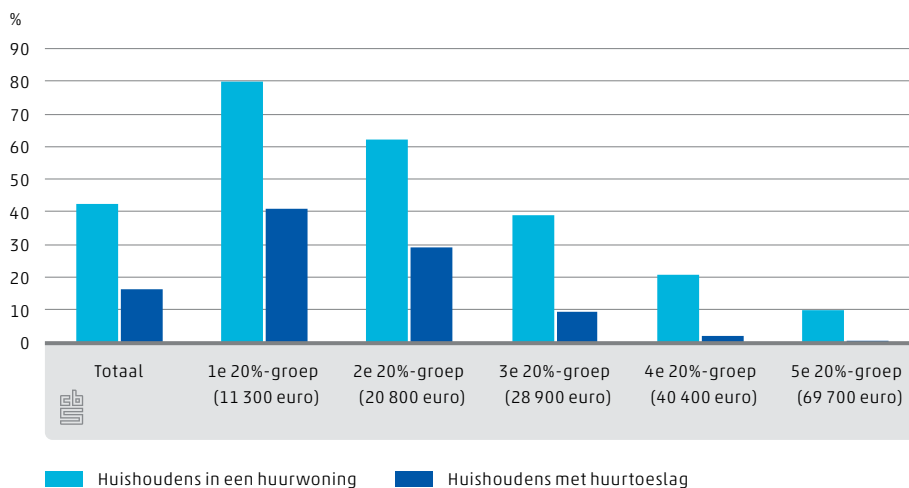
Merendeel toeslagontvangers is alleenstaand

Bij een derde van de toeslagontvangers ging het in 2014 om alleenstaanden jonger dan 65 jaar. Bijna een kwart was een alleenstaande 65-plusser. Eenoudergezinnen maakten nog eens 17 procent van de ontvangers uit. De overige toeslagontvangers waren voornamelijk paren zonder (thuiswonende) kinderen. Alleenstaanden tot 65 jaar ontvingen met gemiddeld 1900 euro het laagste bedrag aan huurtoeslag. Zij wonen doorgaans in kleinere woningen in het goedkopere huursegment. De toeslag van eenoudergezinnen bedroeg gemiddeld bijna 2500 euro en was daarmee het hoogst. Dat komt door een combinatie een relatief hoge huur en een naar verhouding gering inkomen.

Helft huurders in laagste inkomensgroepen krijgt huurtoeslag

Van de huishoudens die behoorden tot de laagste 20 procent inkomens, ontving 40 procent in 2014 huurtoeslag. Dat kwam neer op de helft van alle huurders in die inkomensgroep. Ook in de tweede inkomensgroep ontving bijna de helft van de huurders huurtoeslag. In de bovenste twee inkomensgroepen kwam huurtoeslag, gezien het hoge gemiddelde inkomen, nauwelijks voor.

10.4.2 Huishoudens in een huurwoning en met huurtoeslag naar 20%-groep van het besteedbaar inkomen,¹⁾ 2014*

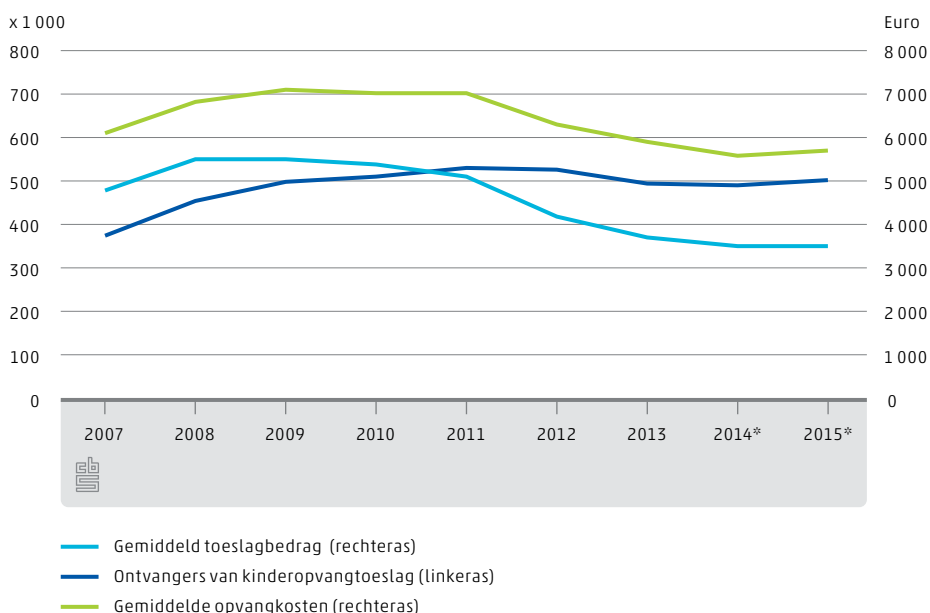
¹⁾ Tussen haakjes is het gemiddeld besteedbaar inkomen per 20%-groep vermeld.

10.5 Kinderopvangtoeslag

Aantal ontvangers kinderopvangtoeslag in 2015 licht gestegen

In 2015 is het aantal ontvangers van kinderopvangtoeslag na drie jaren van daling licht gestegen. Ruim een half miljoen ouders ontvingen toeslag ter compensatie van de kosten van formele kinderopvang, bijna 11 duizend meer dan in 2014. Gemiddeld ontvingen zij 3 500 euro. Hiermee werd gemiddeld 62 procent van de opvangkosten vergoed.

10.5.1 Kinderopvangtoeslag en gemiddelde opvangkosten

Opvangkosten iets hoger in 2015

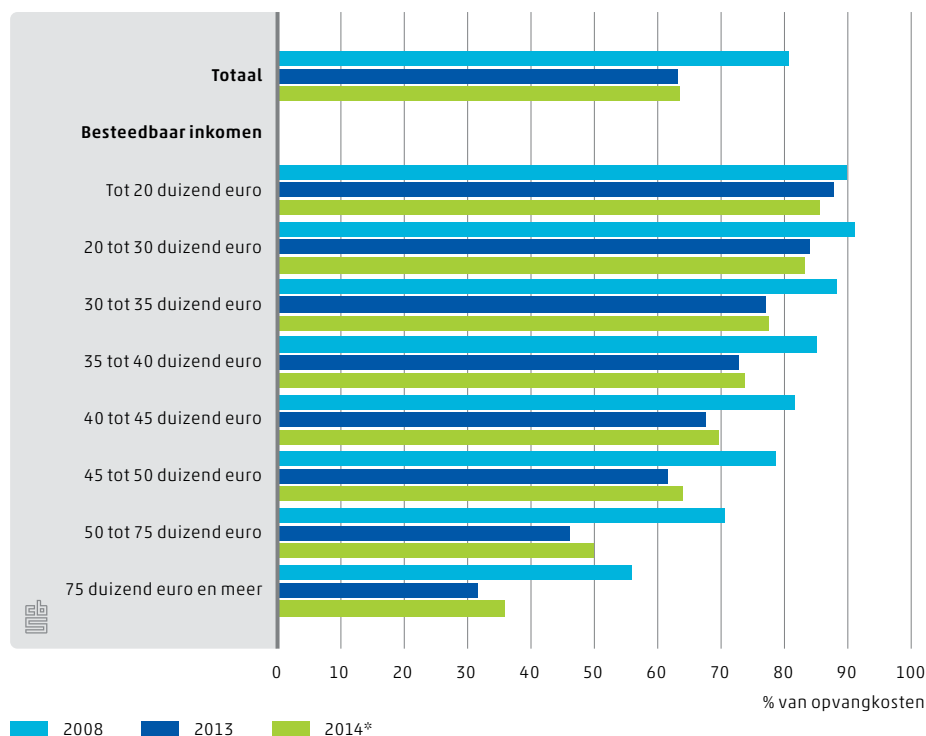
In de periode 2009–2011 bedroegen de gemiddelde opvangkosten op jaarbasis ruim 7 duizend euro. Daarna was ieder jaar sprake van een daling tot ongeveer 5600 euro in 2014. De in 2012 geïntroduceerde koppeling van het aantal vergoede opvanguren aan het aantal werkzame uren van de minst werkende ouder heeft hierbij een rol gespeeld. In 2015 stegen de gemiddelde opvangkosten echter weer met 100 euro tot 5700 euro.

Versobering kinderopvangtoeslag treft vooral hogere inkomens

In 2008 ontvingen huishoudens met toeslag gemiddeld 5500 euro. Hiermee werd gemiddeld 81 procent van hun opvangkosten vergoed. Vanaf 2009 is de regeling rond de kinderopvangtoeslag versoberd. In 2014 bedroeg de toeslag gemiddeld 2000 euro minder. Dit komt niet alleen door de daling van de opvangkosten, maar vooral ook doordat een steeds kleiner deel van deze kosten via de toeslag werd vergoed. In 2014 was de bijdrage van de kinderopvangtoeslag in de opvangkosten met gemiddeld 63 procent fors lager dan in 2008. Dit trof vooral

de hogere inkomens. In 2008 compenseerde de toeslag voor huishoudens met een besteedbaar inkomen van 75 duizend euro of hoger 56 procent van de opvangkosten. In 2014 was dat teruggelopen tot 36 procent. Onder huishoudens met een inkomen onder de 20 duizend euro daalde de procentuele vergoeding in deze periode van 90 naar 85 procent.

10.5.2 Aandeel van opvangkosten dat gecompenseerd wordt door kinderopvangtoeslag

Percentage dat vergoed wordt in 2014 stabiel

Na de versoering in de periode 2009–2013 werd de regeling in 2014 weer iets verruimd. Vooral huishoudens met een besteedbaar inkomen van 75 duizend euro of meer profiteerden hiervan. Toeslagontvangers in deze inkomensgroep kregen 36 procent van de opvangkosten in 2014 via de toeslag gecompenseerd. In 2013 was dat 32 procent. Daarnaast kwamen ook de hoogste inkomens met één kind in de opvang vanaf 2014 weer in aanmerking voor kinderopvangtoeslag. De bijdrage in de kosten die zij ontvingen, was met 18 procent echter relatief laag. Voor

huishoudens in de lagere inkomensgroepen veranderde de tegemoetkoming in de kosten ten opzichte van 2013 maar weinig.

Per saldo bleef de gemiddelde vergoeding met 63 procent in 2014 op hetzelfde niveau als in 2013.

Wet kinderopvang

De Wet kinderopvang gaat uit van financiering van formele kinderopvang door ouders, werkgevers en de overheid. Vanaf 2007 betalen werkgevers verplicht mee aan de kosten van kinderopvang. Deze bijdrage is onafhankelijk van het inkomen van de ouders. Zowel de werkgeversbijdrage als de inkomensafhankelijke bijdrage van de overheid wordt sinds 2007 door de Belastingdienst via de kinderopvangtoeslag uitgekeerd. Voorwaarde hierbij is dat zowel de aanvrager als de eventuele toeslagpartner werkt, een opleiding volgt of aan een inburgerings- of re-integratietraject meedoet.

De gegevens over de uitgekeerde toeslagen kinderopvang zijn afkomstig van de Belastingdienst. De hoogte van de toeslag hangt af van de opvangkosten en het inkomen van de ouders in het betreffende jaar. De gegevens over 2014 en 2015 zijn voorlopig. De Belastingdienst kan de toeslag nog bijstellen, bijvoorbeeld bij de definitieve vaststelling van het inkomen. Voor eerdere verslagjaren betreft het definitieve gegevens, waarvoor geldt dat deze bijstellingen zijn verwerkt. Voor de verschillende vormen van formele opvang gelden maximum uurtarieven. Eventueel hogere kosten moeten door de ouder(s) zelf gedragen worden en vallen buiten de hier gepresenteerde uitkomsten.

De afgelopen jaren is de regelgeving omtrent de kinderopvangtoeslag diverse keren gewijzigd. Vanaf 2012 is het aantal uren waarvoor kinderopvangtoeslag wordt uitgekeerd bijvoorbeeld afhankelijk van het aantal werkzame uren van de minst werkende ouder. Daarnaast is de ouderbijdrage vanaf 2009 verhoogd. Ouders met een gezamenlijk verzamelinkomen vanaf 118189 euro en met één kind in de opvang ontvingen in 2013 helemaal geen toeslag. Vanaf 2014 is de regeling weer wat verruimd en ontvingen ook deze ouders weer toeslag.

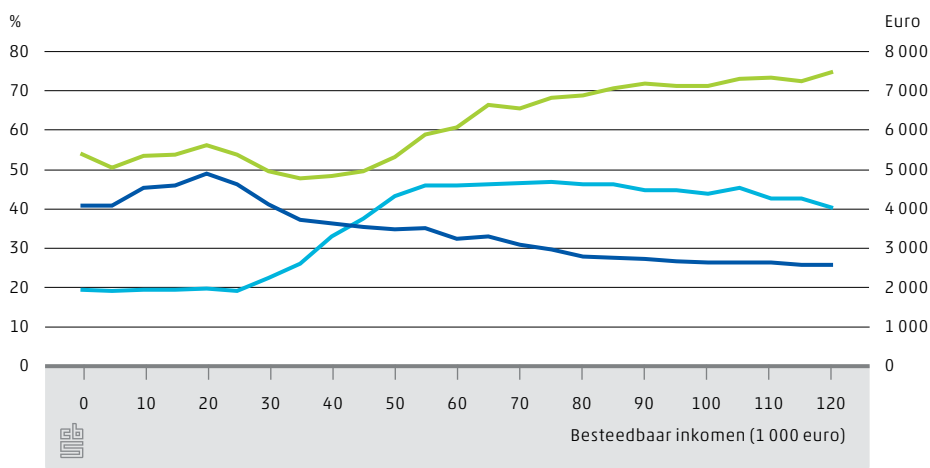
Vier op de tien hoge inkomens ontvangen kinderopvangtoeslag

Naarmate het inkomen hoger is, neemt het beroep op de Wet kinderopvang onder huishoudens met kinderen tot 13 jaar toe. Van de huishoudens met een inkomen tot 25 duizend euro ontving 20 procent kinderopvangtoeslag, tegen 40 procent

van de huishoudens met een inkomen boven de 50 duizend euro. Dit verschil wordt grotendeels veroorzaakt doordat onder lagere inkomens betrekkelijk veel alleenstaande ouders zijn die geen aanspraak maken op de toeslag, omdat ze geen werkkring hebben.

10.5.3 Huishoudens¹⁾ met kinderopvangtoeslag naar hoogte van het besteedbaar inkomen, 2014*

- Huishoudens met toeslag (linkeras)
- Toeslagbedrag (rechteras)
- Opvangkosten (rechteras)

¹⁾ Met ten minste één kind tot 13 jaar.

Meeste kosten bij lage en hoge inkomens

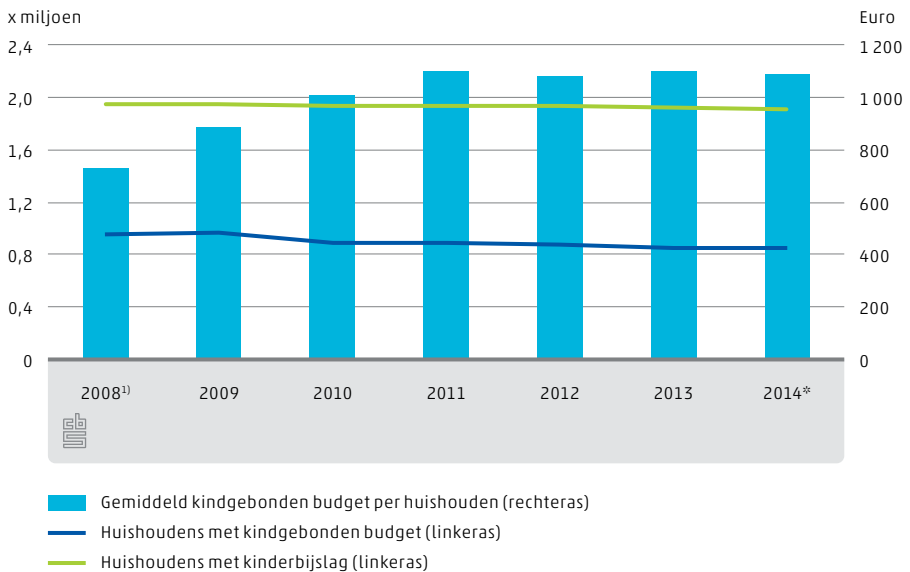
De kosten van de kinderopvang hangen af van het aantal opgevangen kinderen, het aantal opvanguren en het uurtarief. Doordat juist bij de laagste en de hoogste inkomens het aantal opvanguren relatief hoog is, vertonen de gemiddelde kosten eerst een dalend en dan een stijgend verloop naarmate het inkomen toeneemt. De hogere inkomens maken intensiever gebruik van opvang, omdat zij doorgaans meer uren werkzaam zijn. De lagere inkomens hebben relatief veel opvanguren, omdat het vaker alleenstaande ouders betreft die bij de combinatie van arbeid en zorg niet kunnen terugvallen op een partner.

10.6 Kindgebonden budget

Kindgebonden budget voor een op de negen huishoudens

In aanvulling op de kinderbijslag die onafhankelijk van de hoogte van het inkomen wordt verstrekt, kunnen ouder(s) voor hun kinderen een inkomensafhankelijke toeslag krijgen, het kindgebonden budget. In 2014 kreeg een kwart van alle huishoudens kinderbijslag, terwijl iets minder dan de helft hiervan kindgebonden budget ontving. Het ging in 2014 om bijna 860 duizend huishoudens met een kindgebonden budget. In 2009 waren dat er nog ruim 100 duizend meer. Het gemiddeld ontvangen bedrag aan kindgebonden budget is in de jaren 2011-2014 nauwelijks veranderd.

10.6.1 Huishoudens met kindgebonden budget

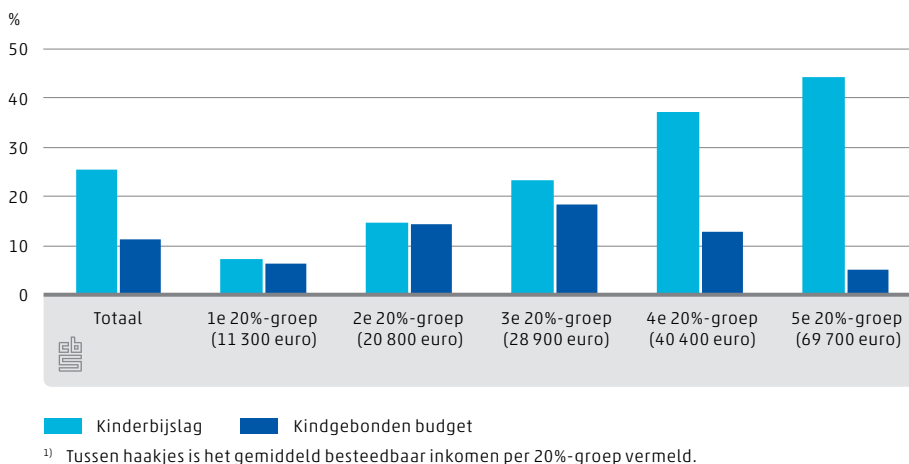
¹⁾ Betreft kindertoeslag.

Bij lagere inkomens vrijwel altijd kindgebonden budget naast kinderbijslag

Onder de hogere inkomens zijn relatief veel huishoudens met kinderen. Ruim vier op de tien huishoudens van de 20%-groep met het hoogste besteedbaar inkomen ontvingen kinderbijslag. Bij deze huishoudens gaat het relatief vaak om paren

met minderjarige kinderen. Alleenstaande ouders met minderjarige kinderen zijn vooral te vinden in de groep met een laag inkomen. Bij hen gaat de kinderbijslag in nagenoeg alle gevallen vergezeld van kindgebonden budget.

10.6.2 Huishoudens met kinderbijslag en kindgebonden budget naar 20%-groep van het besteedbaar inkomen,¹⁾ 2014*

Van kinderkorting naar kindgebonden budget

Met ingang van 2001, toen het nieuwe belastingstelsel werd ingevoerd, kwamen ouders in aanmerking voor kinderkorting. Deze heffingskorting kon echter juist door huishoudens met een laag inkomen niet altijd (volledig) verzilverd worden, omdat zij al weinig belasting betaalden. Daarom is deze heffingskorting met ingang van 2008 vervangen door een inkomensafhankelijke toeslag die door de Belastingdienst werd uitbetaald. Het ging hier om een tijdelijke regeling, waarbij het bedrag van de toeslag net als de hieraan voorafgaande kinderkorting onafhankelijk was van het aantal kinderen. Met ingang van 2009 werd de kindertoeslag ingewisseld voor het kindgebonden budget. Het uit te keren bedrag werd daarbij mede afhankelijk van het aantal kinderen en de leeftijd van het kind.

Kindgebonden budget¹⁾

	1 kind	2 kinderen	3 kinderen
	Euro		
2008 ²⁾	990	990	990
2009	1010	1320	1510
2010	1010	1320	1510
2011	1010	1470	1830
2012	1020	1480	1660
2013	1020	1550	1740
2014	1020	1550	1740
2015	1030	1480	1660

¹⁾ Maximaal bedrag voor kinderen tot 12 jaar.

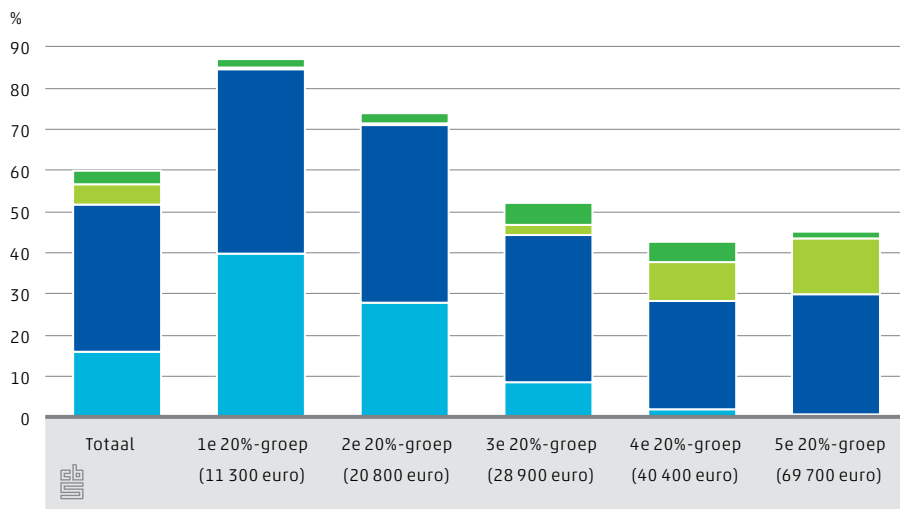
²⁾ Betreft de kindertoeslag.

10.7 Cumulatie van toeslagen

Meeste huishoudens krijgen een of meer toeslagen

Vrijwel alle huishoudens die in 2014 in aanmerking kwamen voor de huurtoeslag, ontvingen ook zorgtoeslag. Bij een deel van hen kwam hier nog kindgebonden budget voor kinderen bovenop. De kinderopvangtoeslag wordt veel minder dikwijls in combinatie met andere toeslagen ontvangen. Het hoogste aandeel huishoudens met kinderopvangtoeslag is te vinden onder de hoogste inkomens, de overige toeslagen komen vooral bij de lagere inkomens terecht. In 2014 ontving 60 procent van de huishoudens wel een of andere toeslag. Bij de 20 procent laagste inkomens was dit aandeel met 87 procent bijna twee keer zo hoog als in de hoogste inkomensgroep (45 procent).

10.7.1 Samenloop van toeslagen bij huishoudens naar 20%-groep van het besteedbaar inkomen,¹⁾ 2014*

Alleen huur-en zorgtoeslag²⁾

Alleen zorgtoeslag²⁾

Alleen kinderopvangtoeslag²⁾

Overige combinaties

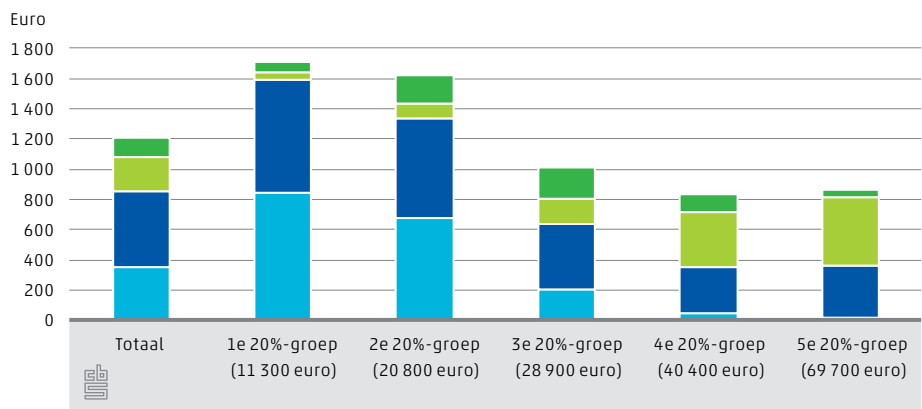
¹⁾ Tussen haakjes is het gemiddeld besteedbaar inkomen per 20%-groep vermeld.

²⁾ Met eventueel ook kindgebonden budget.

Gemiddeld ruim 1200 euro aan toeslagen

Gemiddeld over alle huishoudens bedroeg het totaal bedrag aan toeslagen in 2014 ruim 1200 euro per huishouden. Voor de 20 procent laagste inkomens was dit 1700 euro. Verreweg het grootste deel van dit bedrag bestond bij hen uit huur- en zorgtoeslag. Het totaalbedrag verschilt natuurlijk sterk tussen de afzonderlijke huishoudens. Niet alle huishoudens komen immers in aanmerking voor een toeslag. Zo ontving 13 procent van de huishoudens in de 20%-groep met de laagste inkomens in het geheel geen toeslag, terwijl één op de tien 3800 euro of meer kreeg. De 20 procent huishoudens met de hoogste inkomens ontvingen gemiddeld 860 euro aan toeslagen. Een op de tien van hen ontving ruim 2400 euro of meer aan toeslagen. Bij de hoogste inkomens bestaat dit bedrag vrijwel geheel uit zorg- en kinderopvangtoeslag.

10.7.2 Gemiddeld bedrag aan toeslag naar 20%-groep van het besteedbaar inkomen,¹⁾ 2014*

■ Huurtoeslag
 ■ Zorgtoeslag
 ■ Kinderopvangtoeslag
 ■ Kindgebonden budget

¹⁾ Tussen haakjes is het gemiddeld besteedbaar inkomen per 20%-groep vermeld.

Bijlagen

A Equivalentiefactoren

Equivalentiefactoren: van besteedbaar inkomen naar gestandaardiseerd inkomen

Het maakt veel uit hoeveel mensen binnen een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken wordt het inkomen gestandaardiseerd.

Dit gestandaardiseerde inkomen wordt ook wel koopkracht genoemd.

Standaardiseren gebeurt door het besteedbare huishoudensinkomen te delen door een factor die uitdrukt hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het eenpersoonshuishouden als norm gekozen. Voor deze huishoudens is de factor gelijk aan 1. Er wordt voor elke extra volwassene 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd.

Voor een echtpaar zonder kinderen bedraagt de factor bijvoorbeeld 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 10 duizend euro en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van 13,7 duizend euro bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau: na standaardiseren bedraagt de koopkracht voor beide huishoudens 10 duizend euro.

De factor waardoor gedeeld wordt noemt CBS de equivalentiefactor. Voor de meest voorkomende groepen is deze factor in tabel A.1 opgenomen. Zo bedraagt de equivalentiefactor voor een eenoudergezin met twee minderjarige kinderen 1,51.

A.1 Equivalentiefactoren¹⁾

		Aantal kinderen jonger dan 18 jaar				
		0	1	2	3	4
Aantal volwassenen						
1		1,00	1,33	1,51	1,76 ³⁾	1,95 ³⁾
2		1,37	1,67	1,88	2,06	2,28 ²⁾
3		1,73 ²⁾	1,95 ²⁾	2,14 ²⁾	2,32 ²⁾	2,49 ²⁾
4		2,00 ²⁾	2,19 ²⁾	2,37 ²⁾	2,53 ²⁾	2,68 ²⁾

¹⁾ Standaardhuishouden is het eenpersoonshuishouden.

²⁾ Op basis van formule (zie tekst).

³⁾ Op basis van extrapolatie.

De factoren uit tabel A.1 zijn voor de meest voorkomende groepen op empirische wijze vastgesteld. Dit is voor het laatst gebeurd op basis van gegevens van

het Budgetonderzoek voor de jaren 1995–2000 (zie CBS, 2004). Voor de overige huishoudens (en voor groepen die niet in tabel A.1 vermeld zijn) is de equivalentiefactor berekend op basis van de volgende formule:

$$E = \{Pv + (0,8 \times Pk)\}^{0,5}.$$

In deze formule is E de equivalentiefactor, Pv het aantal volwassenen en Pk het aantal kinderen tot 18 jaar in het huishouden.

Alternatieve equivalentieschalen

Er bestaan diverse alternatieve equivalentieschalen. Binnen de OESO-landen zijn onder meer de volgende internationale schalen in gebruik:

- De ‘OECD equivalence scale’ (ook wel ‘Oxford scale’ genoemd: deze kent de waarde 1 toe aan het eerste lid van het huishouden en voegt hier 0,7 aan toe voor iedere volgende volwassene en 0,5 voor ieder volgend kind (tot 14 jaar).
- De ‘OECD modified equivalence scale’: aan het eerste lid van het huishouden wordt de waarde 1 toegekend, aan elke volgende volwassene 0,5 en elk volgend kind (tot 14 jaar) 0,3.
- De ‘OECD square root scale’: de equivalentiefactor wordt bepaald als de wortel van het aantal huishoudensleden.

CBS gebruikt bij voorkeur de eigen, op waarnemingen afgeleide, equivalentieschaal. Voor de levering van gegevens van het gestandaardiseerd inkomen aan internationale organisaties zoals de OESO en Eurostat wordt ten behoeve van de internationale vergelijkbaarheid het gebruik van een bepaalde equivalentieschaal voorgeschreven. Zo zijn de uitkomsten voor Nederland die Eurostat publiceert over het gestandaardiseerd inkomen, gebaseerd op de hierboven genoemde ‘OECD modified equivalence scale’.

Vergelijking van enkele equivalentieschalen

	OECD scale	OECD modified scale	Square root scale	CBS-schaal
1 volwassene	1,00	1,00	1,00	1,00
1 volwassene, 1 kind tot 14 jaar	1,50	1,30	1,41	1,33
2 volwassenen	1,70	1,50	1,41	1,37
2 volwassenen, 1 kind tot 14 jaar	2,20	1,80	1,73	1,67
2 volwassenen, 2 kinderen tot 14 jaar	2,70	2,10	2,00	1,88

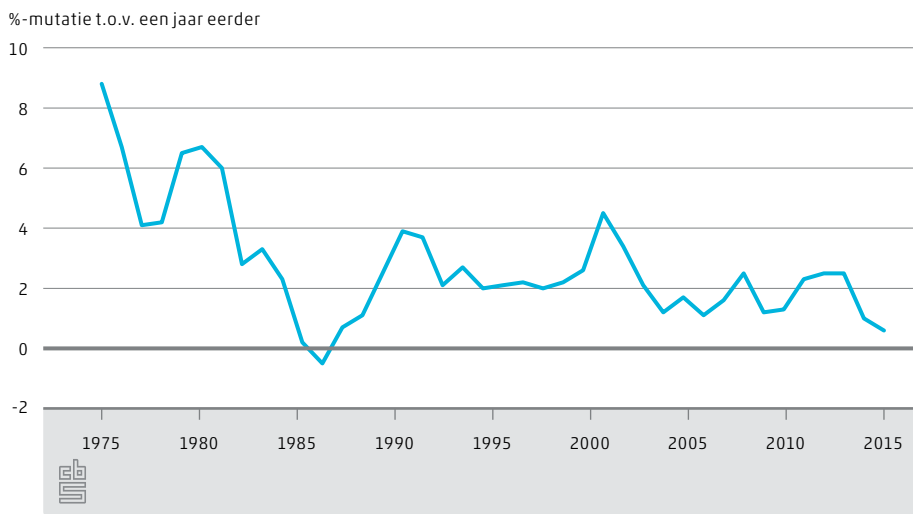
B Consumentenprijsindex

Prijsindex: van nominaal naar reëel inkomen

Voor een bedrag van 100 euro kon een huishouden in 2015 minder goederen en diensten kopen dan in eerdere jaren. Inflatie leidt tot een uitholling van de koopkracht van het inkomen. De inflatie wordt gemeten als de stand van de Consumentenprijsindex (CPI) op een bepaald tijdstip ten opzichte van een jaar eerder. De CPI is een maat voor het gemiddelde prijsniveau van consumentenproducten en meet de gemiddelde prijsontwikkeling van een pakket goederen en diensten zoals dit gemiddeld wordt aangeschaft door de consumenten.

De inflatie over de periode 1976–2015 bedroeg gemiddeld 2,7 procent. Eind jaren 70 en begin jaren 80 lag de inflatie een stuk hoger. Daarna volgde een scherpe daling, met in 1987 zelfs een jaar met negatieve inflatie. Vanaf 1995 is de inflatie vrij stabiel rond de 2 procent, met twee uitzonderingen. In 2001–2002 was de inflatie vooral hoog door een samenloop van een sterke stijging van de voedselprijzen, van gas en elektriciteit en van de btw. In 2014 en 2015 was de inflatie met 1,0 procent en 0,6 procent juist heel laag.

B.1 Nederlandse inflatie

De inflatie is in 2014 en 2015 vooral laag uitgekomen door een daling van goederenprijzen. In de eerste plaats was er een sterke daling van energieprijzen: gas, elektriciteit en autobrandstoffen. Echter, ook andere industriële goederen daalden licht in prijs. Voedingsmiddelen, dranken en tabak gingen in 2014 en 2015 nog wel in prijs omhoog, maar een stuk minder dan in 2011, 2012 en 2013. Daar staat tegenover dat de prijsontwikkeling van diensten in 2014 en 2015 gemiddeld ongeveer op hetzelfde niveau lag als in 2011 en 2012. Het zijn hier vooral de diensten in verband met huisvesting die in de laatste jaren flink in prijs stegen en de inflatie van diensten op peil hielden. Hieronder vallen de woninghuren die door een nieuw en inkomensafhankelijk huurbeleid gemiddeld fors omhoog gingen. Ook de consumptiegebonden belastingen, met name de motorrijtuigenbelasting, werden in 2014 hoger. De andere dienstencategorieën lieten in 2014 en 2015 wel een lagere stijging zien dan tussen 2011 en 2013. Vooral communicatiediensten werden in de laatste twee jaar goedkoper. Bij de diensten in verband met recreatie en reparatie, vervoer en diverse diensten was de daling minder uitgesproken.

B.2 Jaarlijkse mutatie in consumentenprijzen per bestedingscategorie

	2011	2012	2013	2014	2015
	%				
Bestedingen, totaal	2,3	2,5	2,5	1,0	0,6
Goederen	2,5	2,5	2,1	-0,4	-1,0
Industriële goederen excl. energie	0,6	0,8	1,7	-0,4	-0,5
Energie, inclusief autobrandstof	7,8	6,9	0,7	-1,5	-5,3
Voedingsmiddelen, dranken en tabak	2,5	2,5	3,9	0,4	1,0
Diensten	2,0	2,3	2,9	2,2	2,0
Diensten i.v.m. communicatie	2,2	0,1	-1,8	-5,6	-3,0
Diensten i.v.m. huisvesting	1,7	2,1	3,4	3,8	2,9
Diensten recreatie, reparatie	2,4	3,0	2,2	1,9	1,7
Diensten i.v.m. vervoer	2,2	3,3	5,7	1,5	2,2
Diverse diensten	2,1	2,2	2,7	1,3	2,2
Consumptiegebonden belastingen	0,9	1,6	2,0	6,2	1,1
Consumptie in het buitenland	4,3	3,8	1,7	0,7	0,3

Nominale en reële inkomensontwikkeling

Huishoudens waarvan het inkomen met 2 procent stijgt, terwijl de prijzen gemiddeld met 3 procent gestegen zijn, ondervinden een verlies aan koopkracht van 1 procent. We spreken van een nominale inkomensontwikkeling als er geen correctie voor de prijsontwikkeling heeft plaatsgevonden en van een reële inkomensontwikkeling (of koopkrachtontwikkeling) als dit wel het geval is geweest.

Om (nominale) inkomens van uiteenlopende jaren met elkaar vergelijkbaar te maken, worden ze uitgedrukt in het prijspeil van een en hetzelfde basisjaar. Zo bedroeg het besteedbaar inkomen per huishouden in 2004 nominaal 29,0 duizend euro; omgerekend in prijzen van 2014 was dit 34,6 duizend euro. Daarmee was het reële besteedbaar inkomen in 2004 net iets hoger dan in 2014, toen het 34,2 duizend euro bedroeg.

Literatuur

Bavel, B. van (2014). Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie, in: Kremer, M., M. Bovens, E. Schrijvers en R. Went (red.) *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. WRR/Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam.

Beer, P. de (2014). Groeiende beloningsverschillen in Nederland, in: Kremer, M., M. Bovens, E. Schrijvers en R. Went (red.) *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. WRR/Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam.

Berg, H. van den, J. Erkens, L. Hoekema, L. Kösters, H. Muller, J. Nieuweboer, N. Pouwels-Urlings, M. Walthouwer en J. van der Zwan (2016). Werknemers en zelfstandigen: overeenkomsten en verschillen tussen CBS-cijfers. *Sociaaleconomische trends*, 2016/01.

Bierings, H. en W. Bos (2011). Afhankelijk van een uitkering in Nederland. *Sociaaleconomische trends*, 4^e kwartaal 2011.

Bos, W. (2007). *Meten van koopkrachtontwikkeling*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen (www.cbs.nl).

Bos, W. (2016). Koopkracht van ouderen flink gedaald tijdens crisis. *Economisch Statistische Berichten*, jaargang 101 (4732), 14 april 2016.

Brakel-Hofmans, M. van den (2007). *Meten van inkomensongelijkheid*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen (www.cbs.nl).

Brakel, M. van den en P. Ament (2010). Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten. *Sociaaleconomische trends*, 2010/03.

Brakel, M. van den en R. Linssen (2013, 5 juni). Hoogste inkomens het vaakst voor afschaffing hypotheekrenteaftrek. *CBS-Webmagazine*.

Bruil, A. en M. Koymans (2014). *Measuring inequalities in the Dutch household sector*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Caminada, K., J. Been, K. Goudzwaard en M. de Graaf-Zijl (2014). *De ontwikkeling van de inkomenshervdeling in Nederland 1990–2012*. Department of Economics Research. Memorandum 2014.02. Universiteit Leiden, Leiden.

CBS (2004). *Equivalentiefactoren 1995–2000*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

CBS (2014). *Welvaart in Nederland 2014*. CBS, Den Haag/Heerlen 2014.

CBS (2015, 7 september). *CBS: Koopkracht gestegen na vier jaar daling*, CBS nieuwsbericht.

CBS (2015). *Armoede en sociale uitsluiting 2015*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

CPB (2016). *CPB Policy Brief 2016/03, Raming CEP 2016*. Centraal Planbureau, Den Haag.

Kösters, L., W. Smits, R. de Vries (2013). *Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt: de focus op flexibilisering*. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)/Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek (TNO), Den Haag/Heerlen/Hoofddorp.

Kremer, M., M. Bovens, E. Schrijvers en R. Went (red.). *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. WRR/Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam 2014.

Lok, R. en W. Bos (2014, 9 september). *Koopkracht daalt ook in 2013*. CBS-Webmagazine.

Merens, A. en M. van den Brakel (2014). *Emancipatiemonitor 2014*. Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

Ministerie van BZK (2014). *Staat van de Woningmarkt – Jaarrapportage 2014*. Ministerie van Binnenlandse Zaken, Den Haag.

OECD (2013). *OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth*. OECD Publishing, Paris.

OECD (2015). *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. OECD Publishing, Paris.

Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Belknap Press, Cambridge Massachusetts.

Pommer, E. (red.), J. Jonker, A. van der Torre en H. van Kempen (2011). *Minder voor het midden. Profijt van de overheid 2007*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Pouwels-Urlings, N. en M. van den Brakel (2014). *Vermogensongelijkheid tijdens crisis*. ESB, 99 (4688), 396–398.

Salverda, W. (2014). De tektoniek van de inkomensongelijkheid in Nederland, in: Kremer, M., M. Bovens, E. Schrijvers en R. Went (red.) *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. WRR/Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam 2014.

SCP (2015). *Aanbod van arbeid 2014: arbeidsdeelname, flexibilisering en duurzame inzetbaarheid*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Stiglitz, J.E., A. Sen en J.P. Fitoussi (2009). *Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress*. Paris.

Bronnen

Inkomenspanelonderzoek (IPO)

Dit panel(steekproef)onderzoek geeft een beeld van de samenstelling en verdeling van het inkomen van huishoudens en personen in Nederland. De inkomensgegevens zijn voornamelijk afkomstig van de Belastingdienst. De steekproef van het IPO bestond in 2014 uit bijna 100 duizend huishoudens met 280 duizend personen.

Regionale Inkomensonderzoek (RIO)

Met ingang van het RIO 2010 zijn de resultaten gebaseerd op waarneming bij de gehele bevolking. De eerder gepubliceerde resultaten van het RIO waren gebaseerd op een panelsteekproef van ca. 2 miljoen huishoudens. De inkomensgegevens zijn hoofdzakelijk afkomstig van de Belastingdienst. In vergelijking met het IPO zijn de RIO-inkomens gebaseerd op minder gedetailleerde, onderliggende inkomenscomponenten.

Budgetonderzoek (BO)

Met het Budgetonderzoek verzamelt CBS gegevens over de bestedingen van huishoudens. In 2013 hielden ongeveer 5 duizend huishoudens via internet een huishoudboekje bij. Hierin noteerden ze vier weken lang bepaalde uitgaven. Daarnaast vulden ze een vragenlijst in over hun vaste lasten en andere regelmatige uitgaven. Via een koppeling met integrale registers zijn inkomensgegevens en andere achtergrondkenmerken van de huishoudensleden toegevoegd.

Nalatenschappen

De statistiek over nalatenschappen heeft betrekking op alle volgens de bevolkingsstatistiek van CBS in Nederland overleden personen in een bepaald jaar. Voor 35 tot 50 procent van de overledenen zijn gegevens over nalatenschappen beschikbaar uit de belastingaangiften successierecht c.q. erfbelasting. Dan gaat het voornamelijk om bedragen die boven de kritische drempel van vrijstelling van belasting vallen. De overige nalatenschappen worden geraamd op basis van integrale vermogensgegevens van de overledenen afkomstig uit eerdere aangiften inkomstenbelasting. Doordat de procedure van erfbelasting drie jaar in beslag kan nemen, hebben de meest recente cijfers betrekking op 2012.

Vermogensstatistiek

De Vermogensstatistiek is vanaf 2012 een onderzoek onder de gehele Nederlandse bevolking. Tot 2011 werd de vermogensstatistiek samengesteld op basis van de steekproef van het IPO. De vermogensgegevens zijn vooral afkomstig van de Belastingdienst.

Pensioenaanspraken

Ten behoeve van de arbeidsgerelateerde pensioenaanspraken houdt CBS jaarlijks een uitvraag bij alle grote pensioenfondsen met minimaal 1 000 actieve en/of gewezen deelnemers. Aldus wordt van bijna 70 procent van alle deelnemers aan collectieve pensioenvoorzieningen informatie verkregen. De resterende 30 procent wordt door CBS op microniveau bijgeschat.

De aldus voor 2012 verkregen gegevens van de pensioenaanspraken van personen zijn voor deze publicatie per huishouden bijeengevoegd en verrijkt met het huishoudensinkomen over 2012 en het vermogen per 1 januari 2013.

EU Survey on Income and Living Conditions (EU-SILC)

EU-SILC is een wettelijk verplicht jaarlijks onderzoek naar armoede, sociale uitsluiting en inkomensopbouw van huishoudens en personen volgens speciale hiervoor geldende EU-afbakeningen. Ook wordt er gevraagd naar aspecten van sociale participatie, gezondheid en wonen. De gegevens zijn gebaseerd op een jaarlijkse steekproef van ongeveer 10 duizend huishoudens. Een belangrijk deel van de benodigde EU-SILC gegevens, met name de inkomensgegevens, zijn verkregen via koppeling van integrale registergegevens.

Consumenten Conjunctuur Onderzoek (CCO)

Met een maandelijks enquête onder ongeveer 1 000 personen wordt doorlopend informatie ingewonnen over de verwachtingen van consumenten ten aanzien van de economische ontwikkelingen en hun eigen financiële situatie. Op basis hiervan worden de maandelijks cijfers van het consumentenvertrouwen vastgesteld. De uitsplitsingen naar sociaaleconomische en demografische kenmerken zijn gebaseerd op samengevoegde driemaandelijks gegevens. Het CCO is een wettelijk verplicht onderzoek.

Enquête Beroepsbevolking (EBB)

De EBB verschaft maandelijks van bijna 30 duizend steekproefpersonen informatie over de arbeidsmarktpositie. De deelnemende personen worden vijf maal benaderd gedurende een (volg)jaar. Aan de bevroegde EBB-steekproefpersonen is de (huishoudens)inkomensinformatie gekoppeld voor de ultimo van dat jaar van toepassing zijnde huishoudenssamenstelling. Het gaat dan om de inkomensinformatie over een heel kalenderjaar.

Satelliet Zelfstandige Ondernemers (SZO)

CBS heeft de zogeheten Satelliet Zelfstandige Ondernemers (SZO) ontwikkeld met daarin verdisconteerd de deelsatelliet Directeuren-groootaandeelhouders (SZO-DGA) en de deelsatelliet aanmerkelijk belang (SZO-AM). In de SZO zijn gegevens van alle ondernemers en hun bedrijf vanuit verschillende databronnen in één bestand per jaar bij elkaar gebracht. Voor de jaren 2007–2014 is de SZO inmiddels gereed en vormt voor verschillende CBS-statistieken het vertrekpunt voor uitkomsten met betrekking tot diverse typen van ondernemers.

Medewerkers

Auteurs

Koos Arts
Harry Bierings
Wim Bos
Marion van den Brakel
Kai Gidding
Daniël Herbers
Bart Huynen
Reinder Lok
Jasper Menger
Jeroen Nieuweboer
Ferdy Otten
Noortje Pouwels-Urlings
Jan Walschots
Nadine Wesselius

Redactie

Wim Bos
Marion van den Brakel
Brigitte Hermans
Ferdy Otten

